



FENNTARTHATÓ GAZDASÁGI FEJLŐDÉS

Szerkesztette: György Ottilia

SAPIENTIA – ERDÉLYI MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM

Dr. György Ottilia

FENNTARTHATÓ GAZDASÁGI FEJLŐDÉS

egyetemi jegyzet

RISOPRINT KIADÓ
KOLOZSVÁR, 2022

Toate drepturile rezervate autorilor & Editurii Risoprint

*Editura RISOPRINT este recunoscută de C.N.C.S.
(Consiliul Național al Cercetării Științifice).*
www.risoprint.ro *www.cncs-uefiscdi.ro*



Opiniile exprimate în această carte aparțin autorilor și nu reprezintă punctul de vedere al Editurii Risoprint. Autorii își asumă întreaga responsabilitate pentru forma și conținutul cărții și se obligă să respecte toate legile privind drepturile de autor.

Toate drepturile rezervate. Tipărit în România. Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă sub nicio formă, prin niciun mijloc mecanic sau electronic, sau stocată într-o bază de date fără acordul prealabil, în scris, al autorilor.

All rights reserved. Printed in Romania. No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the author.

ISBN: 978-973-53-2879-5

FENNTARTHATÓ GAZDASÁGI FEJLŐDÉS

Autor:

Dr. György Otilia

Szerkesztette: György Otilia

További szerzők:

Péter Emőke-Katalin Csata Andrea Fejér Király Gergely

Tördelő: Garda-Mátyás Zsolt

Director editură: GHEORGHE POP



PADME | PALLAS ATHÉNÉ
DOMUS MERITI
ALAPÍTVÁNY

A könyv a Pallas Athéné Domus Meriti Alapítvány támogatásával valósult meg.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ.....	8
I. FENNTARTHATÓ GAZDASÁG.....	10
1. A fenntartható fejlődés történeti áttekintése.....	10
2. A fenntarthatóság fogalma és elvei.....	17
3. A fenntarthatóság mérése.....	23
4. Esettanulmány: Az ENSZ indikátorrendszere és Románia fenntarthatósági helyzete.....	29
5. Ellenőrző kérdések.....	30
6. Felhasznált irodalom.....	31
II. FENNTARTHATÓ FOGYASZTÁS.....	33
1. A fenntartható fogyasztás rövid történeti áttekintése.....	33
2. A fenntartható fogyasztás fogalma.....	36
3. Fenntartható fogyasztói magatartási formák.....	39
4. Mit jelent a tudatos vásárló?.....	44
5. Jó példák a fenntartható fogyasztás előmozdítása érdekében.....	45
6. Ellenőrző kérdések.....	51
7. Felhasznált irodalom.....	51
III. VÁLLALATOK TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁSA.....	53
1. A társadalmi felelősségvállalás fogalmi háttere.....	53
2. A CSR az Európai Unióban.....	56
3. A Valóban Felelős Vállalat.....	61
4. A szociális vállalkozások.....	63
5. CSR-jelentések – a GRI példáján keresztül.....	65

6.	Ellenőrző kérdések.....	68
7.	Felhasznált irodalom	68
IV.	A KÖRFORGÁSOS GAZDASÁG.....	71
1.	Előzmények	71
2.	A körforgásos gazdaság.....	74
3.	Helyi jó példa körforgásos gazdaságra	83
4.	Megosztásos gazdaság	84
5.	Ellenőrző kérdések.....	88
6.	Felhasznált irodalom	88
V.	FENNTARTHATÓ VÁROSOK.....	91
1.	A fenntartható városfejlesztés történeti áttekintése.....	91
2.	Okos városok.....	97
3.	Ellenőrző kérdések.....	99
4.	Felhasznált irodalom	100
VI.	A ZÖLDMARKETINGTŐL A ZÖLDRE FESTÉSIG.....	102
1.	A zöldmarketing jelentése, meghatározása.....	102
2.	A zöldmarketing árnyoldala	104
3.	Zöldre festés a gyakorlatban példákkal	107
4.	Ellenőrző kérdések.....	109
5.	Felhasznált irodalom	109
VII.	A FENNTARTHATÓ MEZŐGAZDASÁG	111
1.	A fenntartható mezőgazdaság kialakulása	111
2.	A fenntartható mezőgazdaság tényezői.....	114
3.	Fenntartható növénytermesztés lényeges elemei.....	122
4.	Az ökológiai gazdálkodás fajtái.....	124
5.	A fenntartható mezőgazdaság indikátorrendszere.....	130
6.	Esettanulmány.....	131
7.	Ellenőrző kérdések.....	132
8.	Felhasznált irodalom	133

VIII. PÉNZÜGYEK A FENNTARTHATÓSÁG SZOLGÁLATÁBAN	135
1. A pénzügyek és a fenntarthatóság kapcsolata.....	135
2. A monetáris pénzügyi rendszer hatása a fenntarthatóságra	137
3. Fenntarthatóbb pénzügyek	139
4. A közösségi bank mint lehetséges út a pénzügyi fenntarthatóság felé.....	148
Ellenőrző kérdések	155
5. Felhasznált irodalom	155
IX. FENNTARTHATÓSÁG A VIDÉKFEJLESZTÉSSEN	159
1. A téma aktualitása és motivációja	159
2. A fenntartható vidékfejlesztésről	159
3. A vidékfejlesztés hiánygyűrűje	163
4. Fenntartható vidékfejlesztés pénzügyi és makrogazdasági aspektusai	166
5. Vidékfejlesztési projektek fenntarthatósága	169
6. Vidékfejlesztés és fenntartható turizmus.....	171
7. Kapcsolódás az előző fejezetekhez	174
8. Nyitott kérdések, megoldandó feladatok a fenntartható vidékfejlesztés felé	176
9. Jó példák a fenntartható vidékfejlesztés felé.....	177
10. Ellenőrző kérdések	179
11. Felhasznált irodalom.....	179
X. TESZTKÉRDÉSEK.....	182

ELŐSZÓ

Az ENSZ *Fenntartható Fejlődés* című konferenciáján – 2002-ben Johannesburgban – megfogalmazta azt a célkitűzést, hogy 2005-től a fenntarthatósági nevelést fókuszba állítja. Onnantól kezdve az oktatásban a különböző tagországokban előtérbe került a fenntarthatóságra nevelés megvalósítása és elterjesztése minden szinten. A hazai oktatásban először a környezeti nevelés gyűrűzött be, az is elsősorban extrakurrikuláris területként, szakkörök, pályázatok, tevékenységek szintjén. Ezután az egyes tantárgyakban is megjelent mint kiegészítő fejezet, főként az olyan intézményekben/szakokon, ahol a környezeti nevelésnek fontos szerepe van.

2015-ben Románia az ENSZ 192 tagállamával együtt elfogadta a 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlődési menetrendet, amelyben a 17 fenntartható fejlődési cél közül a 4. célkitűzés a minőségi oktatásról szól. Országunkban áttörést a 2018-ban készült *Fenntartható Fejlődési Stratégia* jelentett, amelyben az oktatás kiemelt szerepet kap, ezen belül a fő feladat a fenntarthatósági nevelés bevezetése a különböző oktatási szinteken, a téma népszerűsítése minden szinten, az állampolgárok szintjén is. A cél az, hogy 2030-ra minden diák elsajátítsa a fenntartható fejlődés előmozdításához szükséges ismereteket és készségeket. A globális problémák, valamint a gyorsan változó világ megértése, az emberi tevékenységekért vállalt felelősség érdekében szükség van arra, hogy a gondolkodásunkat és cselekedeteinket átvilágítsuk, ennek következtében pedig változtassunk. E változás eléréséhez olyan új készségekre, értékrendszerre és attitűdökre van szükség, amelyek egy fenntarthatóbb társadalom kialakításához vezetnek.

Az oktatási intézményeknek feladatuk reagálni és megteremteni a tanulási lehetőségeket a fenntarthatósági elvek mentén. Úgy gondoljuk, hogy ahhoz, hogy a pedagógiai gyakorlat eredményes legyen, elsősorban megfelelő tananyagokra, tanulási tartalmak kialakítására van szükség.

Jegyzetünk elsősorban közgazdász hallgatók számára készült, de hasznos olvasmány lehet bármilyen szakterületen tevékenykedő egyén számára, aki a mai globális világ működésének rendellenességire keresi a megoldásokat, és nyitott az humánus gazdaság személetmódja felé.

A jegyzet a Pallas Athéné Domus Meriti Alapítvány támogatásával valósult meg, ezúton is köszönet az alapítványnak, hogy lehetővé tette a megjelenést. Ugyanakkor köszönet illeti dr. Elek Sándort lektori munkájáért.

Dr. György Ottilia
egyetemi adjunktus

I. FENNTARTHATÓ GAZDASÁG

„A fejlődés nem a javakkal kezdődik, hanem az emberekkel, az emberek tanultságával, szervezettségével és fegyelmeivel.”

Ernst F. Schumacher, 1991; *A kicsi szép* c. könyvből

1. A fenntartható fejlődés történeti áttekintése

A XX. század második felében számos olyan folyamatnak voltunk tanúi, melyek gazdasági értelemben a fejlődést szolgálták, viszont környezeti és társadalmi problémákat szültek. A teljesség igénye nélkül néhány folyamat ezek közül: az ipar gyors fejlődése, a vegyipari innováció, új technológiák megjelenése, a szintetikus anyagok terjedése, a termelés és a fogyasztás növekedése és ezzel együtt a melléktermékek, hulladékok, szennyvizek kezelésének elhanyagolása, valamint az élővilág pusztulása. Ezeket a folyamatokat tetőzi a klímaváltozás és az ezzel járó környezeti katasztrófák megjelenése és veszélye. Mindezen problémák együttes megoldása keltette életre a fenntartható fejlődés fogalmát. A továbbiakban a fenntarthatóság történeti áttekintését olvashatjuk, a legfontosabb momentumok említésével.

A fenntartható fejlődés történeti áttekintése a környezetvédelem áttekintésével kell kezdődjön, hiszen a fenntarthatóság fogalmának megjelenését megelőzte a környezetvédelem fogalmának megerősödése. Az erre vonatkozó a szakirodalomban elterjedt 5 különböző korszak megkülönböztetése időrendi sorrendben (Rédey 2013). Az alábbi ábrában a fenntartható fejlődés időrendi alakulását láthatjuk.

A fenntartható fejlődés előzményei és korszakai



Forrás: Saját szerkesztés, szerk. Dr. Rédey Ákos 2013: Földünk állapota. 8. kötet alapján

A továbbiakban a korszak legfontosabb eseményeiről esik szó (Gyulai 2011), melyek a fenntartható fejlődés népszerűségéhez hozzájárultak az elmúlt 60 évben. Az első említésre méltó írás 1962-ben született, melynek szerzője Rachel Carson, aki a *Néma tavasz* című regényében (1994-ben jelent meg magyarul) egy elképzelt világ katasztrófáját írta le. Könyvével tulajdonképpen az emberek figyelmét arra szeretne felhívni, hogy figyeljenek oda az állatvilágra, és a Föld állatvilágának pusztulására. A könyv fő üzenet az, hogy a fejlődés ezen útja válsághoz vezet. Az ezt követő időszakban kezdett az Egyesült Államokban a környezettudatosság fogalma, valamint a környezetvédő aktivisták megjelenni. A környezetvédő aktivisták 1970. április 22-én tartották meg az Egyesült Államokban az első Föld Napja rendezvényt, amelyen közel 20 millió ember vett részt, tiltakozva a környezet romlása ellen, hiányolva a nagyvállalatok felelősségvállalását. A környezetvédelmi mozgalmak szervezett formában történő megnyilvánulását az USA-ban ettől a dátumtól kezdődően számítják. Ma már globálisan is a Föld Napját április 22-én ünnepelek.

Ugyanakkor az 1960-as évek második felében a tudományos közösségeken belül is megindult egy kezdeményezés, amelynek célja a Föld élővilágának „Jeltárba vétele” volt. A kezdeményezés a Nemzetközi Biológiai Program nevet kapta, amely révén az emberiség súlyos problémáival kapcsolatos biológiai kérdések fogalmazódnak meg, mint például az élelmiszerhiány–népességnövekedés.

Ezt követően 1968-ban megalakult a Római Klub Aurelio Peccei vezetésével. A Római Klub tudósok csoportja különböző országokból, akik elkezdnek foglalkozni a jövővel. Látják a népességrobbanásból eredő problémákat, a technológiai fejlődés előre nem látható negatív hatásait. Tanulmányokkal, modellekkel, konferenciákkal hívják fel a figyelmet a problémákra.

A nemzetközi kutatóközpont első jelentését 1972-ben jelenteti meg, melynek címe *A növekedés határai*. Az első jelentés Dennis L. Meadows vezetésével készült, amelyben egy modell segítségével öt paraméter (népesség, nyersanyagkészletek, élelmiszerkészletek, ipari termelés és környezeti szennyezés) mentén vizsgálták a Föld anyagáramlásait. A modell Zero növekedési modellként is ismert. A jelentés fő üzenete az volt, hogy a Föld lakosságának növekedése elkerülhetetlen, ami maga után vonja úgy a termelés, mint a fogyasztás növekedését, így a 21. században globális környezeti és gazdasági katasztrófa alakul ki. A megoldást a növekedés korlátozásában látták. Ezt a jelentést az akkori szakértők nem fogadták el mint járható utat, hiszen világszinten számos akadályt láttak benne (gazdasági, vallási, kulturális akadályok).

A modellben megfogalmazott célok a Római Klub által:

- a népesség stabilizálása 1975-ig;
- a beruházások stabilizálása 1990-ig;
- a természeti erőforrások felhasználásának csökkentése;
- a nemzeti jövedelmet az oktatásra, egészségügyre használni;
- a környezetszennyezést az 1970-es szint $\frac{1}{4}$ -re;
- a tartós használati cikkek élettartamának meghosszabbítása.

Habár a jelentést sok kritika érte megvalósítás tekintetében, mégis ezt követően átfogó vizsgálatok indultak a világ fejlődési irányairól és az ezzel kapcsolatos környezeti problémák feltárásáról. Az ezt követő időszakban több környezetvédelmi jogszabály is megjelenik Európában.

A Római Klub által kiadott jelentés évében, ugyancsak 1972, az ENSZ megszervezi Stockholmban az első környezeti témájú konferenciát, melynek neve is ezt tükrözi: 1. Környezeti Konferencia A konferenciát június 5–16. között szervezték meg, ennek köszönhetően vált június 5. környezetvédelmi világnappá világszinten. A konferencián 115 ország képviseltette magát, melynek keretében sor került a környezetvédelem legfontosabb alapelveinek megfogalmazásra, nyilatkozatokat fogadtak el az emberi környezetről, valamint az irányelvekről. Ennek a

konferenciának a jelentősége abban állt, hogy a kormányok felismerték, hogy nem választható szét a gazdasági fejlődés a környezetvédelemtől.

Az ezt követő időszakban a korszak súlyos katasztrófáinak köszönhetően számos egyezmény is született, hiszen 1979-ben aláírták a Bonni Egyezményt a vándorló vadon élő állatfajok és vonulási helyük védelméről, valamint a Berni Egyezményt, amely az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyeik védelmére vonatkozott.

Nem sokkal később az ENSZ Közgyűlése 1983-ban létrehozta a Környezet és Fejlődés Világbizottságot, amely egy ENSZ-től független szervezet, és célja a környezetvédelmi problémák azonosítása, illetve azokra megoldási javaslatok kidolgozása volt. Gro Harlem Brundtland asszonyt kérték fel a vezetésére, az akkori norvég miniszterelnököt. Feladatuk az volt, hogy dolgozzanak ki egy átfogó programtervet, amelyben kijelölik a változtatási irányokat.

A bizottság munkájának eredménye, a Közös jövőnk jelentés 1987-ben jelent meg. A fenntartható fejlődés fogalma először ebben az ENSZ-dokumentumban jelenik meg, amit Brundtland-jelentésnek is neveznek. A jelentés egy alternatívát igyekszik nyújtani a Római Klub által 15 évvel azelőtt megfogalmazott megoldásokra. A jelentés két fő üzenete: a gazdaság csak a környezet megőrzésével fejlődhet, illetve hogy a fenntartható fejlődés 3 egymással összefüggő alappilléren nyugszik: természeti-környezeti, gazdasági, társadalmi.

Ezt követően 1992-ben Rio de Janeiróban az ENSZ megszervezi a Környezet és Fejlődés Világkonferenciáját, ahol már 172 állam képviselteti magát. A rendezvény keretében 5 dokumentumot fogadtak el: Riói Nyilatkozat a környezetről és a fejlődésről; Keretegyezmény az éghajlatváltozásról; Egyezmény a biológiai sokféleségről; Nyilatkozat az erdőkről; Feladatok a 21. századra (Agenda 21) akcióprogram-gyűjtemény.

Ezek közül az évtized legfontosabb dokumentuma az Agenda 21 – Feladatok a 21 századra. A dokumentum 433 oldalas, négy részből és 40 fejezetből áll. A dokumentum tartalmaz célokat, teendőket, akciók kidolgozásához szükséges útmutatást, az intézményi feltételeket, valamint a megvalósítás eszközeit is. A dokumentum a fejlődés minden fontos területére kitér: a környezetvédelem kérdéseire, a nemzetközi együttműködésre, a szegénység elleni küzdelemre, az emberi egészségre, a népesség alakulásra, az egyenlő jogokra, valamint az oktatásra.

Ebben az időszakban felismerik a környezetvédelem globális jellegét, valamint azt, hogy hosszú távon kell gondolkodni és cselekedni, illetve hogy a különböző szakpolitikákat össze kell hangolni. Az ENSZ 1993-ban létrehozta Fenntartható

Fejlődés Bizottságát, melynek fő feladata a dokumentumokban leírt vállalások nyomon követése és értékelése.

1997-ben létrejön a Kiotói Jegyzőkönyv, amelyben a fejlett országok vállalják, hogy a 2008–2012-es időszakban átlagosan 5,2%-kal csökkentik az üvegházhatású gázok kibocsátását. Ez a dokumentum egy konkrét, gyakorlati megvalósítást tűz ki célul. Tulajdonképpen a riói Föld-csúcson elfogadott éghajlat-változási keretegyezmény kiegészítő jegyzőkönyve.

2000-ben az ENSZ megszervezi a Millenniumi Csúcstalálkozót New Yorkban. Ennek keretében a tagországok képviselői a szegénység és az abból adódó egészségügyi, társadalmi és környezeti problémák megoldására 8 átfogó célt fogalmaztak meg, amelynek a Millenniumi Fejlesztési Célok (Millennium Development Goals – MDGs) nevet adták.

A célkitűzések a következők voltak: 1. A szegénység és éhínség csökkentése; 2. Az alapfokú oktatás biztosítása; 3. A nemek közötti egyenlőség kérdésének előmozdítása; 4. A gyermekhalandóság csökkentése; 5. Az anyai egészség javítása; 6. A HIV/AIDS, a malária és más betegségek elleni küzdelem; 7. A környezeti fenntarthatóság biztosítása; 8. Globális partnerség kialakítása a fejlesztés érdekében. Ezekkel a célkitűzésekkel 2015-re változást szerettek volna elérni. A 8 cél egymással összefügg, egységet alkot, fókuszban a szegénység felszámolása volt.

A tervzetben leírt célokból az időszak végéig néhány területen érték el eredményeket, hiszen csökkent a szegénységben élők száma, viszont számos megoldatlan probléma (még mindig több millió ember él szegénységben, éheznek, és nem fér hozzá az alapvető szolgáltatásokhoz) jellemzik a Földet. Ennek ellenére az ENSZ értékelése szerint, a millenniumi célok a történelem legsikeresebb szegénység elleni mozgalma (Jancsovszka 2016). Ezenkívül fontos megemlíteni, hogy ezek a célok hozzájárultak a később, 2015-ben megfogalmazott keretrendszer kialakításához, az Agenda 2030-as dokumentum elkészítéséhez.

Rá egy évre, 2001-ben az Európai Unió elkészítette a Fenntartható Fejlődési Stratégiáját.

2002-ben az ENSZ megszervezi a Fenntartható Fejlődés Világkonferenciát Johannesburgban.

Ezúttal 191 ország képviselőjében. A konferencia fő üzenete az országok elköteleződéséről szól a fenntartható fejlődés mellett, melynek segítségével a fogalom felértékelődik mint társadalmi célkitűzés, és azt követő időszakban egyre

több kutatás, szakkönyv és elemzés lát napvilágot ebben a témában. A fenntartható fejlődés felkerült az oktatási palettára.

Az ENSZ – fennállásának 70. évfordulójára – 2015-ben elfogad egy új dokumentumot *Világunk átalakítása – Fenntartható fejlődési keretrendszer 2030* címmel. A dokumentum egy egyetemes program kíván lenni a világ országai számára 17 fenntartható fejlesztési céllal és 169 intézkedéssel, amelyben szerepelnek a tennivalók.

Az AGENDA 2030 célkitűzései



Forrás: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/07/17goals17days-progress-made-on-sustainable-development-goals/>

A 17 cél mindegyike tartalmaz úgy ökológiai, mint társadalmi és gazdasági elemeket is. A célok szorosan összekapcsolódnak, az egyes célok megvalósítása vagy a megvalósítás hiánya befolyásolja a többi célt is. Fontos alapelve a célok megvalósításának a globális megközelítés, valamint a holisztikus szemléletmód (az alapelveket a fejezet későbbi részében részletesen bemutatjuk). Minden állam a saját stratégiáját és cselekvését meghatározza a globális jövőképpel, célokkal összhangban. Ez a dokumentum a világ országai számára egy globális keretet ad, irányt mutat arra, hogy mit kell elérnie a Földnek a fenntartható fejlődés terén. Az ENSZ tagországai arra vállaltak kötelezettséget, hogy 2030-ra mindenhol megszüntetik a szegénységet, és fenntarthatóvá teszik a fejlődést, mindenkit felzárkóztatva. Az Agenda 21 (teljes nevén: Feladatok a XXI. századra) helyébe lépett az 2030 Agenda, avagy menetrend a 2030-ig elvégzendő feladatokkal.

A fenntartható fejlődés legfontosabb eseményei/eredményei időrendi sorrendben
1960–2020 között

Dátum	Események/eredmények
1962	Rachel Carson <i>Néma tavasz</i> című könyvének megjelenése – bekerül a köztudatba a környezetvédelem.
1968	Aurelio Peccei létrehozza a Római Klubot, a környezetvédelem tudományos alapjainak megteremtése.
1970	Az első Föld Napja felvonulás az USA-ban.
1972	Meadows Denis. L.: <i>A növekedés határai</i> c. könyvének megjelenése; mára már az ökológiai gondolkodásmód egyik alapkönyvévé vált.
1972	Stockholmi konferencia – Az ENSZ 1. Környezeti Konferenciája.
1979	Bonni egyezmény, majd a Berni Egyezmény.
1983	Környezet és Fejlődés Világbizottság, Gro Harlem Brundtland norvég miniszterelnök vezetésével.
1987	Elkészült a Közös Jövők jelentés, megjelent a fenntartható fejlődés fogalma először definiálva.
1992	Környezet és fejlődés Világkonferencia, Rio de Janeiro – Riói Nyilatkozat a Környezetről és Fejlődésről.
1997	Kiotói Egyezmény.
2000	Millenniumi Csúcstalálkozó New Yorkban.
2001	Elkészül az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiája.
2002	Johannesburgi konferencia.
2012	ENSZ Fenntartható Fejlődési Konferencia („Rió+20”).
2015	<i>Világunk átalakítása, Fenntartható fejlődési keretrendszer 2030</i> című dokumentum elfogadás, 17 fenntartható fejlesztési cél.

Forrás: saját szerkesztés

2. A fenntarthatóság fogalma és elvei

A fenntartható fejlődés fogalmának nincs egy mindenki által elfogadott definíciója, ellenben a legtöbbet idézett, és elsőként megjelent meghatározását a korábban bemutatott Brundtland-bizottság alkotta meg (Brundtland et al. 1987, 43.): „a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen nemzedék szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generáció esélyeit arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket”.

Ezenkívül számos meghatározása, megközelítése létezik a fogalomnak, melyek közül érdemes kiemelni Herman Daly véleményét, aki szerint a fenntarthatóság esetében lényeges szempont a fejlődés, ami nem növekedést jelent: „a fenntartható fejlődés a folytonos szociális jobblét elérése, anélkül, hogy az ökológiai eltartó képességet meghaladó módon növekednénk”.

Gyulai Iván szerint „a fenntartható fejlődés azt jelenti, hogy úgy fejlődünk, hogy nem haladjuk meg környezetünk eltartó- és tűrőképességét.” Ugyanakkor megjegyzi a szerző, hogy ez valójában azt jelenti, hogy „*addig nyújtózkodunk, amíg a takarónk ér*”.

A mai globális rendszerben, a XXI. században ezt az életformát, gondolkodásmódot az emberiségnek újra kell tanulnia, hiszen egy olyan életformáról és gondolkodásmódról van szó, amelyet az elődeink alkalmaztak. Az emberiség által évszázadokig elismert értékrendet kell visszaállítani, ami egy kevésbé önző életmódot jelent, amelyben a jövedelemszerzés, az életszínvonal növelés mellett a következő értékeknek fő helye és szerepe van (Gyulai 2012):

- Értelmes, teljes, célba ért élet;
- Munka, kiteljesedés a munkában, a munka öröme;
- Erényes erkölcsi normák szerinti élet (tisztesség, becsület, mértékletesség, nagylelkűség);
- Önbecsülés, identitástudat;
- Család, családi kapcsolatok fontossága, családi biztonság;
- Igazi barátság, emberi kapcsolatok fontossága;
- A másik ember méltóságának tisztelete;
- Az élet tisztelete;
- Másoknak való segítségnyújtás, gondoskodás, együttműködés;
- A környezetről, természetéről való gondoskodás;
- Igazságosság, egyenlő bánásmód a másik emberrel;

- Szolidaritás a rászorulókkal, nélkülözőkkel;
- Bizalom a másik emberben;
- Bizalom a társadalmi, közéleti intézményekben;
- Vallásosság, hit;
- Egészség (testi, lelki, szellemi, érzelmi);
- A környezet jó minősége (egészséges, ép, gazdag természetes környezet);
- Biztonság (személyes, haza biztonsága, béke);
- A szépség világa (művészetek, kultúra);
- Tudás, műveltség, bölcsesség.

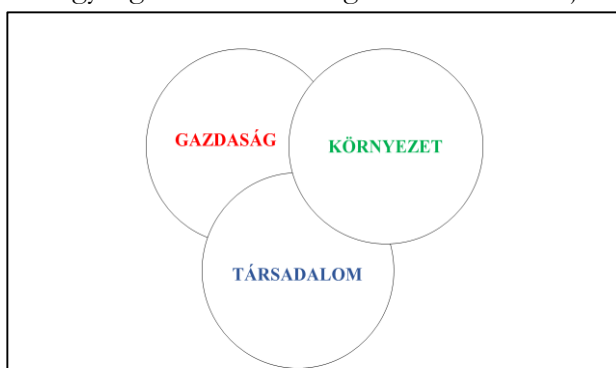
Tulajdonképpen egy önvizsgálat, amelyben mindenki újraértelmezi a cselekedeteit a fenntarthatóság elveinek jegyében.

A fenntarthatóságnak három dimenziója van, ezért háromlábú székként értelmezik, ami a három „pillér” meglétével működik: a környezeti szempont (környezet állapota), a gazdasági szempont (gazdaság helyzete és működés) és a társadalmi szempont. Ezek a dimenziók egymással kapcsolatban állnak, egymást kiegészítik, és egymásra hatással vannak. Bármelyik területen hozunk döntéseket vagy cselekszünk, hatással leszünk a másik két dimenzióra is.

Például ha létrehozok egy vállalkozást, akkor gazdasági tevékenységet végzek, viszont a vállalkozásom tevékenysége hatással van a környezetre, illetve hatással van az emberekre (munkaerőre, jólétre stb.). Tehát a fenntartható fejlődést ennek a három dimenzióknak az összehangolt rendszereként kell megvalósítani (Gyulai 2011).

Megjegyzés: Tudományos körökben mára már megjelent a fenntarthatóság negyedik dimenziója is, amelyet intézményi szempontnak neveznek (vagyis a kormányzás és politikai irányítási rendszerek).

A gyenge fenntarthatóság három dimenziója



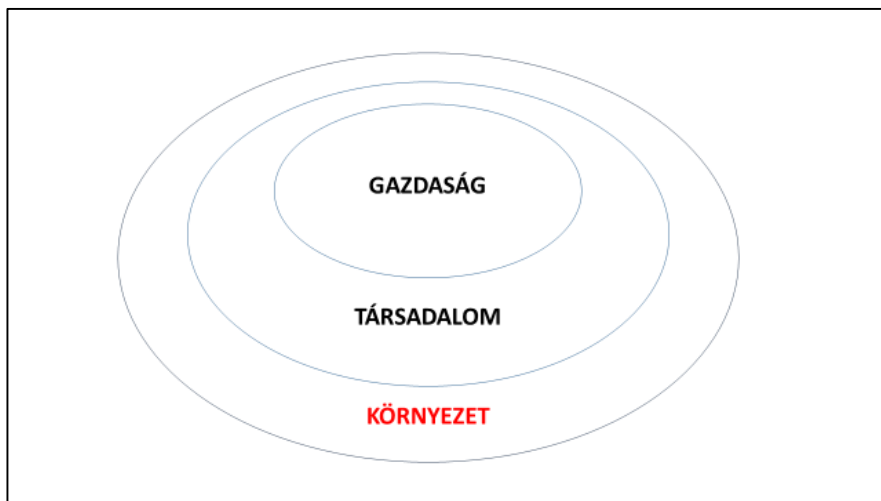
Forrás: saját szerkesztés

A fenntartható fejlődés tudományos megközelítésében a fenntarthatóságot háromféleképpen értelmezhetjük (Málovics 2009): gyenge fenntarthatóság, erős fenntarthatóság vagy a taposómalom-hozzáállás.

Fontos megjegyezni, hogy a különböző értelmezési módok közötti különbség abban rejlik, hogy a három dimenzió szükségességét nem egyformán veszik figyelembe, nem egy összehangolt rendszerként látják a három dimenziót, az egymás közötti helyettesíthetőség lehetőségének mértékéből ered a különböző értelmezési mód.

A gyenge fenntarthatóság a társadalmi, gazdasági és környezeti szempontok azonos mértékű figyelembevételét jelenti, viszont nem számol az ökoszisztémában okozott változások visszafordíthatatlanságával, feltételezi a tőkejavakkal való helyettesíthetőség lehetőségét minden téren (Goodland 1995).

Az erős fenntarthatóság három dimenziója



Forrás: saját szerkesztés, ez alapján: <http://www.fs.fed.us/research/sustain/images/what-is/weak-strong-sustainability.jpg>

Az erős fenntarthatóságnál a környezeti szempontok megelőzik a társadalmi és gazdasági szempontokat, itt a természeti erőforrásokat nem helyettesíthető kulcserőforrásokként kezelik, szükségesnek tartják, hogy mennyisége időben ne csökkenjen (Csete 2011).

A harmadik hozzáállás a „Taposómalom” vagyis a termelés mindenképp előtt. Ebben az esetben a környezetvédelem nem fontos. A mai kapitalizmus mint gazdasági rendszer egy olyan taposómalom, amelyben a gazdasági növekedés egy kötelező elvárás. Egy olyan tévhit, amelyben a jólét a gazdasági növekedéstől függ. Így a társadalmi jólét fenntartásához egyre több természeti erőforrást használunk fel, ez

komoly környezeti károkat teremt, környezeti hiányt hoz létre (Grébert – Mihók 2020).

Vagyis éppen a gazdasági növekedés fog idővel visszafordíthatatlan hiányokat és károkat okozni a környezetben, ami végül drasztikus visszaesést okozhat az emberiség életszínvonalának tekintetében. Egy olyan piaci elégtelenséget teremtünk meg a növekedés kényszerével, ami az elkövetkező generációk számára megoldhatatlan problémát fog jelenteni.

Feltevődik a kérdés, hogy a fenntarthatósági törekvések és a kapitalizmus működhet-e fej fej mellett?

A fenntarthatóság elvei

Ahhoz, hogy a fenntarthatóság megvalósuljon és a szemléletbeli változások létrejöjjenek úgy a világban, mint az emberek életmódjában, bizonyos elveket be kell tartani, vagy ha úgy tetszik, új elvek mentén kell tevékenykedni és gondolkodni. A fenntartható fejlődés elveinek nincs meghatározott listája, ahány dokumentum annyiféle rendszerezése található meg a szakirodalomban. Abban mindenki egyetért viszont, hogy az elvek megfogalmazása rendkívül fontos, betartása pedig szükségszerű a fenntartható társadalom létrejöttéhez.

A továbbiakban dr. Gyulai Iván, az Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért igazgatója szerint megfogalmazott fenntartható fejlődési elveket vesszük sorba.

1. A holisztikus szemléletmód elve

A fenntartható fejlődés koncepciójának alapja, hogy a problémák összekapcsolódnak és egymástól függenek. Ebből következik, hogy szükség van a rendszerszemléletű gondolkodásra, vagyis a helyi problémákat a globális helyzet megismerése nélkül nem lehet orvosolni, és fordítva, a globális problémákat a lokális megoldások nélkül nem lehet megoldani.

Mivel minden mindennel összefügg, ezért összefüggésekben kell gondolkodni.

2. Az integrációs elv

Ugyanez jellemző a különböző ágazati politikákra vagy intézményrendszerekre, mindent rendszerben kell látni és megoldani. Az integrációs elv értelmében nem lehet a világot szektorokra osztani, amint az még manapság is szokásos. Nem lehet fenntartható turizmusról beszélni fenntartható gazdaság, társadalom stb. nélkül, illetve értelmetlen hazai fenntarthatóságról beszélni, ha a világ nem fenntartható.

3. A tartamosság elve

A tartamosság elve tulajdonképpen az erőforrásokkal való tartamos bánásmódot jelenti. Az ember akkor használja tartamosan az erőforrásokat, ha az általa használt erőforrások megújulnak.

A tartamos bánásmód elsősorban a környezeti erőforrások használatára vonatkozik, de tőketényezőik használata esetén is érdemes ezt az elvet követni. Ha viszont a használat rövidebb időt vesz fel, mint a megújulás, úgy előbb-utóbb hiányok lépnek fel a rendszerben.

4. A megelőzés és az elővigyázatosság elve

Az emberiség által megvalósított találmányok életbeültetése után olyan problémák jelentek meg, amely az elővigyázatosság elvének hiánya miatt jöhetett létre. A legjobb megoldás a probléma létrejöttének megelőzése, illetve az elővigyázatosság minden innováció esetén. Az innovációk extern hatása gyakran később jelenik meg, így a megelőzés elve nem érvényesül.

5. Az alkalmazkodási formák megőrzésének elve

Az emberi történelem kialakította már az alkalmazkodást a környezeti feltételekhez, ezt kell tulajdonképpen betartani. A környezetileg harmonikus együttélési formák betartásának elve. A kapitalista, globális gondolkodás a megőrzés elvét nem tartja szem előtt, amit évszázadokon keresztül a különböző kultúrák betartottak.

6. A helyi erőforrások hasznosításának elve

A helyben elérhető erőforrások fenntartható használatát jelenti. Egy fenntartható gazdaság a helyben megtalálható erőforrásokra épül, elsősorban abból gazdálkodik. Ehhez a helyi erőforrásokból előállítható lehetőségeinket kell feltérképezzük, hogy arra épüljön a gazdaságunk. Így tudunk egy erős, kevésbé függő, stabil gazdaságot létrehozni.

7. A környezet adekvát hasznosítás elve

A mai ember számára a technológia lehetővé teszi azt, hogy átalakítsa a saját érdekei alapján a környezetét. Rövid távú eredménye hosszú távon nem fenntartható. Mára már általánosan elterjedt elv a globális gazdaságban, hogy az ökológiai rendszereket

átalakítják, alkalmassá teszik bizonyos termékszerkezet létrehozásához. Ez azt jelenti, hogy a természetes környezetet igazítják az elvárásokhoz, az elképzelésekhez. Ennek a fenntartása nemcsak többletenergia-befektetést követel, hanem hosszú távon negatív hatással van az élővilágra is.

8. A stabilitás és a sokféleség megőrzésének az elve

Egy stabil rendszer létrejöttének a kulcsa a sokféleség. Tehát a stabilitás összefügg a sokféleséggel. Környezeti szempontból ez azt jelenti, hogy szükség van az biológiai sokféleség megőrzésére, gazdasági szempontból azt jelenti, hogy szükség van egy olyan stabil gazdaságra, mely több lábon áll, és sokszínű tevékenységgel rendelkezik. A kulturális, társadalmi változatosság pedig a környezeti változatosság eredménye.

9. A nem anyagi értékek haszn elve

Fontos megjegyezni, hogy a materiális javak nem biztosíthatók a nem anyagi javak nélkül (anyagi jólét és boldogság). Mindkettő meghatározza létünk minőségét, és mindkettőre egyaránt szükség van. A nem anyagi javak meglétének hiánya (az elégedettség az étellel például) befolyásol az anyagi javak előállításában, tehát valamelyest prioritást élvez e kettő viszonylatban, természetesen a létszükségletek kielégítése mellett.

10. Az eltartó képesség szerinti használat

A Föld eltartó képessége korlátozott. Bármilyen tudományos-technikai színvonalon termel és tevékenykedik egy társadalom, a bioszféra eltartó képessége határokat szab.

11. A körfolyamatokban történő összekapcsoltság elve

A körfolyamatokba való rendezettség elve megköveteli, szükségszerűvé teszi, hogy az ember az anyagáramlásokat (termelés és fogyasztás) ne lineárisan működtesse, hanem körfolyamatokba rendezze és hozzáillessze a természet rendszeréhez, amelyben minden hasznosul és hasznosíthatóvá válik.

12. A szubszidiaritás elve

Azt jelenti, hogy a döntést azok hozzák, akiket érint, hiszen ők ismerik legjobban a körülményeiket. A helyi jellegű problémákról a döntést lokálisan kell meghozni.

Minél távolabb van a döntés centruma az érintettektől, annál jobban megkérdőjelezhető a döntés hatékonysága.

13. A koegzisztencia elve

Az emberek a természetben élnek, ezáltal együtt kell élniük a többi élőlényel. Közösségekbe szerveződnek, egymás mellett tevékenykednek, és nem egymást uralva. Kiegészítik egymást, együttműködnek.

14. Az igazságosság és esélyegyenlőség elve

Az együtt élő nemzedékek számára az igazságosság elve az erőforrásokhoz való hozzáférés lehetőségét jelentené. Jelenlegi világunk helyzetére, az életszínvonalbeli egyenlőtlenségek akadályozzák az igazságosság elvének létrejöttét. A szegénység felszámolása az esélyegyenlőséggel jöhetne létre.

A fenti elvekhez még hozzáadhatunk két kiegészítő elvet, amely hozzájárul a fenntarthatóság kialakításához. Ez nem más, mint „a szennyező fizet” és „a használó fizet” elv. Már-már szükségessé vált e két elv szigorú alkalmazása, hiszen a környezeti erőforrásokat használó, illetve azokat terhelő, szennyező és károsító tevékenységet folytató személyek/intézmények/vállalatok teljes felelősséget kell vállaljanak tevékenységükért (Barótfi 2000).

3. A fenntarthatóság mérése

A fenntarthatóság mérése évtizedek óta kísérlet tárgya. Az elmúlt évtizedek fejlődési ciklusában számos indikátor-javaslat született arra, hogyan lehetne mérni a fenntartható fejlődést. A döntéshozók számára egyre fontosabbá és szükségszerűvé válik a megbízható adatok és megfelelően mérhető indikátorok rendszerének kialakítása. Az elvárás a mérhetőség iránt egyre nagyobb.

Milyen egy jó mérőszám?

- A jó mérőszám egy adott térség (település, város, ország) számára megmutatja a fenntarthatóság felé haladás mértékét, méri az elért eredményeket, valamint összehasonlítja a különböző időszakokat, valamint a térségek értékeit.
- A jó mérőszám összehasonlítja a múltban történeteket az aktuális cselekedeteinkkel, ezáltal kiszámítása befolyásolja a jövőt.

- A mérés nem pusztán egy statisztikai feladat kell legyen, hanem meg kell mutatnia a társadalmi (egyéni, vállalati) részvételt, a kormányzati szerepvállalást ennek következtében rá kell világítania a felelősségvállalásra.

Problémák a mutatószámok körül:

- Rengeteg mutatószám áll rendelkezésünkre, kezdve a hagyományos makrogazdasági mutatóktól egészen a környezeti mutatószámokig; vagy társadalmi mutatószámok. Hogy melyik a legfontosabb ezek közül, nehéz eldönteni, hiszen a fenntarthatóság egy többdimenziós kérdéskör, ennek következtében tehát a fenntarthatóságot leginkább komplex indikátorok képzésével lehet mérni.
- A különböző gazdasági, környezeti vagy éppen társadalmi jelenségek különböző ritmusban alakulnak, jönnek létre. Példa: egy erdősítési folyamat több évet vesz igénybe, míg egy fogyasztói döntés a környezetre nézve napok/percek kérdése.
- A komplex mutatószámok számításához általában nagy mennyiségű megbízható adatra van szükség, ezeknek rendszeres nyilvántartása, aktualizálása gyűjtés révén költséges, folyamatos és nehézkes feladat. A számítások esetenként becsléseken vagy szubjektív benchmarking-technikákon alapulnak.
- Fontos megjegyezni, hogy a különböző mutatók között esetenként negatív korreláció tapasztalható, vagyis az ország mondjuk jól teljesít GDP-értékben, viszont kevésbé teljesít jól környezeti szempontból. Ezáltal az értékelés mindig attól függ, milyen szempont szerint vizsgáljuk a teljesítményeket. A negatív összefüggések napjainkban a szakirodalomban is gyakran megjelennek (Bartus 2013).
- Egy másik lehetséges probléma a mérőszámok kiszámítása esetén az adathiány. Minél kisebb településről szeretnénk valós helyzetképet kapni, annál nehezebben tudjuk megtenni ezt. A helyi szint értékelése majdnem mindenhol gondot okoz, de Romániában különös tekintettel.

Az elmúlt évtizedekben számos indikátorrendszer látott napvilágot, az ENSZ, az Európai Unió, és az EUROSTAT is kidolgozott indikátorcsomag-javaslatokat a fenntarthatóság mérésére vonatkozóan. Az indikátorok sokfélék lehetnek, attól függően, hogy mi szerint osztályozzuk.

Az alábbi táblázat néhány indikátorcsoportosítást mutatja be (Havasi 2007)

A csoportosítás típusa	Indikátortípusok	Magyarázat/példa
Összetettség alapján	Alapindikátorok (aggregált)	GDP
	Összetett indikátorok (kompozit)	HDI
Az indikátorok tartalma egymáshoz való viszonya szerint (Signposts of development 2007)	Állapotindikátor	pillanatnyi állapotot tükröző mutatók
	Output/kimenet-indikátorok	a tevékenységek hatását vizsgálják, a tevékenységek kimenetét mérik
	Eredményindikátorok	alkalmasak a különböző intézkedések hatékonyságának mérésére

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: Az összetett indikátorok mellett léteznek az egyszerű indikátorok is, amelyek általában egyetlenegy dologra fókuszálnak, nem sűrített adatokat tartalmaznak. Ilyen indikátor például a munkanélküliségi ráta. Mindegyik területnek külön-külön (gazdasági, társadalmi, környezeti) megtalálhatjuk az indikátorait, viszont az egyes indikátorok nem alkalmasak a gazdasági, társadalmi, és környezeti folyamatok együttes értékelésére.

Az összetett (kompozit) indikátorok alkalmasak arra, hogy a gazdaság, a társadalom, a környezet különböző területeire vonatkozzanak, ezeket a területeket összekapcsolva valamilyen formában. A fenntarthatóság méréséhez szükség van mindhárom terület összekapcsolására, ezért elsőre lehetetlennek tűnik a fenntarthatóság mérése. A szakirodalomban világossá vált, hogy az oly népszerű Bruttó Hazai Termék önmagában nem elégséges és nem alkalmas a fenntarthatóság mérésére. A legismertebb gazdasági mutató korrekciójára tett kísérleteket láthatjuk az egyes kompozit-mutatókban.

A fenntarthatósághoz köthető legfontosabb kompozit-indikátorok

Az indikátor neve és rövidítése	Az indikátor elemei	Milyen területeket érint a három pillérből?	Hiányosságai, problémák a mérést vagy a fenntarthatóságot illetően
NEW Gazdasági Jólét Mutató (Net Economic Welfare)	A Bruttó Hazai Termék mutató korrigálása (hozzáadódik a házi munka, szürkegazdaság szabadidő értéke, levonják a környezetszennyezés externális költségeit, az urbanizációs hátrányokat).	elsősorban gazdasági mutató	kezdetleges mutató a fenntarthatóság mérésére
MEW Gazdasági Jólét Mércéje (Measure of Economic Welfare)	A NEW mutató továbbfejlesztett változata: új tényezők (tulajdonos által lakott lakás vagy a tartós fogyasztási javak szolgáltatásai, a szabadidő értéke és a nem piaci termékek egyes fajtái. Az urbanizáció bizonyos költségeit levonták.)	elsősorban gazdasági mutató	nem kielégítő mutató a fenntarthatóság mérésére
ISEW Fenntartható Gazdasági Jólét Mutató (Index of Sustainable Economic Welfare)	A Bruttó Hazai Termék mutató korrigálása elosztási egyenlőtlenségekkel, valamint a természeti károk hosszú távú költségeivel.	elsősorban gazdasági mutató	jelentős adatigény, nehéz a számszerűsítés
GPI Valódi Fejlődés Mutató (Genuine Progress Indicator)	ISEW továbbfejlesztett változata, a természeti és a társadalmi tőke kimerülésével számol, a jövedelemelosztás tényezőjével korrigál. Levonja a különböző környezeti, ökológiai és társadalmi költségeket, hozzáadja a hasznokat.	mindháromra kiterjed	túl átfogó, nehéz a számszerűsítés, a kiszámítása
HDI Emberi Fejlődés Mutató (Human Development Index)	1/3 születéskor várható élettartam 1/3 iskolázottság szintje 1/3 egy főre jutó jövedelem (GDP)	társadalmi és gazdasági	a környezet állapotát nem tartalmazza

Az indikátor neve és rövidítése	Az indikátor elemei	Milyen területeket érint a három pillérből?	Hiányosságai, problémák a mérést vagy a fenntarthatóságot illetően
EF Ökológiai lábnyom (Ecological footprint)	6 elemből áll: karbonlábnyom, halászati lábnyom, termőföldlábnyom, legelőlábnyom, erdőlábnyom, beépített területek lábnyoma.	környezeti és gazdasági vonatkozása is van	A társadalmi elégedettséget nem méri. Pontatlan, hiszen nem képes a javak mindegyikére a tényleges földhasználatot kiszámítani.
HPI Boldog Bolygó Index (Happy Planet Index)	a várható élethosszt az elégedettség az étellel és ökológiai lábnyom	társadalmi és környezeti	nehézkés a kiszámítása
ESI Környezeti fenntarthatósági Index (Environmental Sustainability Index) az előző továbbfejlesztett változata EPI (Environmental Performance Index)	a környezet fenntarthatóságát vizsgálja az alábbiak figyelembevételével: környezetvédelmi rendszerek, stresszhatások csökkentése, a humán-sérülékenység csökkentése, szociális és intézményes teljesítmény, globális gondviselés	környezeti és társadalmi	nehézkés a kiszámítása

Forrás: saját szerkesztés (Bartus 2013, Csete 2011, Heltai 1998)

Az ökológiai lábnyom

Az ökológiai lábnyom a szerzők szerint: „Ökológiai lábnyom az a föld(és víz-)terület, melyre egy meghatározott emberi népesség és életszínvonal végtelen ideig való eltartásához lenne szükség. Annak mértéke, hogy mennyi termékeny földre és vízre van szüksége egy személynek, városnak, országnak vagy az emberiségnek az összes elfogyasztott erőforrás megtermeléséhez és az összes megtermelt hulladék elnyeléséhez az uralkodó technológia használatával. Ez a föld bárhol lehetne a világon. Az ökológiai lábnyomot területegységekben mérik” (Wackernagel et al. 2001).

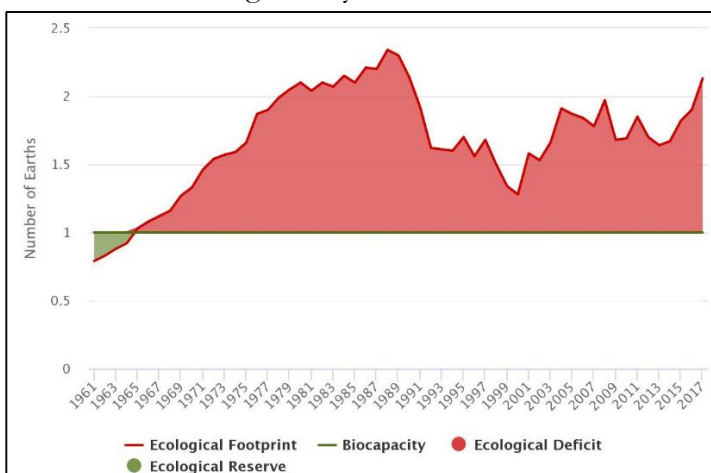
Mint olvashattuk, a kiszámítása több tényezőtől áll össze, ami figyelembe veszi az egyes társadalmi csoportok (család, város) energia, étel, víz, építőanyag és egyéb fogyasztását is. Ebből megbecsülve az eltartásukhoz szükséges termelőképes földterület mennyiségét.

A lábnyom 6 elemből áll:

1. Karbonlábnyom, szénlábnyom: egy adott térség/tevékenység hozzájárulását mutatja a globális felmelegedéshez, éghajlatváltozáshoz (levegőszennyezés mértéke, környezetterhelés). Ide tartozik a mezőgazdasági és ipari folyamatokból keletkező CO₂ mennyisége.
2. Halászati lábnyom: a különböző tengeri és édesvízi fajok halászati mennyisége alapján, illetve az újratermelési igényeik alapján kiszámított becslt érték.
3. Termőföldlábnyom: megmutatja, hogy mennyi területre van szükség az élelmiszerek előállításához.
4. Legelőlábnyom: azon földterület nagysága, amely a háziállatok eltartásához szükséges.
5. Erdőlábnyom: azon becslt erdőterület, ahonnan a felhasznált fát kivágták.
6. Beépített területek lábnyoma: az infrastruktúrához (pl. utak, lakások, gyárak, épületek stb.) szükséges földterület nagysága.

Az 1960-as évektől 2017-ig visszakövethető az országok statisztikai értékei a footprintnetwork.org honlapján. Manapság a világhálón bárki kiszámolhatja ökolábnyom-kalkulátorok segítségével a lábnyomát.

Ökológia lábnyom Romániában



Forrás: Global Footprint Network, National Footprint and Biocapacity Accounts, 2021

Az ökolábnyom mérésének célja, mint minden mérőszámnak, az lenne, hogy évről évre javítsunk az egyén/térségi/országos értékeken, vagyis hogy csökkentsük a lábnyomunkat.

Az ökológiai lábnyom csökkentésére egyéni szinten számos lehetőségünk van, például: a szelektív hulladékgyűjtés; hulladék nélküli vásárlás és háztartás a zero waste szabályai szerint; a faültetés; az újrahasználat; a komposztálás stb. Minden egyes bevezetett környezettudatos szokásunkkal hozzájárulhatunk környezetünk megóvásához is.

4. Esettanulmány: Az ENSZ indikátorrendszere és Románia fenntarthatósági helyzete

2017-ben az ENSZ Statisztikai Bizottsága elfogadta a fenntartható fejlődés mérésére használandó indikátorrendszert, amelynek célja, hogy mérhetővé váljék a világ országainak előrehaladása fenntarthatóság szempontjából. Az indikátorrendszer az AGENDA 2030-as keretrendszerben foglalt Célok megvalósításának ellenőrzésére lett kidolgozva. Ahhoz, hogy hatékony legyen a hozzájárulása az országoknak a fenntartható fejlődéshez, a megfogalmazott célokat nem egyenként kell megvalósítani, hanem lehetőleg összekapcsolva. A Célokhoz hozzárendelt globális keretrendszer 244 indikátort tartalmaz, melyből 9 több célhoz is kapcsolódik, így az indikátorok száma összesen 232. A világszintre kidolgozott 244 indikátorból 154 releváns az Európai Unió szintjére. Ezek a mutatószámok tovább bonthatók, ugyanis nem minden indikátor tartalmaz összesített adatot, így ezzel együtt összesen 223 részindikátorokkal bővített indikátor létezik EU-s szinten (Kozma 2018).

A globális keretrendszer teret enged a regionális, illetve nemzeti szintű adaptációnak, így

országok és nemzetállamok a keretrendszer és a nemzeti stratégiájuk alapján kidolgozzák a saját indikátorkészleteiket. Romániában a Nemzeti Statisztikai Hivatal végzi a hazai adatok összeállítását, a folyamat koordinálását, az érintett minisztériumok bevonásával.

Románia fenntartható fejlődésére vonatkozó nemzeti stratégiáját 2030-ra 2018 novemberében fogadták el. 2021-ben a román kormány Fenntartható Fejlődés Osztálya és a Nemzeti Statisztikai Intézet közösen kiadta a „Nemzeti mutatók a fenntartható fejlődéshez HORIZONT 2020” című kiadványt, amelyben összesen 108 indikátor mutatja be az ország helyzetét fenntarthatóság szempontjából. A 108 indikátorból 48 gazdasági, 43 társadalmi és 17 környezeti indikátor. A 2030-as célok elérése érdekében a kormány dolgozik az indikátorok számának bővítésén, a 2030-

as évek horizontján tervezik az indikátorok számát háromszorosára növelni a valós eredmények felmérése és a hatékonyság elérése érdekében.

Az alábbi elérhetőségeken található további fontos dokumentum:

- A Nemzeti mutatók a fenntartható fejlődéshez HORIZONT 2020 kiadvány letölthető az alábbi linkről: <http://bit.ly/2OF7zz1>
- Románia fenntartható fejlődésére vonatkozó nemzeti stratégiája 2030-ra kiadvány letölthető az alábbi linkről: http://dezvoltaredurabila.gov.ro/web/wp-content/uploads/2020/10/Strategia-nationala-pentru-dezvoltarea-durabila-a-Romaniei-2030_002.pdf
- Az Európai Unió előrehaladás nyomon követési jelentése a fenntartható fejlesztési célok felé az EU 2021-es kiadványa letölthető az alábbi linkről: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/12878705/KS-03-21-096-EN-N.pdf/8f9812e6-1aaa-7823-928f-03d8dd74df4f?t=1623741433852>
- Indikátorok 2020 – Európa Fenntartható Fejlődés Jelentés (ESDR 2020) <https://www.sdgindex.org/reports/europe-sustainable-development-report-2020/>

5. Ellenőrző kérdések

- Mit jelent a fenntartható fejlődés?
- Mi a különbség a gyenge és az erős fenntarthatóság között?
- Milyen szerepet töltött be a Római Klub a fenntarthatóság történetében?
- Melyek a fenntarthatóság főbb elvei?
- Melyek a fenntartható fejlődés fő pillérei?
- Hogyan csoportosíthatjuk az indikátorokat?
- Melyek a legismertebb kompozit-indikátorok?
- Mit mutat meg az ökológiai lábnyom?
- Melyek az ökolábnyom főbb elemei?
- Melyek az AGENDA 2030 célkitűzései?
- Milyen egy jó mérőszám?
- Nézzon utána, hogy az egyes mutatószámokat hogyan számítják ki.

6. Felhasznált irodalom

1. Barótfi István (2000): Környezettechnika. Mezőgazda Kiadó. ISBN 963 9239 50 X.
2. Bartus Gábor (2013): A fenntartható fejlődés fogalom értelmezésének hatása az indikátorok kiválasztására. Statisztikai Szemle, 91. évfolyam, 8–9. szám.
3. Csete Mária (2011): Regionális és környezetgazdaságtan. EDUTUS Főiskola. Digitális Tankönyvtár, 137. o.
4. Ernst Friedrich Schumacher (1991): A kicsi szép, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
5. Gébert, Judit–Mihók Barbara (2020): A környezetgazdaságtan alapjai 3.: Környezeti problémák 2. Online oktatási csomag, SZTE Elektronikus Tananyag Archívum (e-learning: <http://eta.bibl.u-szeged.hu/4911/>).
6. Gébert, Judit (2020): A környezetgazdaságtan alapjai 8.: Kapitalizmus és fenntarthatóság. Online oktatási csomag, SZTE Elektronikus Tananyag Archívum (e-learning: <http://eta.bibl.u-szeged.hu/4916/>).
7. Goodland Robert (1995): The concept of environmental sustainability. Annual Review of Ecology and Systematics, 26., 1–24. o.
8. Gyulai Iván (2011): A fenntartható fejlődés. Tananyag döntéshozók számára I. rész https://mtvsz.hu/dynamic/fenntart/ff_afenntarthatofejlodes.pdf
9. Gyulai Iván (2012): A fenntartható fejlődés. A kiadvány a „Fenntartható életmódot népszerűsítő Nonprofit Információs Központ Gömörben” KEOP 6.20. b/2010-0008 pályázat keretében jelent meg. Kiadó Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány, Miskolc.
10. Havasi Éva (2007): Az indikátorok, indikátorrendszerek jellemzői és statisztikai követelményei. Statisztikai Szemle, 85. évfolyam, 8. szám.
11. Heltai László (1998): Alternatív gazdasági mutatók. Eszmélet folyóirat, 39. szám.
12. Herman Edward Daly (1999): Uneconomic growth: in theory, in fact, in history, and in relation to globalization. In: Ecological Economics and Ecology of Economics: Essays in Criticism, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA.
13. Jancsovszka Paulina (2016): Fenntartható fejlődési célok (Sustainable Development Goals), Szent István Egyetem, Természetvédelmi és Tájgazdálkodási Intézet. Tájökológiai Lapok 14 (2): 171–181. o.

14. Kozma Dorottya Edina (2018): A Fenntartható Fejlődési Célok (SDGs) és a GDP közötti kapcsolat vizsgálata. *Gazdaság és Társadalom*, 11 (3–4). 7–89. o. ISSN 0865-7823.
15. Málóvics György – Bajmócy Zoltán (2009): A fenntarthatóság közgazdaságtani értelmezései. *Közgazdasági Szemle*, 56., 5., 464–483. o.
16. Rédey Ákos szerk. (2013): *Földünk állapota*. 8. kötet. Veszprém, Pannon Egyetem, Mérnöki Kar, Környezetmérnöki Intézet. 46–92. o. ISBN: 978-615-5044-33-5.
17. Wackernagel Mathis–William Rees (2001): *Ökológiai lábnyomunk*. Föld Napja Alapítvány, Budapest.

Internetes források

- Signposts of development, RBM in UNDP: Selecting indicators [2007].
www.undp.org/eo/documents/methodology/rbm/Indicators-Paper1.doc
- <https://data.footprintnetwork.org/>
- <http://dezvoltaredurabila.gov.ro/>
- <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/07/17goals17days-progress-made-on-sustainable-development-goals/>

II. FENNTARTHATÓ FOGYASZTÁS

**„A hulladék keletkezése az egyéni fogyasztásunk eredménye.
Ha valamint nem veszünk meg, akkor abból soha nem lesz szemét.”**

Tom Szaky, vezérigazgató, TerraCycle

1. A fenntartható fogyasztás rövid történeti áttekintése

A XX. században végbemenő gyors ipari és digitalizációs fejlődés lehetővé tette a termelési folyamatok hatékonyságának javulását, így ennek köszönhetően a termékek és szolgáltatások termelése felgyorsult, a termelési költségek csökkentek, mindez pedig a társadalom tagjait fogyasztásra ösztönzi, amit a szakirodalomban bumeránghatásnak neveznek. Vagyis a találmányoknak és az újításoknak negatív hatása is van a fogyasztói magatartásunkra.

Ugyanakkor az élelmiszer-ellátó rendszerek összefonódnak, napjainkban az összefonódások és az együttműködések világát éljük, amelyben a termelési folyamatokat ma már nehezebb megváltoztatni, hiszen egy elem megváltoztatása a teljes gazdasági rendszerre kihathat.

A helyzetet tovább bonyolítja az, hogy a környezeti gondokat, egyensúlytalanságokat és hatásokat egyre inkább a globalizáció, míg a fogyasztási magatartást és az életszínvonalat napjainkban a hosszú távú megatrendek befolyásolják (Szűcs et al. 2020).

A fenntarthatóság gondolatának előtérbe kerülése egyre sürgetőbb az emberiség jövőjét tekintve. A fenntarthatóságra törekvés egyik fontos területe a fenntartható fogyasztás.

Az ENSZ 1992-es Környezet és Fejlődés Világkonferenciája (Föld Csúcstalálkozó) az Agenda 21-ben hangsúlyozza a nevelés szerepét egy olyan fejlődés megvalósítása érdekében, amely tiszteli és gondozza a természetes környezetet. A fenntartható fogyasztás és termelés nemzetközi téma lett, amióta az Agenda 21 (1992-ben) azonosította a fenntarthatatlan (alkalmatlan) termelést és fogyasztást, mint fő okot a globális környezet folyamatos romlásának. Ezt követően a 2002-es johannesburgi csúcstalálkozón egy 10 éves keretrendszer megfogalmazását tűzték ki célul, amely felgyorsítaná az átállást a fenntartható fogyasztásra és termelésre. Ezután elindult az úgynevezett „Marrakech Folyamat”, mely egy nemzetközi szakértői találkozón zajlott Marrakesh-ben, Marokkóban 2003-ban.

A „Marrakech Folyamat” a fenntartható fogyasztással és termeléssel kapcsolatos stratégiák és projektek megvalósítását támogatta, ennek keretében hét, a fenntartható fogyasztás és termelés specifikus témáira fókuszáló „task force” tartozik a folyamathoz, amelyek vezetését önkéntesen vállalták különböző nemzeti kormányok:

- fenntartható turizmus (Franciaország);
- építésügy (Finnország);
- fenntartható termékek (Egyesült Királyság);
- közbeszerzés (Svájc);
- együttműködés Afrikával (Németország);
- fenntartható életmód (Svédország);
- oktatás a fenntartható fogyasztásra (Olaszország).

A 2015-ben elindult FOOD 2030 program az Európai Unió élelmiszer-ellátási rendszer átalakítására irányuló kutatás-fejlesztés és innovációsstratégiai terv. Ennek a tervezetnek a fő elemei az egészséges és fenntartható táplálkozás, az éghajlati és környezeti fenntarthatóság, a körforgás és erőforrás-hatékonyság, valamint az innováció és a közösségek megerősítése.

Nem sokkal később, 2015 szeptemberében fogadta el az ENSZ a 2015 és 2030 közötti időszakra vonatkozó új integrált fenntartható fejlődési és fejlesztési keretrendszert, az Agenda 2030-at (Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development), amelyben egyik fő célkitűzés a fenntartható (felelős) fogyasztás és termelés. Jelenleg ez a legfrissebb keretterv, amelyet a tagországok követnek, és intézkedéseket tesznek ennek érdekében.

A célkitűzésen belül a dokumentumban¹ az alábbi alcélok fogalmazódtak meg:

- a fenntartható fogyasztásra és termelésre vonatkozó tízéves keretterv elkészítése úgy, hogy abban minden államnak részt kell vennie;
- a természeti erőforrásokkal való fenntartható és hatékony gazdálkodásnak megvalósítása 2030-ig;
- az egy főre jutó globális élelmiszer-pazarlás felére csökkentése 2030-ig a kereskedelemben és a fogyasztóknál, valamint az élelmiszer-veszteségek

¹ Világunk átalakítása. A fenntartható fejlődés 2030-ig megvalósítandó programja. Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 2015. szeptember 25-én elfogadott 70/1. sz. határozat; szerkesztette: Zlinszky János és Balogh Dorka, kiadó: Pázmány Press.

csökkentése az alapanyag-termelés során és az ellátási láncok mentén, ide értve a betakarítási veszteségeket is;

- 2020-ra a vegyszerek és hulladékok egész életciklusuk során való használata és kezelése környezetvédelmi szempontból megfelelően és az elfogadott nemzetközi keret-megállapodásokkal összhangban történjen, és jelentősen csökkenjen azok levegőbe, vízbe és talajba történő kibocsátása, hogy minimalizáljuk az emberi egészségre, illetve a környezetre gyakorolt kedvezőtlen hatásukat;
- jelentősen csökkenjen 2030-ig a hulladéktermelés a megelőzés, a csökkentés, az újrahasznosítás és újra használat révén;
- a vállalatok ösztönzése (elsősorban a nagy és nemzetközi vállalatok), hogy vegyenek át fenntartható gyakorlati megoldásokat, illetve hogy beszámolási rendszerük tartalmazzon a működésük és hatásuk fenntarthatóságára vonatkozó tájékoztatókat;
- fenntartható közbeszerzési gyakorlatok előmozdítása nemzeti szabályokkal és szempontokkal összhangoltan;
- gondoskodni arról, hogy az emberek mindenhol rendelkezzenek megfelelő információkkal a fenntartható fejlődésről és az olyan életstílusról, ami a természeti környezettel harmóniában van.

Somogyi Viola, Dániel Zoltán András, Rédey Ákos (2012) szerint a fenntartható fogyasztásra vonatkozó stratégiákban napjainkban kétféle irányelvről beszélhetünk: a hatékonysági stratégiák és helyettesítési stratégiák. A hatékonysági stratégia lényege elsősorban a természeti erőforrások hatékonyságának javítása, amelyekre szükség van a termeléshez és a fogyasztáshoz. Ha a hatékonyság javul, csökken a környezet kizsákmányolása. Ez a stratégia a termelőkörnyezet irányából világít rá a kérdésre. A szakemberek többsége viszont ezt a stratégiát nem tartja kielégítőnek. A helyettesítési stratégia a fogyasztási-fogyasztói trendek megváltoztatásában hisz, ezzel párhuzamosan a fogyasztás csökkentését célozza meg, így ezáltal tud megvalósulni a természet erőforrásai kizsákmányolásának csökkenése.

A fenntartható fogyasztás kialakításához elengedhetetlen a nemzeti, illetve nemzetközi szintű összefogás. A fenntartható fogyasztási elméletek alapvetően mindegyike az életminőség biztosítását célozza meg, amely csak akkor valósulhat meg, ha az egyén és a társadalom jóléte egyszerre biztosítva van. Abban a szakértők egyetértenek, hogy a fenntartható fogyasztás megteremtése érdekében a jelenlegi fogyasztási szerkezetet és magatartást meg kell változtatni.

Megjegyzés: Érdeemes volna a jólét fogalmát átgondolni, mit is jelent számunkra.

2. A fenntartható fogyasztás fogalma

A szakirodalomban számtalan definíció megtalálható a fenntartható fogyasztásra vonatkozóan. Egyértelmű tény ma már, melyet számos kutatás és dokumentumfilm is igazol, hogy napjaink fogyasztási modellje fenntarthatatlan, hiszen egyrészt negatívan hat a környezetre, másrészt negatívan hat a fogyasztók értékrendszerére is. A jelenlegi fogyasztásunk mivel nem fenntartható, ezáltal negatívan hat magukra a fogyasztókra is: egyrészt az adott termékek és szolgáltatások konkrét fogyasztóira, másrészt pedig a tőlük időben és/vagy térben távol lévő más fogyasztókra (Brávác 2015).

A fenntarthatatlan fogyasztás következményeit három fő csoportra oszthatjuk: környezeti hatások, társadalmi hatások és gazdasági hatások. A környezeti hatások jól látható bizonyítékai a korlátozottan rendelkezésre álló erőforrások felélése, pazarlása, a szennyezés és a hulladékmennyiség növekedése, a biológiai sokszínűség csökkenése. A társadalmi hatások közül a legfontosabbak a szegénység megléte a Föld különböző részein, az életszínvonalból eredő különbségek növekedése. Gazdasági hatás pedig az előre nem látható válság vagy egy gazdasági sokk kialakulása lehet.

„Fenntartható fogyasztásnak nevezzük a szolgáltatások és a hozzájuk kapcsolódó termékek olyan módon történő felhasználását, amely megfelel az alapvető szükségleteknek, jobb életminőséget eredményez, de közben minimálisra csökkenti a természeti források és a mérgező anyagok használatát, valamint a hulladék és szennyező anyagok kibocsátását az adott szolgáltatás, illetve termék teljes életciklusa során annak érdekében, hogy a jövő nemzedékek szükségleteit ne veszélyeztessék.”²

A fenntartható fogyasztás tulajdonképpen egy felelősségteljesebb fogyasztói magatartást jelent, egy olyan törekvést, amelyben keressük a megoldásokat a társadalmi és környezeti egyensúly visszaállítására/biztosítására. Ugyanakkor lényeges szempont, hogy a fenntartható fogyasztás szervesen összefügg a termeléssel és az elosztással, a termékek és szolgáltatások használatával, illetve feleslegessé válásával: a fenntartható fogyasztás alapvető feltétele, hogy a termékek teljes életciklusát figyelembe vegyük, újragondoljuk.

² Report of the Symposium on Sustainable Consumption, Norwegian Ministry of the Environment, Oslo, 1994

Az elmúlt évtizedek vizsgálatai igazolták, hogy csupán a termelési eljárások hatékonyságának növelésével, valamint a környezetterhelés csökkentésével nem valósítható meg a fenntartható fogyasztás. A fogyasztók (háztartások, vállalkozások, intézmények, vagyis végső soron minden állampolgár) szemléletének és gyakorlatának megváltoztatása nélkül nem lehetséges eredményeket elérni. Azonban ez nem egyszerű feladat. „Az értékrendben bekövetkező érdemi változást nehezíti a hosszú távú gondolkodás háttérbe szorulása, az anyagi értékek megszerzésére és a növekvő fogyasztásra ösztönző eszközök (pl. reklámok, a média által közvetített viselkedési minták) hatása, valamint a takarékosagra, mértékletességre biztató lehetőségek és minták hiánya (bár elszigetelten akadnak jó helyi kezdeményezések)” – írja a IV. Nemzeti Környezetvédelmi Program.

A lakosság értékrendje és életmódja, szokásainak megváltoztatása egy hosszú, rögzös folyamatnak tűnik, viszont tudatosítani kell az emberek számára, hogy a fogyasztási szokások milyen hatással vannak a környezet állapotára (pl. hulladékmennyiség, hulladékkezelés kérdése). A fogyasztás fenntarthatóbbá tétele érdekében széles körű tájékoztatásra van szükség a nemzetek szintjén, Európa szintjén és világszinten egyaránt, ezáltal növelve a vásárlói tudatosságot.

A fenntartható fogyasztásnak valójában sok vetülete van, de a legfontosabbak: élelmiszer (1); az utazás és közlekedés (2); a lakás és háztartási gépek (3); a ruházkodás (4); a hulladék (5); és a szórakozás (6);

Az első három ezek közül körülbelül 70 százalékban felelős azért a környezeti terhelésért, ami éghajlatváltozáshoz, levegő- és vízszennyezéshez, valamint szárazsághoz és talajerózióhoz vezethet. E jelenségeket elsősorban az üvegházhatású gázok kibocsátása, az ózonréteg elvékonyodása, a savasodás és a természeti erőforrások kimerítése okozza.

Ezek közül fontos kiemelni, hogy az élelmiszer-fogyasztás nem helyettesíthető más fogyasztási területtel, hiszen a létfenntartáshoz járul hozzá. A háztartások döntése kiemelkedő szerepet játszik a három fő fogyasztási területen (élelmiszer-fogyasztás, közlekedés és lakásfenntartás, illetve energiahasználat), és ezeknek valójában a legnagyobb a környezetterhelése. Számos tanulmány bizonyítja, hogy az élelmiszer-fogyasztás az egyik legnagyobb környezetterheléssel járó fogyasztási terület.

A fenntartható fogyasztás mindannyiunk feladata, mint ahogy Csete László „fája” is jelképezi, az üzleti szférától kezdve egészen a civil szervezeteken, az oktatási intézményeken keresztül az állami szerepvállalásig mindenkit érint.

A fenntartható fogyasztás fája



Forrás: Csete László (2010): Kihívás: a fenntarthatóság megvalósítása vidéken. Gazdálkodás, 54. évfolyam, 2. szám

Ernst Ulrich von Weizsäcker és szerzőtársai (1997) szerint a fenntartható fogyasztás egyik megközelítési módja a „4-es és 10-es tényező”-elmélet, amely szerint a következő évtizedekben kétszer jobb élet mellett fele ennyit kellene felhasználni az értékes erőforrásainkból. A termelési és fogyasztási módoknak először 4, majd 10-szeresen hatékonyabbá kell válniuk ahhoz, hogy mindenki tartósan és egyenlő(bb)en férjen hozzá az erőforrásokhoz.

A Tudatos Vásárlók Egyesületének kiadványából kiderül,³ hogy a fenntartható fogyasztásra vonatkozó definíciókban megtalálhatóak a következő elemek:

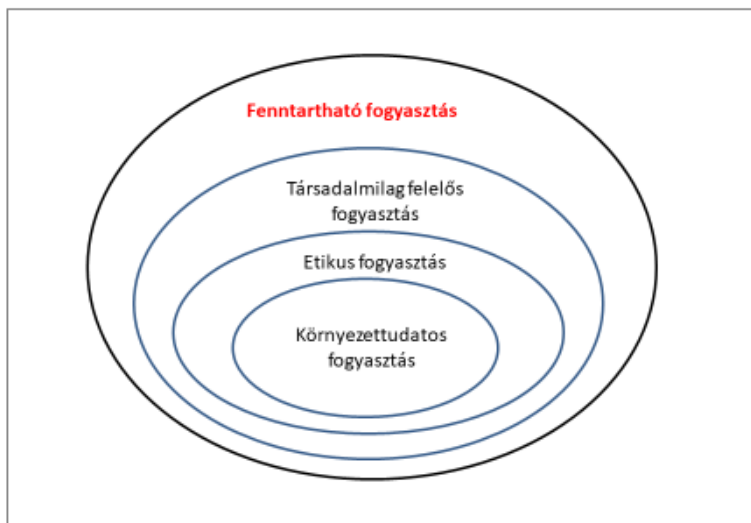
- az emberi szükségletek kielégítése;

³ Képzési csomag a felelős fogyasztásról, Útmutató egy fenntarthatóbb élethez. Vásárolj Xokosan! Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület, Tudatos Vásárlók Egyesülete, 2006

fenntartható fogyasztás. A köztes szférába tartozik a termékekkel összefüggő tudatosság.

Amint láthattuk, a mások érdekeit szem előtt tartó csoportba tartozik a fenntartható fogyasztás, amelynek tulajdonképpen szűkebb elemei a felelős, etikus és a környezettudatos fogyasztás.

A fenntartható fogyasztás részei



Forrás: saját szerkesztés

A társadalmilag felelős fogyasztás az, amikor a fogyasztó a vásárlási döntései során figyelembe veszi a közösségi, a társadalmi szempontokat is a saját igényein túl. Idetartoznak a környezetünk egyensúlyának megtartása érdekében hozott fogyasztói irányzatok: környezettudatosság, etikus fogyasztás, etnocentrikus fogyasztás, méltányos kereskedelem és LOHAS (lásd lentebb).

Az etikus fogyasztás olyan magatartás, amelyben a fogyasztó tudatosan törekszik arra, hogy vásárlói döntéseivel kifejezze álláspontját egy-egy számára fontos etikai ügyben. Ilyen ügyek lehetnek például az állatjóléti kérdések, a környezet védelme, az erdők állapota, az emberi jogok, a nemek közötti egyenlőtlenség stb.

Az etikus fogyasztásnak számos formája létezik: a nem fogyasztás (például: az autó nem használás környezetvédelmi szempontból), az értékelvű hétköznapi vásárlás (például: méltányos kereskedelemről származó termékek vásárlása), a bojkott (egy ország vagy vállalat termékeinek nem vásárlása), a pozitív bojkott – „buycott” (vásárlás egy gyár megmentésére, hazai termék vásárlása), a termékek használatának

bizonyos módjai (takarékoság, újrahasznosítás) és a használat utáni elhelyezés, ártalmatlanítás (szelektív hulladékgyűjtés). Ennek keretében jöttek létre a „Buy local” – Vásárolj helyit! hazai termékmozgalom, valamint a méltányos kereskedelem, azaz a Fair Trade mozgalom, melynek célja a társadalmi összefogással történő megsegítése egy vállalkozásnak vagy szervezetnek a fogyasztással.

A környezettudatos fogyasztás a legrégebbi és ezáltal a legismertebb irányzat, beletartoznak az aktív környezetbarát és környezetvédő aktivisták, valamint szerveződések. Ugyanakkor a környezettudatos magatartás része a hazai termékek előnybe részesítése, a helyi termékek szerepe a helyi gazdaságban (Tanner-Kast 2003).

A LOHAS-fogyasztó

A LOHAS-fogyasztó egy olyan egyén, aki az etikus, a környezet- és egészségtudatos irányzatot magában foglalja. A LOHAS a Lifestyle of Health and Sustainability, azaz a fenntartható és egészségvédelmi életmód angol nyelvű kifejezéseinek rövidítéséből ered. A fogalom a 2000-es évek elején az USA-ban terjedt el a marketingben. A nemzetközi szakirodalom alapján fenntartható fogyasztás iránt leginkább elkötelezett fogyasztói csoportnak tekinthető a LOHAS, ugyanis vásárlási döntéseiknél a fenntartható fejlődés mindhárom – gazdasági, társadalmi és ökológiai – pillérét figyelembe veszik. Rácz Georgina kutatása szerint a LOHAS-szegmens alapvetően az alábbi értékekkel jellemezhető: környezettudatosság, holisztikus egészségszemlélet (egészség és fitness), fenntartható életvitel, önfejlesztés, önmegvalósítás, társadalmi felelősségvállalás, etikus gazdasági tevékenységgel kapcsolatos elvárások és viselkedés.

Milyen magatartással rendelkeznek a LOHAS-fogyasztók?

- A vásárlás motivációja egyre inkább az érték és nem az ár.
- Az alacsonyabb árérzékenység átalakítja a döntési folyamatokat.
- Tudatosság.
- Alapos információkeresés.
- Kommunikativitás, véleményvezérség.
- Értékeket vásárolnak.
- Olyan márkáktól vásárolnak, akik meg tudják győzni őket az értékazonosságról.

Hogyan lehet velük kommunikálni?

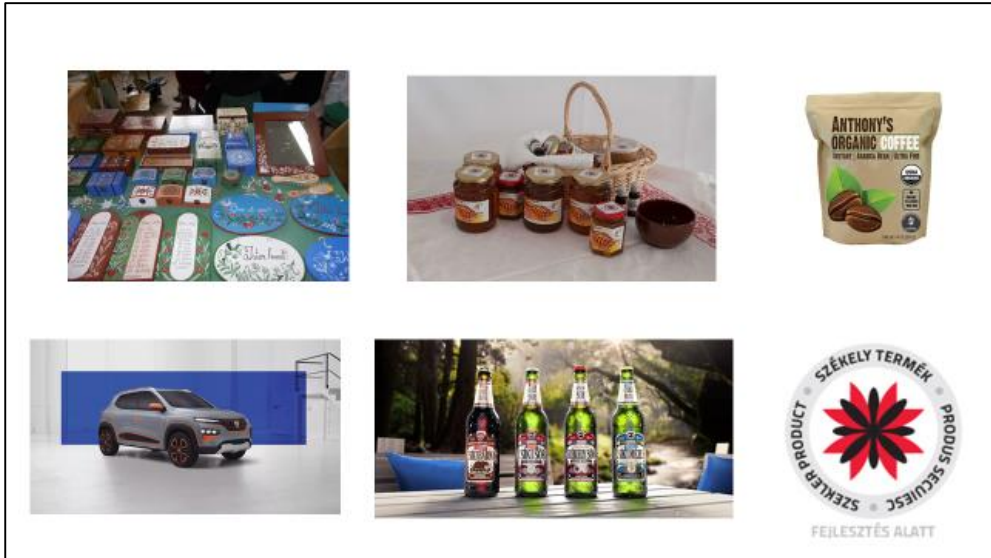
Aktívan keresnek információt, így a velük való kommunikációban más eszközök hatékonyak:

- termékcsomagolás;
- termékismertető;
- termékteszt (termékminta);
- weboldal;
- PR;
- CSR policy, brand promise;
- „továbbosztható” tartalom.

Több szempontból is jelentősek:

- magasabb hozzáadott értékű termékeket fogyasztanak;
- új értékeket fogalmazznak meg;
- erősen média- és digitálisvilág-orientáltak;
- véleményvezérek;
- felerősítik a negatív híreket;
- edukálják a többi fogyasztót;
- új piacot teremtenek.

LOHAS-szegmens – Fogyasztási irány;
vásárlásukban felülreprezentált az organikus, bio, etikus, zöld, hibrid, megújuló



Forrás: saját szerkesztés

Általában jó jövedelmi viszonyban élőknel figyelhető meg ez az életvitel – ahogy más tudatos irányzatok is –, mely elsősorban a nőkre vagy családos, idősebb nemzedékre jellemző; számuk egyre növekszik.

Kulturális kreatívek

Az amerikai szociológus, Paul Ray és felesége, Sherry Ruth Anderson 2000-ben megjelenő könyvükben – Kulturális Kreatívek – egy új társadalmi csoportot mutat be. A Kulturális Kreatívek olyan fogyasztók, akik a mások érdekeit is szem előtt tartják, vagyis olyan személyek, akik nemcsak saját jogaikra és érdekeikre vannak tekintettel, hanem figyelembe veszik az etikai, társadalmi és környezeti szempontokat is. A Kulturális Kreatívek a tudatosság egy olyan szintjére jutnak el, amelyben az utasítások és parancsok feleslegessé válnak (Ray-Anderson 2000).

A Kulturális Kreatívek jellemzői:

- csoport tagjaira jellemző az idealizmus és az altruizmus;
- kiemelt fontosságú számukra a hitelesség;
- függetlenítik magukat a reklámoktól, mindennek alaposan utánajárnak, érzékenyek a reklámparban elterjedt üres frázisokra;
- szenvedélyesen keresik az igazságot, és képesek felismerni a hiteles forrásokat;

- fontos számukra a közvetlen, személyes tapasztalatszerzés;
- a világot globálisan vizsgálják, szinoptikus nézetet alakítanak ki;
- minden információra holisztikusan tekintenek;
- általában határozott véleményük van, valódi egyéniségek, véleményvezérek.

Ray az egyének értékei és meggyőződésük intenzitása szerint a „Core” és a „Green” csoportokra osztja a Kulturális Kreatívokat. A Ray által „Core” csoportnak nevezett keménymag tagjai nagyrészt tanult egyének, a változtatások kezdeményezői – mint írók, művészek, zenészek, terapeuták, környezetvédők, feministák és alternatív gyógyítók, míg a „Green” csoporthoz kevesebb értelmiségi és aktív szerepet vállaló egyének tartoznak.

4. Mit jelent a tudatos vásárló?

A tudatos fogyasztó alaposan mérlegel, mielőtt vásárol, és általában tisztában van a jogaival, és érvényesíti is azokat. Tudja, hogy a vásárlásának és fogyasztói döntésének egyéni és társadalmi következményei egyaránt vannak. Éppen ezért vásárlását/fogyasztását megelőzi a tájékozódás. A vásárlása során az önös céljain és érdekein túl figyelembe vesz etikai és fenntarthatósági szempontokat is (Dudás 2011).

A tudatos vásárló 12 pontja⁴

Készült a Tudatos Vásárlók Egyesülete által megfogalmazott 12 pont alapján:

1. A pénzeddel szavazol!
Minden vásárlás egy döntés, amivel szavazunk egy vállalat, egy termék, illetve egy vállalkozó mellett. Döntés kérdése, mit és kit támogatunk.
2. A szemét a legdrágább! Annyit vásárolj, amire éppen szükséged van. Pazarlással szemetelhetsz.
3. Vásárlás előtt írd össze, mire van szükséged. Azt vásárold meg, ami a cetlire került, ne dőlj be az akcióknak, ha nincs szükséged rá!
4. A nagy bevásárlóközpontok helyett vásárolj piacon, vagy helyi boltban. Támogasd a helyi gazdaságot!
5. Mindig legyen nálad táska vagy szatyor, ne vásárolj zacskót. Válaszd az egyszerű csomagolást, a visszaválthatót, illetve újrahasznosított csomagolást.
6. Keresd a természetes alapanyagból, vegyszerek nélkül előállított ételeket.
7. Olvasd el a címkéket!

⁴ tudatosvasarlo.hu

8. Válassz olyan kozmetikumokat, amelyeket állatkínzás nélkül tesztelnek, illetve nem tartalmaznak állati eredetű anyagokat.
9. Válaszd a tartós termékeket az eldobhatóval szemben.
10. Friss, hazai idényzöldséget és -gyümölcsöt vegyél.
11. Helyi termékeket vegyél!
12. Soha nem mindegy! Szánj rá időt, legyél tudatos. Járj utána, hogy ki állítja elő, mit tartalmaz, mibe csomagolják, hová kerül.

Sarah Lazarovic könyve a vásárlásról szól, arról, hogy hogyan vásárolj. Egy olyan piramist állít fel a Maslow-piramis mintájára, amelynek több lépcsője van, és csak a legfelső (legutolsó) lépése a vásárlás. Lépések: Használd, amid van; Kérj kölcsön; Cseréld el; Turkálj; Készíts; Vásárolj! Így épül fel és azt (is) jelenti, hogy ha szükségünk van egy csiszológépre, akkor nem feltétlenül kell elrohanni a boltba és venni egyet, lehet közösségi formában is megvásárolni, vagy akár egymástól kölcsönözni.

A vásárlás (szükségletek alapján) Maslow-piramisa



Forrás: Saját szerkesztés, Sarah Lazarovic ábrája alapján, <https://www.sarahl.com/>

5. Jó példák a fenntartható fogyasztás előmozdítása érdekében

A továbbiakban néhány olyan törekvést, mozgalmat mutatunk be, melyek a fenntartható fogyasztást valamilyen szinten elősegítik. Kis lépésekben történő előremozdulások, melyek a jövő számára jelentősek lehetnek.

a. A Slow-mozgalom

A Slow-mozgalom⁵ 1986-ban indult el Olaszországból, a kezdetét egy olasz gasztroblogger, Carlo Petrini tiltakozásához kötik, aki az olasz kultúra egyik legfontosabb jelképénél, a római Spanyol Lépcsőknél egy gyorsétterem megnyitása ellen lépett fel. Petrini vezetésével alapelveket fogalmaztak meg, közösségekbe szerveződtek, eseményeket szerveztek, és a mai napig párbeszédet kezdeményeznek a különböző országok kormányaival és az európai uniós intézményekkel, hogy kifejezzék az általuk képviselt termelők igényét a világ vezetői számára.

A mozgalom célja a helyi értékek, közösségek, hagyományok ápolása. Számos formája létezik ma már, a lassú étkezésen kívül.

Napjainkban megtalálható típusai:

- Lassú városok: a Cittaslow mozgalom elsődleges célja ellenállni a globalizációnak, megállítani a környezet kizsákmányolását, erősíteni a hagyományokat és a helyi közösségeket, illetve törekedni az egészséges és környezettudatos életmódra.
- Lassú tervezés: természetbarát, jó minőségű, tartós anyagokkal dolgozó bútort-, ruha-, ékszertervezők.
- Lassú utazás/turizmus: a cél az hogy, minél több időt egy helyen eltölteni, hogy megismerjük a környéket, a helyi közösséget.
- Lassú mozgás: a szemlélődő, lassú természetjárás családdal, barátokkal, illetve a lassú mozdulatokon és elmélyedésen alapuló sportok, például a jóga, a Tai Chi művelése.
- Lassú oktatás/ lassú olvasás: a gyerekek egyéni tempóját és sajátosságait figyelembe vevő pedagógiai módszerek elterjedése (például Montessori, Waldorf), a környezettudatos nevelés, otthontanulás.
- Lassú pénz: a lassíts mozgalom legújabb ágának, a lassú pénznek (Slow Money) a létjogosultságát a 2008-as válság kialakulása alapozta meg. A mozgalom célja a helyi farmokba, gazdaságokba való befektetésre buzdít. Fontos, hogy a befektetők közvetlen kapcsolatban álljanak azzal, amibe befektetnek, és megismerkedjenek a termelőkkel.

A Slow-mozgalomhoz egy sajátos közgazdaságtani gondolkodásmód is kapcsolható, amit a szakirodalomban úgy neveznek, hogy nemnövekedés-koncepció (Dombi–Málovics 2015). Ez egy olyan társadalmi és gazdasági berendezkedést ír le, amelyben a nagyobb jólét a gazdaság folyamatos növekedése (gyorsulása) nélkül valósítható

⁵ <https://fna.hu/mittehetsz/lassits>

meg. Az elmélet követői úgy gondolják, hogy a gazdaság állandó növekedése számos társadalmi és környezeti probléma forrása, mint például a szegénység, az éhezés vagy az egyenlőtlenség problémája. A cél az, hogy a gazdasági növekedést is lassítani kellene, így e problémák mérsékelhetőek. Ez az elmélet tulajdonképpen összhangban van a Slow-mozgalom elveivel, vagyis a felelős fogyasztással, a helyi termék előtérbe helyezésével.

b. Buy nothing day – A ne vásárolj semmit! mozgalom

Ezt a napot⁶ 1992-ben kezdeményezte a kanadai Ted Dave, aki a reklámszakmában dolgozott. Ezáltal akart tiltakozni a reklámok szüntelen túlfogyasztásra való ösztönzése ellen. Mottója az volt: „Ami elég, az elég!”, a buddhista filozófia egyik alapvetése alapján, vagyis a szükséges és elégséges mértékének felismerése.

A környezetvédő és más fogyasztáskritikus szervezetek minden év novemberének utolsó péntekén arra kívánják felhívni a figyelmet, hogy a civilizációnk által diktált túlfogyasztás számtalan káros környezeti és társadalmi következménnyel jár. A reklámok, a fősodrású média által közvetített ideálok, amelyek már kiskorunk óta befolyásolják világképünket, arra ösztönöznek, hogy minél több szükségletünk legyen, amit minél gyorsabban kielégíthetünk.

A „cucc-ipar”-nak nevezett hullám nyersanyag- és energiaigénye, a csomagolása rengeteg hulladékot és szállítási költséget von maga után.

A környezetvédő szervezetek a fogyasztói böjt napjával arra szeretnék felhívni a figyelmet, hogy a boldogságot, az elégedettséget nem a boltokban találjuk meg. Arra szeretnék felhívni a figyelmet, ami ellentmond a dominancia elvének, vagyis arra, hogy a „kevesebb” gyakran több.

Ez az összefogás tulajdonképpen a túlfogyasztás⁷ ellen született meg, ami szinte minden környezeti, gazdasági és társadalmi gondunk forrása. A túlfogyasztás/túllövés napja azt a dátumot jelöli, amikor az emberiség fogyasztása az ökológiai erőforrásokból és szolgáltatásokból egy adott évben meghaladja azt, amit a Föld abban az évben megújíthat. Az emberiség évek óta hiányt tart fenn, hiszen felszámolja az ökológiai erőforrások készleteit, növeli a hulladékmennyiséget, rengeteg szén-dioxidot halmoz fel a légkörben. A Föld túlfogyasztásának napját a Global Footprint Network nemzetközi kutatószervezet számítja ki.

⁶ <http://buynothingday.org/>

⁷ <https://www.overshootday.org/>

Minden idők legmagasabb fogyasztását 2018 rovására írhatjuk, hiszen ebben az évben esett legkorábbi napra a túllövés napja, augusztus 2-re. Ez azt jelenti, hogy az emberiség alig több mint hét hónap alatt elhasználta a Föld egy évre elegendő erőforrásait.

Mit is jelent ez?

- attól a naptól kezdve a jövőnket használtuk el: úgy éltünk, mintha 1,7 Föld állna rendelkezésünkre;
- ezt követően a fogyasztásunk már az ökoszisztéma rovására megy, és jól mutatja, hogy az emberi tevékenység mekkora nyomást helyez a természetre;
- több szén-dioxidot bocsátunk ki a légkörbe, mint amennyit az óceánok és az erdők képesek elnyelni;
- nagyobb mértékben halászunk és irtjuk ki erdőinket, mint ahogyan azok újratermelődni tudnának.

c. A Zero Waste életmód/mozgalom

A Zero Waste kifejezést először Paul Palmer használta 1973-ban, a Zero Waste Systems Inc. megalapításakor (Nell Mariska 2020⁸). A ZWIA (Zero Waste Nemzetközi Szövetség) meghatározása szerint a Zero Waste⁹ „egy olyan etikusságra, gazdaságosságra és hatékonyságra törekvő mozgalom, amely útmutatóként szolgál az emberek számára, hogy életmódjukat és bevett szokásaikat aszerint változtassák meg, hogy az a fenntartható, a természetben is lejátszódó folyamatokat utánozza. Ideális esetben a zero waste szerint minden termék eredeti funkciójára szánt idejének lejártá után egyéb használati célokra is alkalmazható”.

Manapság a Zero Waste alkalmazásának tekintetében 3 nagy csoportot különítenek el:¹⁰ Zero Waste menedzsment az üzleti életben, Zero Waste városok kialakítása és a Zero Waste életmód.

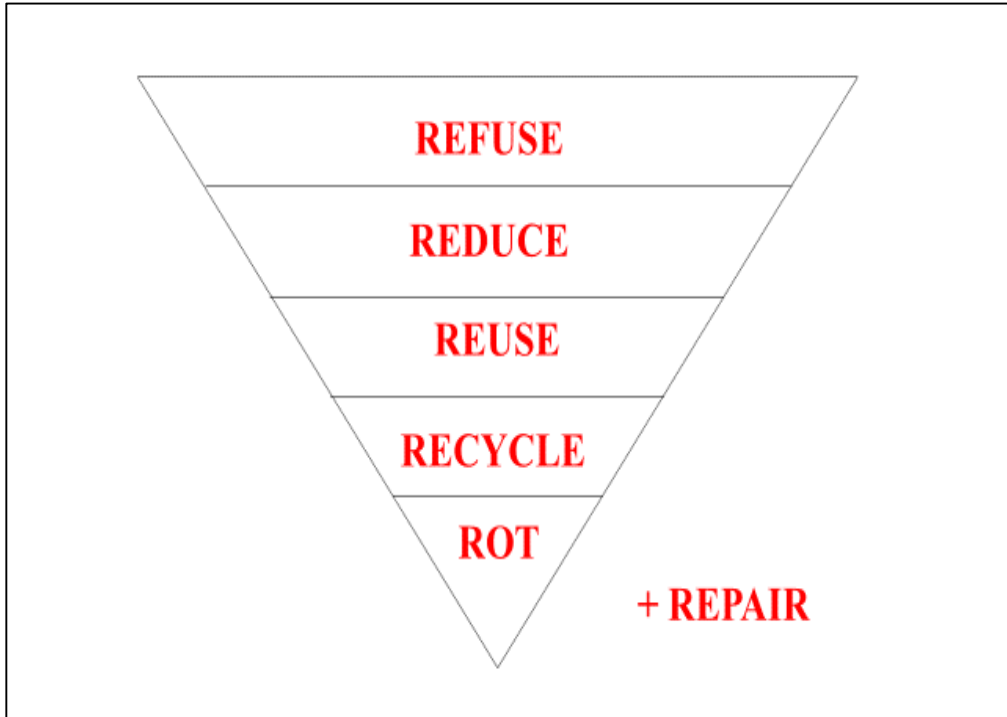
A Zero Waste köztudatba robbanásában nagy szerepe volt Bea Johnson Zero Waste Home c. könyve 2010-es megjelenésének, amely a Zero Waste életmód alapvető kereteit írja le. Innentől kezdve sokkal szélesebb körben ismertté vált a filozófia, amelynek alapelvei a következők: Refuse (Utasítsd vissza), Reduce (A fogyasztás csökkentése), Reuse (Újrafelhasználás), Recycle (Újrahasznosítás), Rot (Komposztálás).

⁸ <https://mamaearthtalk.com/what-is-zero-waste/>

⁹ <https://zerohero.hu/magazin/zero-waste-a-felkapottfogalom-mit-jelent-pontosan>

¹⁰ <https://zerowasteurope.eu/what-is-zero-waste/>

Zero Waste életmód elvei: 5R+1



Forrás: <https://zerohero.hu/magazin/a-zero-waste-életmód-51r-alapelvei>

1. REFUSE – utasítsd vissza: például az ingyen termékmintákra és szórólapokra.
2. REDUCE – csökkentsd a fogyasztásod: amire nincs szükséged, ne vedd meg, ne pazarold az élelmiszert, annyit vásárolj, amennyit biztosan el tudsz fogyasztani.
3. REUSE – használd fel újra: például a meglévő, de már nem használatos tárgyaidnak találd új funkciót.
4. RECYCLE – hasznosítsd újra: például a hozzád legközelebbi szelektív hulladékgyűjtőt keresd meg és használd.
5. ROT – komposztáld: készíts komposztládát, vagy keresd meg a közeledben lévő lehetőséget erre.

+1 REPAIR – javítsd meg: az elromlott műszaki cikkeket, kiszakadt nadrágokat, leszakadt gombokat és elnyűtt bútorokat javítsd meg. Ne cseréld le rögtön egy újra.

d. Esettanulmány: Szupermarket versus helyi termelő

A fogyasztói társadalomnak világszinten tudatosítani kell, hogy az alacsony árak hogyan érhetőek el. Több kutatás is alátámasztja, hogy a kevésbé fejlett országokban

a fogyasztók többsége az ár alapján választ üzletet. Az alacsony árak adta nyomás viszont a szupermarketekről a beszállítókra tevődik át. A szupermarketek diktálják a termelési költség alatti árakat a beszállítók számára. Ennek következtében viszont a kistermelők nem tudják ezt az árszintet tartani, így eltűnnek a piacról.

Összehasonlítás szupermarket-kisbolt

Jellemzők	Szupermarket	Kisbolt
Tendencia	Méretük, erejük és számuk nő.	Egyre kevesebben vannak, kiszorulnak a piacról.
Termékek	Túl sok, átláthatatlan a fogyasztó számára, kevés helyi termék, túl sok import termék magas szállítási költséggel.	A termékek minimum 50%-a vagy a többsége helyi/hazai termék.
Csomagolás	Túlsomagolt termékek, sok csomagolás, kicsi mennyiség.	Egyszerűbb termékek, nem a csomagolás a legfontosabb értéke a terméknek.
Termék minősége	Fókuszban az alacsony minőségű termékek, a termékek élettartama rövid.	Mindenféle terméktípus megtalálható.
Árak termék minőség aránya	Mesterségesen alacsony árak. Az árak nem tükrözik a termék minőségét.	Az árak a termék minőségének arányában vannak meghatározva.
Elvárás a fogyasztótól	Akciók, kedvezmények, ami költsékesre ösztönöz.	Térj be hozzá, vásárolj szükségleteid szerint. Nem jellemző az akció és a kedvezmény.
Érdek	Alacsony társadalmi érdek, magas piaci érdek.	Megvalósul a közösségi érzés, közösségi érdek.
Mit ad a helyi gazdaságnak?	Élősködik az adófizetők pénzén: például állami támogatások, nem a helyi gazdaságnak adóz, tőkét von ki a külföldi tulajdonosok részére.	Általában helyben forgatja vissza a tőkét, a helyi gazdaságnak adóz.

Forrás: saját szerkesztés

6. *Ellenőrző kérdések*

- Miről szól a Marrakech Folyamat?
- Mit jelent a fenntartható fogyasztás?
- Milyen a LOHAS-fogyasztók?
- Kik a Kulturális Kreatívok?
- Mit jelent a Zero Waste?
- Miről szól a Slow-mozgalom?
- Mit jelent a túlfogyasztás?
- Mikor van idén a túlfogyasztás napja?
- A tudatos vásárló 12 parancsolata.

7. *Felhasznált irodalom*

1. 4. Nemzeti Környezetvédelmi Program (2015): Magyar Közlöny, 1. Melléklet a 27/2015. (vi. 17.) OGY határozat, Szakpolitikai stratégia 2015–2020, kiadja a Földművelésügyi Minisztérium. http://doc.hjegy.mhk.hu/20154130000027_1.PDF
2. Bea Johnson (2018): Zero Waste otthon – Kevesebb hulladék, egyszerűbb élet, Tericum Kiadó, ISBN: 9789634380351.
3. Bráváczy Ibolya (2015): Az ételmiszerfogyasztói magatartás két dimenziója: az egészség- és környezettudatosság. Doktori Értekezés. Gödöllő, Szent István Egyetem.
4. Carmen Tanner–Sybille Wölfling Kast (2003): Promoting Sustainable Consumption Determinants of Green Purchases by Swiss Consumers. *Psychology and Marketing*, 20, 883-902. <http://dx.doi.org/10.1002/mar.10101>.
5. Csete László (2010): Kihívás: a fenntarthatóság megvalósítása vidéken. *Gazdálkodás*. 54. évfolyam, 2. szám.
6. Dombi Judit–Málovics György (2015): A növekedésen túl – egy új irányzat hozzájárulása a fenntarthatósági vitához. *Közgazdasági Szemle*. LXII. évf., 200–221. o.
7. Dudás Katalin (2011): A tudatos fogyasztói magatartás dimenziói. *Vezetéstudomány*, XLII. évfolyam, 7–8. szám, 47–56. o.
8. Ernst Ulrich von Weizsäcker–Amory B Lovins–L Hunter Lovins (1997): *Factor four: doubling wealth–halving resource use*. Earthscan, London, 320 pp, £ISBN 1-85383-407-4.

9. Képzési csomag a felelős fogyasztásról (2006): Útmutató egy fenntarthatóbb élethez. Vásárolj Xokosan! Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület, Tudatos Vásárlók Egyesülete.
10. Paul H. Ray–Sherry Ruth Anderson (2000): The Cultural Creatives: How 50 Million People are Changing the World, Three Rivers Press, New York.
11. Ráczi Georgina (2013): Az értékek változásának és a fenntartható fejlődés trendjének hatása a hazai élelmiszerfogyasztásra. (Doktori értekezés) Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Gödöllő.
12. Report of the Symposium on Sustainable Consumption (1994) Norwegian Ministry of the Environment, Oslo.
13. Somogyi Viola–Dániel Zoltán András–Rédey Ákos (2012): Fenntartható gazdaság. TÁMOP-4.1.2 A1 és a TÁMOP-4.1.2 A2. Pannon Egyetem, digitális könyvtár.
14. Szűcs Viktória–Szakál Diana–Balázs Bálint–Dudás Gyula (2020): Az élelmiszer-ellátó rendszer – a jelen kihívásai és a jövő tervei. Élelmiszervizsgálati közlemények. 2020. LXVI. évf., 1. szám.
15. Tom Szaky (2014): Hulladék-Tudatosan. UNIO MYSTICA Kiadó, ISBN:9786158001939.
16. Zlinszky János–Balogh Dorka (szerk) (2015): Világunk átalakítása. A fenntartható fejlődés 2030-ig megvalósítandó programja. Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 2015. szeptember 25-én elfogadott, 70/1. sz. határozat. Kiadó: Pázmány Press.

Internetes források

- tudatosvasralo.hu
- <https://www.sarahl.com/>
- <https://fna.hu/mittehetsz/lassits>
- <http://buynothingday.org/>
- <https://www.overshootday.org/>
- <https://mamaearthtalk.com/what-is-zero-waste/> (Nell Mariska 2020)
- <https://zerohero.hu/magazin/zero-waste-a-felkapottfogalom-mit-jelent-pontosan>
- <https://zerowasteurope.eu/what-is-zero-waste/>
- <https://zerohero.hu/magazin/a-zero-waste-eletmod-51r-alapelvei>

III. VÁLLALATOK TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁSA

„Hosszú távon fenntartható gazdasági sikerek előfeltétele az átláthatóság, a bizalom és a jó hírnév, melyet csak tisztességre épülő, feddhetetlen üzleti magatartással, morális és társadalmi felelősségvállalással érhetünk el. Ezt üzleti partnereink megválasztása során is szem előtt kell tartanunk.”

Dr. Vincze Miklós, Csoportszintű Etikai Megbízott – MOL-csoport

1. A társadalmi felelősségvállalás fogalmi háttere

Napjainkban minden vállalat felelős gondolkodású vezetőjének (tulajdonosának) be kell látnia, hogy a cég céljai, értékei közé – a profit maximalizálásán túl – szociális, társadalmi, emberi jogi, környezetvédelmi szempontokat kell beilleszteni a fenntartható fejlődés szellemében. A 2020-as válság a fenntarthatóság elveinek fontosságát felerősítette, a gazdaság „zöld útra” térését előtérbe helyezte.

A vállalatok társadalmi felelőssége nagy általánosságban olyan erőfeszítésekre vonatkozik elsősorban, amely a társadalomban felmerülő gondok, problémák megoldására születnek. Ez olyan esetekben fordul elő, amikor a szervezet kimutatja felelősségét a tevékenysége iránt, és a megoldás érdekében tett erőfeszítéseivel és gondoskodásával szeretné elérni a társadalom tagjainak együttműködését.

A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának (Corporate Social Responsibility – CSR) az alapja, hogy a vállalatok a profitszerzés mellett felelősséget vállalnak tevékenységükért, termékükért, magatartásukért, a környezetért. Ezenkívül fontos része a felelősségvállalásnak az, hogy társadalmi szerepeket is felvállaljanak.

Az Európai Unió által megfogalmazott definíció szerint a CSR a vállalatok által önként vállalt feladat, ami a társadalmi és környezeti hatások figyelembevételét célozza meg.

„A CSR egy olyan megközelítés, amely szerint a vállalatok önkéntes alapon környezeti és társadalmi szempontokat építenek be üzleti tevékenységükbe és az érdekelt felekkel való kapcsolatukba” (Európai Bizottság, 2001, 8.). Ma már a vállalati szakpolitikai körökben is általánosan elfogadott ez az üzleti politika.

További definíciók a felelősségvállalásra:

A vállalatokat tömörítő szervezet által meghatározott definíció (Üzleti Világtanács a Fenntartható Fejlődésért – World Business Council for Sustainable Development, WBCSD) szerint „a vállalatok társadalmi felelősségvállalása a vállalat folyamatos

elkötelezettsége az etikus viselkedésre és a gazdasági fejlődéshez való hozzájárulásra, miközben a munkavállalók és családjuk, valamint a helyi közösségek és a tágabb társadalom életminőségét javítja” (Üzleti Világtanács a Fenntartható Fejlődésért, 1999, 3.).

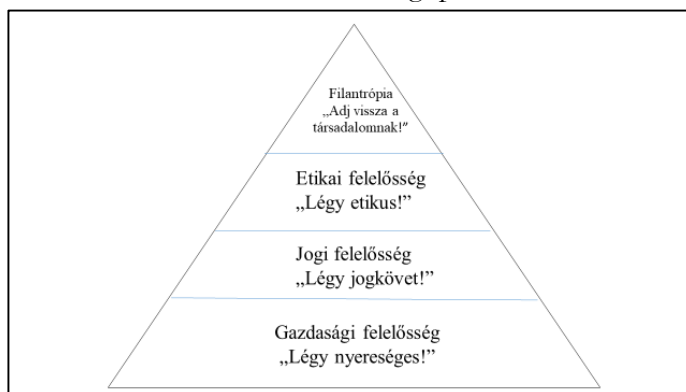
A „Business for Social Responsibility” szervezet szerint a CSR „a vállalat oly módon való működtetése, amely megfelel a vállalatokkal szemben a társadalom által támasztott etikai, jogi, üzleti és társadalmi elvárásoknak vagy túlteljesíti azokat” (Business for Social Responsibility, idézi Perrini 2006, 307.).

Archie B. Carroll amerikai professzor szerint a vállalati társadalmi felelősségvállalás kialakulását és területeit vizsgálva megállapította, hogy a vállalati felelősségnek négy szintje van (lásd piramisábra).

Az első szinten van a pénzügyi felelősség, ez azt jelenti, hogy a vállalat működésének/fennmaradásának alapja a profit megléte. A következő szint a jogi előírásoknak a betartása, vagyis a törvényeknek való megfelelés. Megjegyzendő, hogy a második szintet el lehet érni úgy is, hogy az első nem valósul meg (például egy bírság kifizetése). Az Európai Unió által elfogadott értelmezés szerint az első két szint teljesítése még nem tartozik a CSR körébe, hiszen csak a szabályozáson túlmutató tevékenységet sorolják ide. A harmadik szint a társadalom által elvárt etikus viselkedés, amely a jogi előírásokon túlmutató megfelelést jelenti. A legfelső szint, a filantropikus felelősség, ami elsősorban inkább egy kívánt magatartás, ami arra vonatkozik, hogy a vállalat önkéntesen visszaforgat valamit a közösségbe.

Az etikai és a filantropikus felelősség különbözik egymástól, hogy ha előbbinek nem felel meg a vállalat, akkor a társadalom negatív ítéletét fogja maga után vonni, míg a filantropikus felelősség elmaradása nem vonja maga után a negatív megítélést (Carroll 1981).

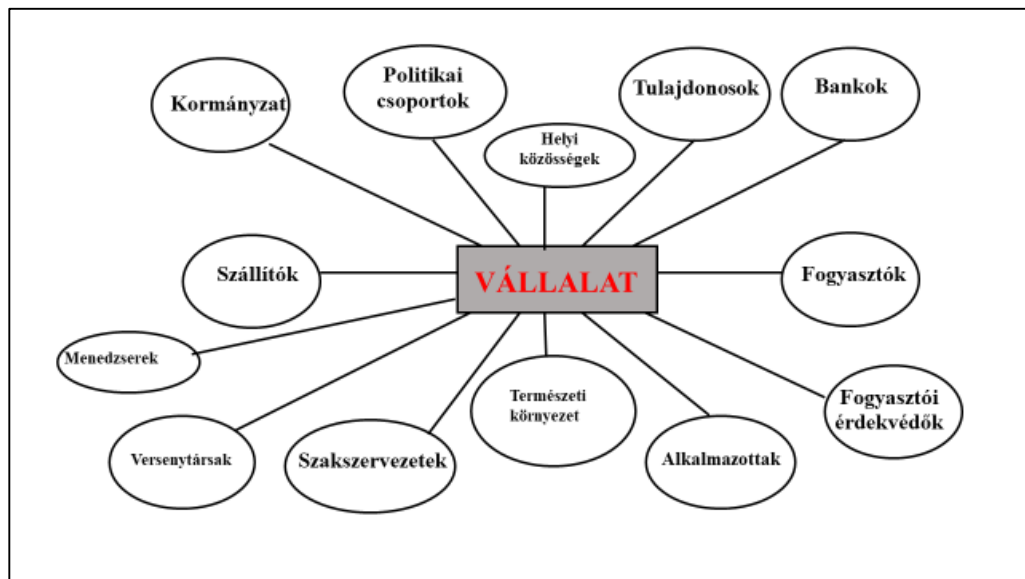
A vállalati felelősségi piramis



Forrás: saját szerkesztés Carroll 1981 alapján

Ezt követően 1983-ban megfogalmazódott az úgynevezett stakeholder (érintetti)-elmélet (Freeman 1983). Ezen megközelítés alapján a vállalatok környezetében sok eltérő értékrendszerrel rendelkező egyén, társadalmi csoport és szervezet tevékenykedik, melyeknek különböző elvárásaik vannak, ezeknek kell megfelelnie egy vállalatnak. A stakeholderok, vagyis az érintett személyek vagy csoportok hatást gyakorolnak a vállalat működésére és fordítva. Az érintett kör tagjainak száma népes, hiszen az alkalmazottaktól, a vásárlóktól a beszállítókon át a helyi lakosokig, a jövő nemzedékig mindenkire kiterjed. Egy vállalat sem képes valószínűleg az összes érintett csoporttal párbeszédet folytatni, illetve kielégítő szintű kapcsolatot tartani, de a koncepció lényege valójában felhívja a figyelmet arra, hogy egy vállalat sem működhet úgy, hogy közben másokra ne legyen tekintettel (JÓT S JÓL Vállalati felelősségvállalásról kis- és középvállalkozásoknak 2014).

Az érintettek (stakeholders) köre



Forrás: saját szerkesztés Kindler-Zsolnai 1993 alapján

„Érintett” minden olyan gazdasági szereplő, aki kapcsolatban áll a vállalattal, hatást gyakorolhat viselkedésével a szervezetre.

A szervezetek társadalmi felelősségvállalása a szervezetektől megköveteli:

- az etikus, etikai értékek szerinti viselkedést;
- az etikus üzletmenet kialakítását;
- az átláthatóságot;
- a különböző érdekcsoportok érdekeinek figyelembevételét.

A vállalati társadalmi felelősségvállalás a szervezet érintettjei felé irányuló elkötelezettségét fejezi ki tevékenysége pozitív hatásainak növelésére és a negatív hatások csökkentésére.

Vállalati Társadalmi Felelősség alatt sokan gyakran csak az önkéntes, jótékonysági programokat értik, azonban ennél jóval több (kellene legyen). A felelősségnek ki kellene terjednie minden egyes tevékenységre és minden érintettre, és egy szervezet/vállalat felelőssége nem lehet hiteles csak olyan vállalati kultúrával, amelynek alapja az olyan etikai értékek, mint a bizalom, a nyitottság, a tisztelet és a becsületesség.

A CSR előnyei, amiért megéri egy vállalatnak ezzel foglalkozni:

- vonzóbbá válik a vállalat, könnyebb lesz képzett munkaerőt szerezni, a dolgozók kötődése növekszik a vállalathoz;
- javul a munkakörnyezet, a munkamorál, nő a dolgozók elkötelezettsége, lojalitása, elégedettsége, termelékenység;
- javul a vállaltról kialakult kép (hírnév);
- jó eséllyel nőhet a vállalat versenyképessége;
- felértékelődik a márka (brand), nő a minőségjelzés, védjegy, egyéb címkék jelentősége;
- nő az érdeklődés a vállalat iránt, nő a fogyasztói elégedettség;
- jobb kapcsolat a hatalommal, hatóságokkal, médiával;
- csökken a nyomásgyakorlók és más civil szervezetek kritikája, akcióik száma, súlya, bojkottok, perek száma (veszteségek csökkennek);
- hozzájárulás a stabilabb globális piac kialakításához, példa a fejlődő országok számára.

2. A CSR az Európai Unióban

A mai értelemben ismert társadalmi felelősségvállalás fontossága először az Amerikai Egyesült Államokban jelent meg még az 1950-es, 60-as években. A téma megjelenését Howard R. Bowen 1953-as *Social Responsibility of the Businessman* (Az üzletember társadalmi felelőssége) című könyvétől számítják. Valójában a témával erőteljesebben a 70-es évektől kezdődően kezdtek foglalkozni.

A 70-es évek gazdaságában a multinacionális vállalatok befolyása növekedett, így ennek következtében egyes vállalatoknak növekvőben volt már akkor a gazdasági befolyásuk így, került képbe a szakirodalomban is a vállalatok társadalmi felelősségvállalása.

A CSR a 80-as évek végétől, a 90-es évek elejétől kezd terjedni Európában, viszont a 2000 évektől kezdődően lesz intenzívebb az Unió CSR-politikájának következtében.

Az Egyesült Államokban a CSR elterjedése elsősorban társadalmi nyomás hatására indult el, vagyis a vállalatok ennek a nyomásnak a hatására kezdtek CSR-tevékenységbe, míg Európában a vállalatok önkéntesen csatlakoztak a CSR-politikához, mert lehetséges versenyelőnyt látnak ebben. Amíg az Egyesült Államokban viszonylag egységesen értelmezik a CSR-t, addig Európában a különböző országok különböző szabályozásainak következtében eltérő felfogások és értelmezések születtek.

1993-ban az EU Bizottságának akkori elnöke, Jacques Delors felkérte a vállalatokat, hogy vállaljanak részt a társadalmi kohézióért folytatott erőfeszítésekben. Nemsokára, 1995-ben megalakult a CSR Europe nevű nonprofit szervezet, amelynek máig fő küldetése a CSR-tevékenység népszerűsítése, valamint a tagállamok nemzeti CSR-szervezeteinek összefogása.

2001-ben az Európai Bizottság kiadta a CSR európai kereteinek kialakítását célzó Zöld Könyvet (Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility). A vitaanyag célja egy közös álláspont kialakítása és a téma népszerűsítése, a téma fontosságára való felhívás, melynek eredménye a 2002 júliusában megjelenő első CSR-stratégia. A cselekvési program egy Közlemény formájában jelent meg.

2006-ban megjelent az Európai Bizottság második CSR-közleménye, amely hangsúlyozza a vállalatok felelősségét a CSR területén, a közleményben szereplő kiemelt területek a CSR-tudatosság növelése, a jó gyakorlatok népszerűsítése, a stakeholderek (az érintett felek) kezdeményezéseinek támogatása, a tagországok együttműködése, a fogyasztók tájékoztatása, kutatás és oktatás, a KKV-k társadalmi felelősségvállalásának erősítése, valamint a CSR nemzetközi összefüggései (European Commission, 2006, 136.).

Az Európai Bizottság 2011-es CSR-stratégiája mérföldkőnek számít, hiszen már nem hangsúlyozza az önkéntességet mint vállalati magatartást, inkább arra ösztönzi a vállalatokat, hogy az érintett felekkel szoros együttműködésben alakítsanak ki „a társadalmi, környezeti, etikai, emberi jogi és fogyasztói kérdések üzleti tevékenységükbe és alapstratégiájukba való beépítését szolgáló folyamatokat”. Azóta az EU kimutatta elkötelezettségét a CSR, valamint az Egyesült Nemzetek (ENSZ)

2030-ig tartó időszakára vonatkozó fenntartható fejlesztési menetrendje és az ENSZ Fenntartható fejlődési céljai iránt.

A 2011-es stratégia egy konkrét cselekvési menetrendet írt le, amelyben az alábbi érintett területeket különböztetik meg:

- A CSR átláthatóságának biztosítása: ennek keretében cél a bevált legjobb gyakorlatok (best practices) terjesztése (pl. a vállalati társadalmi felelősségvállalás (CSR) európai díjának bevezetése, valamint a vállalati társadalmi felelősségvállalással kapcsolatos többszereplős (multi-stakeholder) platformok létrehozása egyes érintett ipari ágazatokban), ezáltal a konkrét CSR-kötelezettségvállalások közös nyomon követése valósulhat meg.
- Az üzleti életbe vetett állampolgári bizalmat vizsgáló rendszeres európai felmérés bevezetése (a fogyasztóvédelmi jog eszközt használva pl. a „green-washing” azaz a zöldre festést, vagy a „white-washing”-ot (negatív jellemző eltussolása) kihatárokozó vállalatokat feltérképezni).
- A felelős vállalati magatartás (CSR) piaci elismerésének bevezetése különböző eszközökkel: pl. a közbeszerzési szabályok CSR-orientált felülvizsgálata, a szociálisan felelős közbeszerzés – SRPP: Socially Responsible Public Procurement – eszméjének jegyében, illetve a felelős befektetések (SRI: Socially Responsible Investment).
- A vállalatok nem pénzügyi jelentései (CSR vagy fenntarthatósági jelentések) terén jogi beavatkozásokat szeretnének eszközölni. A nem pénzügyi tárgyú jelentések már több EU-tagállamban is kötelezővé váltak (pl. Franciaország, Dánia).
- A CSR beépítése az oktatás, képzés és kutatás területére: a Bizottság pénzügyi támogatást kíván nyújtani az oktatás és képzés terén a CSR népszerűsítéséhez.
- A stratégia kihangsúlyozza a nemzeti és szubnacionális CSR-politikák jelentőségét is, felkéri az EU tagállamait, hogy készítsék el saját nemzeti terveiket a CSR előmozdítása érdekében, rendelkezzenek nemzeti CSR-akciótervvel.

Az Európai Parlament 2014-ben szavazta meg a nem pénzügyi adatok nyilvánosságra hozataláról szóló direktívát. A cél az, hogy a tagállamok beépítsék a nemzeti jogszabályokba. Ez azt jelentené, hogy a jövőben minden olyan európai vállalatnak, amelynek a mérlegfőösszege 20 millió euró, nettó árbevétele 50 millió euró, alkalmazottainak létszáma pedig 500 fő felett van, az éves jelentése mellé egy

nem pénzügyi nyilatkozatot is csatolnia kell. A direktíva ugyan közvetlenül a legnagyobb vállalatokra vonatkozik, indirekt módon érint majd más cégeket is a szabályozás, amelyek kapcsolatban vannak a nagyvállalatokkal (JÓT S JÓL Vállalati felelősségvállalásról kis- és középvállalkozásoknak 2014).

A CSR-teljesítmény kommunikálásának és mérésének lényege a vállalat tevékenységének nyomon követése, valamint fejlődése, ezáltal ez a kiterjesztett tevékenység lehetőséget ad a különböző vállalatok összehasonlítására is, az adott vállalat fenntarthatósági szempontok szerinti fejlődésének nyomon követésére is, illetve arra is rávilágít, hogy egy-egy vállalat teljesítménye hogyan változik időben. A vállalatok környezeti, fenntarthatósági, illetve társadalmi felelősségvállalási teljesítményüket jelentések formájában hozzák nyilvánosságra.

Kétféle jelentést is megkülönböztetünk: környezeti és fenntarthatósági. A környezeti jelentések többnyire csak a vállalat környezeti teljesítményével foglalkoznak, a fenntarthatósági jelentések ezenkívül a vállalat főbb gazdasági teljesítménymutatóival és társadalmi tevékenységével is.

Unió taxonómia-törekvések

Az Európai Unió 2020-ban elfogadta a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keretrendszer létrehozásáról szóló (EU) 2020/852 rendeletet, melyet uniós taxonómiai rendeletnek nevezett el. Az okmány neve az "Európai Zöld Megállapodás" melyben célkitűzésként jelenik meg az energiarendszer szén-dioxid-mentesítés, a körforgásos gazdaságra való áttérés, valamint az ökoszisztémák és a biológiai sokféleség riasztó mértékű csökkenésének megfordítása. Az uniós taxonómiai rendelet a fenntartható tevékenységek egységes osztályozási rendszereként jött létre, azaz egy olyan minősítési rendszer kidolgozása, amely meghatározza, hogy mely gazdasági tevékenység nevezhető fenntarthatónak. Az uniós taxonómia alapján fenntarthatóak azokat a tevékenységek, amelyek lényeges mértékben járulnak hozzá az uniós környezetvédelmi célkitűzések eléréséhez (EC, 2021).

Az uniós taxonómiai rendelet előírja a kötelező beszámolók készítését, amelyek a nem pénzügyi információk közzétételéről szóló irányelv alapján fognak elkészülni, ezáltal a vállalatok beszámolóikban jelentik, hogy a tevékenységeik az uniós taxonómia meghatározása szerint milyen mértékben minősülnek fenntarthatónak.

Az uniós taxonómiában 6 környezeti célt fogalmaztak meg:

1. éghajlatváltozás mérséklése,
2. éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás,
3. vízi és tengeri erőforrások fenntartható használata és védelme,
4. körforgásos gazdaságra való átállás,
5. szennyezés megelőzése és csökkentése,
6. biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme és helyreállítása

Az üzleti tevékenységek értékelése az uniós taxonómiának való megfelelés szempontjából többlépcsős folyamatban fog megvalósulni.

Az uniós taxonómia folyamata

Fázis	Tevékenység
1.	a vállalatok üzleti tevékenységeinek azonosítása, hogy azok az EU taxonómiáján belül milyen tevékenységi-kódokhoz tartoznak
2	az üzleti tevékenységeket a technikai szűrési kritériumok szerint meg kell vizsgálni, hogy melyik környezetvédelmi célhoz hozzájárulnak-e hozzá
3	megvizsgálni, hogy az üzleti tevékenységek elkerülnek-e a másik öt környezetvédelmi célt a károsodást szempontjából
4	a taxonómiai megfelelés érdekében biztosítani kell a meghatározott minimális védelmi követelmények teljesülését a vállalaton belül

Forrás: EC, 2021

Romániai kitekintés

Romániában a vállalkozások körében a CSR-tevékenység főként a multinacionális vállalatokra vonatkozik. Ez valójában azért van, mert az anyavállalatok elvárják a romániai leányvállalatoktól ezt a tevékenységet is. Ugyanakkor ezenkívül megjelentek azok az országos jelentőségű, helyi vállalkozások, amelyek a rendszerváltozás után megerősödtek, kinőtték magukat országosan, és vannak köztük olyan vállalatok, amelyek az utóbbi években érdeklődéssel fordulnak a CSR, de főként a felelősségvállalás felé.

Baleanu – Chelcea – Stancu (2011) vizsgálta a Romániában működő nagyvállalatok társadalmi felelősségvállalási szokásaikat; az elemzés a vállalatok weboldalainak alapján történt. Az elemzés szerint 2011-ben a Romániában működő nagyvállalatok 2/3-nak esetében nem létezik stratégiába épített CSR-tevékenység. Az akkor vizsgált vállalatok fele valamilyen módon elkötelezett a társadalmi felelősségvállalás irányába. Ugyanakkor Badulescu & Petria (2013) elemzése szerint a romániai vállalatokra elsősorban a karitatív tevékenység jellemző felelősségvállalás címszó alatt.

Ezután 2014 áprilisában az Európai Parlamentben elfogadtak egy irányelvet, amely kötelezi a nagyvállalatokat a nem pénzügyi információkra vonatkozó jelentések elkészítésére 2017-től. Ezért az 500 főnél több személyt foglalkoztató vállalatoknak jelentéseket kell készíteniük, amelyben leírják tevékenységük társadalmi és környezeti hatását, beszámolnak a korrupcióellenes gyakorlatokról, illetve a jogok tiszteletben tartásáról.

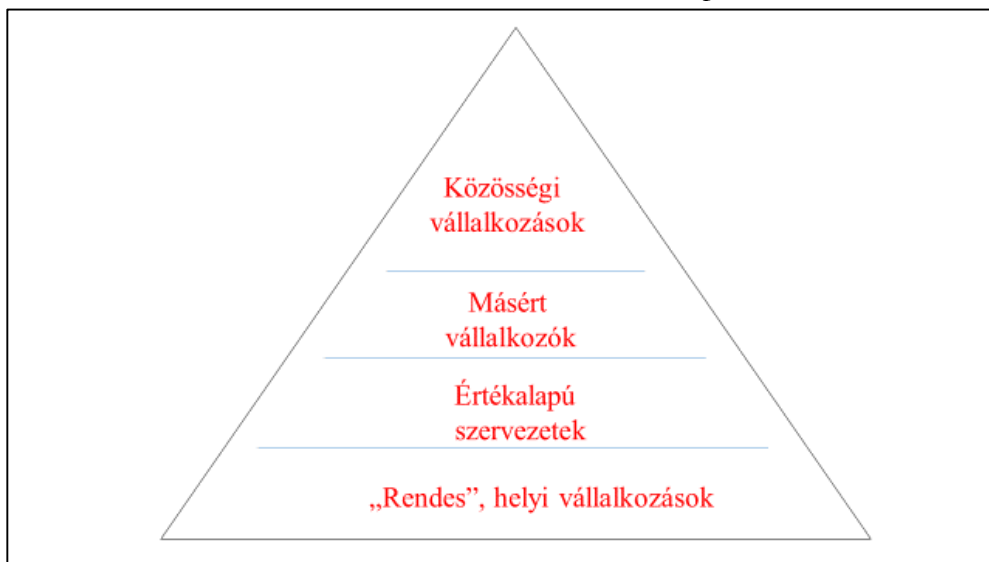
Romániában a társadalmi felelősségvállalásért díjakat kapnak évről évre a vállalatok, ezekről információt a Romanian CSR Awardsról (<https://csrawards.ro/castigatori-2019>) kaphatunk. A 2013-as évtől kezdődően beszélhetünk a díjazásról, mely szerint díjazták azokat a vállalatokat, amelyek adott évben a legjobb CSR-projektet, kampányt hozták létre. Fontos kiemelni, hogy a díjazott vállalatok nagy hányada a nagyvállalatok kategóriájából kerül ki, mely szerint az általuk végzett tevékenységek társadalmi haszna számszerűsíthető.

3. A Valóban Felelős Vállalat

A Tóth Gergely által használt fogalom a Valóban Felelős Vállalat – egy olyan vállalat, amely működését tekintve a következő öt alapelvnek kell megfeleljen: a szállítási távolság minimalizálása, az igazságosság (méltányos kereskedelem, munkabérek és munkakörülmények), az ökonomizmus (vagyis a gazdaságosság lényeges feltétel, de nem a legfontosabb cél), az optimális méret (hosszú távon állandó és nem növekvő jövedelem) és olyan termékek előállítása, amelyre valóban szükség van egy fenntartható világban (Tóth 2007). Vagyis a „hogyan” kérdésen kívül a szerző értelmezésében nagyon fontos szerepet kap a „mit és miért” termelni, illetve szolgáltatni a vállalati felelősségvállalásban.

A magyarországi KÖVET egyesület kidolgozott egy besorolást a szervezetek fenntarthatóságára vonatkozóan. A besorolás értékeli és összesíti a változókat, melynek eredménye egy ötös szintű besorolása a szervezeteknek: 1. Fenntartó; 2. Közösségi; 3. Megfelelő; 4. Öncélú; 5. Kártevő (Tóth 2007).

A Valóban Felelős Vállalat fokozatainak piramisa



Forrás: saját szerkesztés Tóth Gergely 2007 alapján

Tóth Gergely szerint a Valóban Felelős Vállalatok piramisának alján a legegyszerűbb „Rendes” helyi vállalkozások vannak. Ezen vállalkozásoknak fő tulajdonságai: kicsi, tisztességes és helyi, amely betartja a piaci szabályokat és a törvényt. Nem összetévesztendő viszont a Másért vállalkozóval, akinek a profitszerzésen kívül más, magasabb rendű célja(i) van(nak).

A következő kategóriába az Értékalapú szervezet tartoznak, ezek a küldetésvezérelt nonprofit szervezetek, mely szerint ezek a szervezetek olyan tevékenységekkel foglalkoznak, ami a közösség javát szolgálja.

Ezután következnek a Másért vállalkozók: olyan szervezetek, amelyeknek nem a nyereség növelése a fő célja, hanem valami magasabb rendű jó létrehozása (pl. a helyi termékek előállítás).

A Valóban Felelős Vállalat piramisának csúcsán a közösséget szolgáló vállalatok vannak. Ezen a szinten olyan szervezetek állnak, amelyek az előbbi három szinten lévő jellemző mellett közösségi tulajdonban működnek, helyi erőforrásokból helyi terméket készítenek és helyi piacon értékesítik.



Helyi jó példa!

A székelyudvarhelyi Helyénvaló bolt egy olyan egyedi és első kezdeményezés Székelyföldön, amely a közösséget szolgáló vállalat kategóriájába sorolható. Egy

olyan törekvés, amely új üzletpolitikát igyekszik meghonosítani a székelyföldi üzleti világban. A boltot egy helyi szervezet, a Civitas Alapítvány hozta létre, céljuk a termelőköt és vásárlókat partnerként bevonni, segíteni az együttműködésüket, ezáltal megválogatja a beszállítóit, helyi, ugyanakkor idénytermékeket kínál a vásárlóknak, illetve etikus üzletmenetet ajánl a vásárlóknak.

A kezdeményezés a következő tevékenységeket¹¹ célozta meg:

- Partnerség kialakítása a helyi termelőkkel;
- A Helyi Termékek boltjának működtetése;
- Felvilágosító, nevelő rendezvények szervezése a fogyasztók/vásárlók számára, a helyi termékek értékének népszerűsítése.

4. A szociális vállalkozások

A szociális vállalkozásokat sokan sokféleképpen definiálják. A manapság egyre népszerűbb és egyre nagyobb figyelmet kapó vállalkozási formában a társadalmi küldetéstudat és az üzleti jelleg egyaránt megtalálható (Dees 2001). A szociális vállalkozók számára a társadalmi küldetés egy fő szempont és központi szerepe van. Ez a küldetés befolyásolja a szociális vállalkozót abban, ahogyan megítéli a lehetőségeket.

Dees szerint a szociális vállalkozások a változás szerepét töltik be a szociális szektorban, és a következő tulajdonságokkal rendelkeznek:

- a vállalkozás missziójának megvalósítása és fenntartása egy társadalmi érték (nem csak magánérték);
- az újdonságok felismerése a küldetés megvalósítása érdekében;
- az állandó innováció, alkalmazkodás és tanulási tevékenység megléte;
- bátran cselekedni anélkül, hogy korlátozná a tevékenységet a jelenleg rendelkezésre álló források mennyisége;
- a vállalkozás tevékenységének és eredményeinek átláthatósága és elszámolhatósága.

A Conscise kutatási program definíciója szerint a szociális vállalkozás olyan vállalkozás, amely:

- not-for-profit szervezetként működik;
- a szociális célokat gazdasági tevékenységgel kívánja megvalósítani;

¹¹ <https://helyenvalo.ro/rolunk-program>

- jogi formájánál fogva nem engedélyezi a felhalmozott javak egyéni tulajdonba kerülését, hiszen a szociális célok kedvezményezettjeinek javára tesz;
- a tagok részvétele önkéntes a rendszerben;
- az adott szektorban a különböző szervezetekkel való kölcsönös együttműködést támogatja.

A szociális vállalkozások a szakirodalomban a 2000 évek elején úgy is megjelentek, mint közösségi vállalkozások, melyek a szociális gazdaság főszereplői. Ezek nonprofit szervezetként való működésük során olyan etikai elvek mentén működnek, mint az önkéntesség, a szolidaritás, a nagylelkűség, az emberbaráti szeretet, a bizalom, a közösségi újjáéledés, a környezeti tudatosság, a társadalmi párbeszéd, a partnerség, a tolerancia stb. Ezek az elvek tulajdonképpen egybeesnek a vállalati társadalmi felelősségvállalás elveivel. Tehát elmondható, hogy a közösségi vállalkozás egyszerre gazdasági vállalkozás, szociális intézmény és civil szervezet is egyaránt (Csoba et al. 2007).

A szociális vállalkozásoknak helyet adó szociális gazdaság fő működési keretei a következők:

- a piacgazdaság keretei között valósul meg;
- a piac és az állam mellett harmadik szektorként működik;
- a fogyasztókhöz közel áll (a lokális gazdaság a fókuszban a globálissal szemben);
- olyan szükségletekre fókuszál, amelyeket a piac és az állam nem biztosít;
- a vertikális struktúrák helyett a horizontális szervezeti formákat erősíti, az együttműködésen alapszik;
- a partnerség elve érvényesül a döntéshozatalban és működésében;
- meghatározó szervezeti keretei a nonprofit szervezetek, valamint a szociális vállalkozások (Csoba 2020).

Helyi jó példa!

A Csíkbánkfalván található NaturClean¹² Egyesület egy olyan szociális vállalkozás, melynek a létrejöttét a helyi szükséglet alapozta meg. Fő gazdasági tevékenységei közé tartozik az erdőápolási munkálatok elvégzése, a csemeteültetés és -ápolás, legelőtakarítás, vágterítisztítás (erdőkitermelés után a terület takarítása).

¹² <https://biomasa-pelleti.ro/hu>

A vágértisztítás az erdőgazdálkodás egyik résztevékenysége, amely által a kitermelés, végvágás után a terület tisztítása következik. Ez egy rendkívül fontos és hiánypótló műveletet jelent a térség számára, mivel csak ezután lehet egy újabb csemeteültetést elkezdeni. Ezt a tevékenységet teljes mértékben emberi erő felhasználásával végzik el, láncfűrész és fejsze segítségével.

Másik fontos tevékenységi területük a legelőtisztítás. A legelőterületek fenntartására vonatkozóan Romániában speciális szabályozások vannak érvényben, melyek nem minden esetben segítik ezek időszzerű tisztítását. A megerősödött fás szárú növényzetet, bozótot és cserjéket legelőtakarító gépükkel hatékonyan el tudják távolítani a legelőkről, a helyben történő aprítás nyomán pedig az apríték visszakerül a felső talajrétegre.

Az erdőgazdálkodásból származó vágteri faanyagot, a gyérítésekből származó faanyagot, valamint az egyéb mezőgazdasági területek, legelők, folyómedrek tisztításából származó faanyagot felaprítják, ledarálják.

Ezenkívül az egyesület más társadalmi tevékenységeket is felvállal, önkéntes eseményeket szervez, mint például közösségi nagytakarítás, Székely Góbé Találkozó (társszervező), környezettudatosságra nevelő előadások szervezése.

5. CSR-jelentések – a GRI példáján keresztül

A fenntarthatósági jelentések legnépszerűbb és leginkább választott formája a Global Reporting Initiative (GRI) (Globális Jelentéstételi Kezdeményezés) útmutatója szerint készített jelentés. A Global Reporting Initiative (GRI) egy nonprofit szervezet. Az általuk kidolgozott, átfogó Fenntarthatósági Jelentéskészítési Irányelveket mára világszerte számtalan szervezet és vállalat használja fenntarthatósági törekvéseinek kommunikálására. A GRI célja kifejleszteni és elterjeszteni egy nemzetközileg alkalmazható fenntarthatósági jelentéstételi útmutatót; küldetése, hogy a nem pénzügyi jelentések is ugyanolyan fontos részévé váljanak az üzleti sikerességnek, mint a pénzügyi jelentések.

A GRI a fenntarthatósági jelentések világszerte használt sztenderdjét 2000 óta azzal a céllal hozta létre, hogy a jelentésekben a vállalatok a legfontosabb fenntarthatósági kihívásokra reflektáljanak, ugyanakkor ezek a jelentések mindenki számára elérhetőek legyenek, illetve az érdekelt felek bevonásával, véleményének figyelembe vételével készüljenek el.

2013-ban debütált az útmutató negyedik újgenerációs (G4) változata, ennek pedig továbbfejlesztett változatát 2016-ban adták ki. A GRI G4 Útmutató továbbfejlesztett változata a GRI Szabvány, amelyet 2017-től használnak. A legújabb, fenntarthatósági jelentések írásához használható GRI Szabvány felépítése moduláris szerkezetű, melyet az elmúlt egy évben a Global Sustainability Standards Board (GSSB), a GRI független szabványalkotó testülete fejlesztett ki.

A szabvány három speciális témájú részből áll: gazdasági, társadalmi és környezeti rész. A legújabb szabvány felhasználóbarát, egyszerűbb nyelvezetű dokumentum már, mely egyértelműen különbséget tesz a kötelezettségek (shall), ajánlások (should) és útmutató (guidance) között. Az alapelvek és a legtöbb indikátor nem változott (néhányat áthelyeztek, összevontak), maradt a core és a comprehensive opció, a hangsúly továbbra is a lényeges ügyek jelentésén marad.

GRI Szabvány¹³ alapmutatóinak kategóriái

Gazdasági mutatók (alap)	Környezeti mutatók	Társadalmi mutatók
Gazdasági teljesítmény	Anyagok	Foglalkoztatás
Piaci jelenlét	Energia	Munkaügyi / vezetői kapcsolatok
Közvetett gazdasági hatások	Víz és szennyvíz	Munkahelyi egészség és biztonság
Beszerezési gyakorlatok	Biodiverzitás	Képzés és oktatás
Korrupcióellenes magatartás	Hulladék	Sokszínűség és esélyegyenlőség
Versenyellenes magatartás	Környezeti megfelelés	Megkülönböztetés-mentesség
Adó	Beszállítói környezeti értékelés	Gyerekmunka, kényszermunka
		Helyi közösségek
		Közpolitika
		Az ügyfelek egészsége és biztonsága, ügyfélvédelem
		Marketing és címkézés

Forrás: saját szerkesztés GRI Szabvány alapján

¹³ <http://sustainability.hu/index.php/gri/>

A Fenntarthatósági szabvány (keretrendszerének) halmazának célja az, hogy a szervezetek gazdasági, környezeti és társadalmi teljesítményéről szóló jelentéseihez általánosan elfogadott keretet adjon. A fenntarthatósági jelentésekhez a GRI-szabvány egy kiegyensúlyozott és észszerű keretet biztosít, mely szerint a beszámoló szervezet pozitív és negatív hozzájárulását kell tartalmazza a fenntartható fejlődés tekintetében. A Szabvány szerint a jelentések a következő alapelvek mentén kell elkészülniük: egyensúly, egyértelműség, pontosság, időszerűség, összehasonlíthatóság, megbízhatóság. A jelentésekben három területre vonatkozó kötelező teljesítmény-indikátor kell legyen (gazdasági, környezeti és társadalmi).

Hogyan értelmezhetők az alapelvek a jelentéskészítés szempontjából?

- A lényegesség: olyan témakörök és indikátorok, amelyek megfelelően tükrözik a vállalat gazdasági, társadalmi és környezeti hatásait. Figyelembe kell venni a társadalmi elvárásokat, az előtte-utána hatásokat, belső és külső szempontokat.
- Az érdekelttek bevonása: javítja a minőséget, növeli a jelentés hasznosságát. Első körben azonosítani kell az érintetteket, majd figyelembe kell venni az elvárásaikat, érdekeiket, véleményüket.
- A fenntarthatósági alapelv: az összefüggéseket helyi és globális szinten is egyaránt kell értelmezni.
- Egyensúly: előítéletek, elfogultság nélkül pozitív és negatív aspektusokat egyaránt kell tartalmazzon a jelentés.
- Összehasonlíthatóság: a jelentést úgy kell elkészíteni, hogy korábbi jelentésekhez lehessen viszonyítani, illetve más hasonló iparágban működő vállalatokéhoz.
- Pontosság: számszerűsített, pontos, adatokkal alátámasztott részletes jelentés kell készülni.
- Időszerűség: az adott évre vonatkozó adatokat kell tartalmaznia, illetve a rendszeresen, időben elkészült jelentéseknek van jelentősége. Az időbeni változások bemutatása a lényeges, hiszen egy adat nem adat.
- Értelmezhetőség: mindenki által érthető formában kell megírni, ha egy érdeklődő elolvassa, megérthesse.
- Megbízhatóság: ellenőrizhető legyen az összes adat, amelyet egy külső auditor ellenőriz.
- Átláthatóság: a folyamatok teljes körűen le legyenek írva a jelentésben.
- Teljesség: minden lényeges adat benne kell legyen.

Az alapelvek alapján azonosítja a vállalat a témaköröket és a hozzájuk kapcsolódó indikátorokat, ezeket pedig fontossági sorrendbe rakja. Általánosan elmondható, hogy a döntéshozóknak, az érintetteknek nincs kapacitásuk több 100 oldalas jelentéseket elolvasni, ezért általában vezetői összefoglalók készülnek, melyek megtalálhatók a vállalat honlapján. Az utóbbi évek trendje, hogy a vállalati felelősség szélesedő értelmezése miatt a cégek tevékenységük alapján egyre táguló fenntarthatósági hatásai kerülnek a fenntarthatósági jelentésekbe.

6. Ellenőrző kérdések

- Mit jelent a CSR?
- Milyen előnyei vannak a CSR-tevékenységnek?
- Melyek a Vállalati Felelősség-piramis szintjei?
- Mit jelent a Valóban Felelős Vállalat?
- Melyek a Valóban Felelős vállalat piramisának fokozatai?
- Mit jelent a GRI?
- Milyen tulajdonságai vannak a szociális vállalkozásoknak?

7. Felhasznált irodalom

1. Bognár Károly (szerk.) (2014): Jót s jól. Vállalati felelősségvállalásról kis- és középvállalkozásoknak, KÖVET Egyesület, Országos Foglalkoztatási Közhasznú Nonprofit Kft. ISBN 978-963-12-0679-1
2. Ben Cohen–Jerry Greenfield (2000): Mit jelent az, hogy „érték-alapú” vállalat? Megjelent: Pataki György–Radácsi László (szerk.): Alternatív kapitalisták. Új Paradigma, Szentendre, 157–186. o.
3. Badulescu Daniel –Petria Nicolae (2013): Social Responsibility of Romanian Companies> Contribution to a „good society” or expected business strategy? Annals of the University of Oradea, Economic Science Series, Jul 2013, Vol.22, Issue 1, pp. 590.
4. Baleanu Tamara Eugenia– Chelcea Liviu– Stancu Alin (2011): Responsabilitatea socială corporatistă a primelor 100 de companii din România. O analiză a website-urilor corporatistă, Amfiteatru Economic Volum:13, nr.29/2011, pp. 237-250.
5. Carroll B. Archie (1981): The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moralmanagement of organizational stakeholders. Business Horizons, 34, pp. 39-48.
6. CONSCISE (2001): The Contribution of Social Capital in the Social Economy to Local Economic Development in Western Europe, Report 3:

- Social Audits of Social Enterprise: Methodology. (www.conscise.mdx.ac.uk)
Letöltve 2006. február. Middlesex University.
7. Csáfor Hajnalka (2009): Vállalatok társadalmi felelősségvállalása, regionális vizsgálat az Északmagyarországi Régióban. Doktori értekezés, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola, Környezetmenedzsment specializáció, Budapest
 8. Csigéné Nagypál Noémi (2008): A vállalatok társadalmi felelősségvállalása és kapcsolódása a fenntarthatósághoz. PhD-disszertáció, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Budapest
 9. Csoba Judit (2020): A szociális gazdaságtól a szolidáris gazdaságig – a helyi gazdaságfejlesztési modell átalakulása. Térés Társadalom 34. évf., 4. szám, 2020 <https://doi.org/10.17649/TET.34.4.3301>
 10. Csoba Judit et al. (2007): Szociális gazdaság kézikönyv. OFA. Pátria Nyomda Zrt. ISBN 978-963-87190-2-7
 11. Dees J. Gregory (2001): 'The meaning of 'Social Entrepreneurship'.
http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
 12. Európai Bizottság (2001): Promoting a European framework for corporate social responsibility. Green Paper, COM (2001) 366.
 13. EC (2001b): Promoting a European framework for corporate social responsibility – Green Paper. Office for Official Publications of the European Communities.
 14. EUROPEAN COMMISSION (2006): Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee, COM, 136. o.
 15. EC, 2021: Sajtóközlemény
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_21_1804
 16. Francesco Perrini (2006): SMEs and CSR Theory: Evidence and Implications from an Italian Perspective. Journal of Business Ethics 67. 305-316. o.
 17. Kindler József–Zsolnai László. (1993): Etika a gazdaságban Keraban Könyvkiadó, Budapest
 18. Málóvics György (2020): Ökológiai közgazdaságtan, átalakulás, társadalmi részvétel. JATE Press, Szeged

19. Málóvics György–Bajmócy Zoltán (2009): A fenntarthatóság közgazdaságtani értelmezései. *Közgazdasági Szemle*, 56. évf., 5. sz., 464–483. o.
20. Pethő Attila István (2009): A vállalati társadalmi felelősségen túl: a szociális vállalkozás. PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani PhD program, Budapest.
21. Philip Kotler – Nancy Lee. (2007): *Vállalatok társadalmi felelősségvállalása*. HVG Kiadó Zrt., Budapest
22. Szennay Áron–Szigeti Cecília (2019): A fenntartható fejlődési célok és a GRI szerinti jelentéstétel kapcsolatának elemzése. *Vezetéstudomány*, 50. évf., 4. sz., 33–43. o. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2019.04.04>.
23. Tóth Gergely (2003): Vállalatok környezeti érdemrendje – A vállalati fenntarthatóság minősítéséről és ennek nehézségeiről. *Kovács*, 7., 1–2., 5–26. o.
24. Tóth Gergely (2004): „Másért vállalkozók” – avagy alkossuk újra a vállalkozás fogalmát! KÖVET-INEM Hungária, Budapest
25. Tóth Gergely (2007): A valóban felelős vállalat. A fenntarthatatlan fejlődésről, a vállalatok társadalmi felelősségének (CSR) eszközeiről és a mélyebb stratégiai megközelítésről. Követ Egyesület, Budapest. <http://kovet.hu/wp-content/uploads/2018/04/0-A-Val%C3%B3banFelel%C5%91s-V%C3%A1llalat-1.pdf>.
26. Tóth Gergely (2016): *Gazdasággép*. L’Harmattan–Követ Egyesület, Budapest

IV. A KÖRFORGÁSOS GAZDASÁG

„Úgy gondoljuk, hogy a körkörös gazdaság kulcsfontosságú szerepet játszik a jelenlegi éghajlati és környezeti válság kezelésében, mert új alapot nyújt gazdaságaink jólétének és versenyképességének fenntartásához, miközben nem terheli túl a természeti erőforrásokat.”

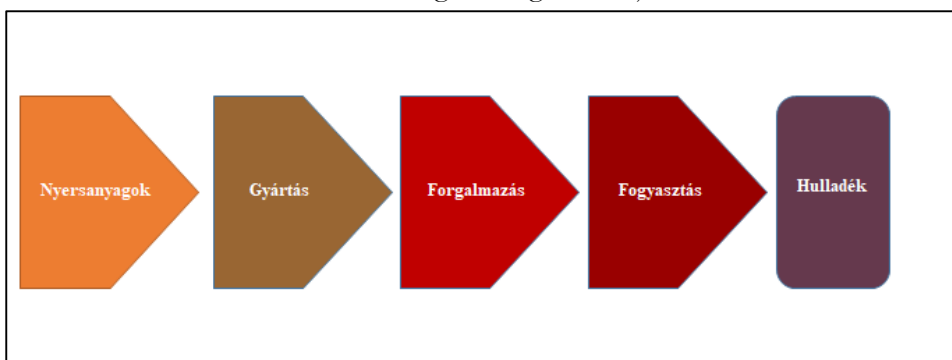
Marjut Akola, finn nagykövet

A körforgásos gazdaság kialakítására való igényt az utóbbi évtizedekben megjelenő három jelenség keltette életre: az átalakuló fogyasztói igények, a szűkös erőforrások, valamint a technológiai áttörések térnyerése. Jelen gazdaságunk fogyasztói és termelői tevékenységének többsége az egyszerű fogyasztást célozza meg, ami a lineáris gazdasági modell alapjai szerint működik.

1. Előzmények

A lineáris gazdaságban a termékek a használatot követően hulladékként végzik. Mivel az erőforrások szűkösek, így a termékek előállításához szükséges nyersanyagok és természeti erőforrások gyorsan kikerülnek a rendszerből. Az utóbbi évtizedek alakulásai rávilágítottak, hogy ez a működési mechanizmus a gazdaságnak semmiképpen nem fenntartható, hiszen ezáltal elfogynek az erőforrások, és nem adunk vissza semmit a természetnek, nem gondoskodunk a jövőnkéről. A fenntartható gazdaság célja a fenntartható jövő biztosítása.

A lineáris gazdaság modellje



Forrás: saját szerkesztés ez alapján: <https://hosz.org/korforgas/mi-az-a-korforgasos-gazdasag-diohejban>

Az elmúlt évtizedekben több koncepció, valamint modell is készült a lineáris gazdaság kiváltására, a lineáris gazdaságból eredő problémák megoldására. Ilyen elképzelések voltak az ipari ökológia (Ayres, Simonis, 1994), a zöldgazdaság, a kékgazdaság (Pauli, 2010) és biomimikri¹⁴ koncepciók.

A biomimikri egy olyan interdiszciplináris módszer, amely a természet legjobb megoldásait tanulmányozza, majd átülteti a technológiai vívmányok világába. Egy innovációs eszköz fenntarthatóbb módszerek alkalmazására az élet minden területén (ebbe beletartozik a permakultúra, a körforgásos gazdaság is).

Ezenkívül a szakirodalomban ismert a Bölcsőtől bölcsőig¹⁵ szemléletmód is, amely az angol elnevezésből ered (cradle to cradle – C2C koncepció), a modell Michael Brugart német vegyész és William McDonough amerikai építész nevéhez fűződik.

A szerzők egy olyan gazdaság működésében látják a megvalósítható jövőt, amely az ökohatásosság elvét alkalmazza a hatékonyság helyett. Az elv arra épül, hogy a használt és kiselejtezett termékek nem hulladékként végzik, hanem a természetet szerves és lebomló alkotóelemként, egy zárt rendszerben forgó, teljes mértékben visszaforgatható anyagként.

A Bölcsőtől bölcsőig felfogás egy holisztikus, vagyis mindenre kiterjedő rendszer, mely a hulladékkezelés megszűnésével jár.

Zöldgazdaság versus kékgazdaság

A 2000-es években sokat hallhattunk a zöldgazdaság¹⁶ fogalmáról, ami egy tágabb értelmezés szerint mindazon gazdasági tevékenységeket jelenti, amelyek a fenntarthatóság elveinek érvényesítésével, tehát a környezet további károsítása nélkül valósulnak meg (Iszak et. al 2014).

A zöldgazdaság elterjedése azonban csupán félmegoldásokat javasolt és vezetett be a gazdaságba, radikális megújulást nem hozott (ilyen például az újrahasznosítható papírba történő csomagolás). A zöldgazdaság modellje arra ösztönözte a vállalatokat, hogy mutassák meg a környezet iránti elköteleződésüket azáltal, hogy több pénzt költenek környezetvédelmi tevékenységekre, de gyakorlatilag a környezet állapota változatlan maradt vagy még rosszabbra fordult (Atanazovné 2019).

¹⁴ <https://biomimicryhungary.mystrikingly.com/>

¹⁵ <https://biomimicryhungary.com/bolcsotol-bolcsog/>

¹⁶ A zöldgazdaság nem ugyanaz a zöld gazdasággal.

Mivel a zöldgazdaság nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, új irányzatok léptek a helyébe. A kékgazdaság a zölddel szemben a tökéletes fenntarthatóságra fókuszál, törekvései a természeti rendszer teljes helyreállítását célozzák meg.

Kék- és zöldgazdaság összehasonlítása

Zöldgazdaság	Kékgazdaság
Aggódó civilek	Pro-aktív profik
Megőrzés és túlélés	Kreatív újjáépítés
Lezárt ciklusok	Körfolyamatok
Ember, természet	Megújuló, fenntartható
Szükségletvezérelt	Adottságvezérelt
Szigetinnovációk	Innovációs rendszerek
Támogatandó	Versenyképes
Múlандó divat	Stabil jövő
Szűkösség	Bőség

Forrás: Iszak et. al, 2014

A kékgazdaság gyökerei 1994-re vezethetők vissza, amikor Gunter Paulit, a Római Klub tagját kinevezték egy kutatócsoport vezetésére Tokióban, mely kutatócsoport neve „Zero Emissions Research Initiatives (ZERI)”. Ezen kutatása nyomán jelent meg 2010-ben a kékgazdaság koncepciót bemutató könyve.

A modell alapja, hogy a gazdasági rendszer működését nem a piaci szabályozókhöz igazítja, hanem a bioszféra önszabályozó folyamataihoz.

A kékgazdaság fontos rendezőelve a lokalitás, olyan gazdaság, amelyben az erőforrásokat helyben dolgozzák fel, helyi munkaerő dolgozik, nagyrészt helyi fogyasztásra termelnek. Ez történhet tradicionális vagy teljesen új, kéktechnológia segítségével. Ugyanakkor a lokalitás vonatkozhat kisebb vagy nagyobb régióra is. Ennek következtében jelentősen csökken a nyersanyag és a késztermék szállítási költsége, illetve a környezetszennyezés mértéke is.

A kékgazdaság szerint nem az a cél, hogy minél többet termeljünk, hanem a fő cél az, hogy a fogyasztók alapvető szükségleteit úgy elégítsük ki, hogy közben mindez a természettel összhangban történjen meg, minimalizálva a veszteséget, valamint a természetre káros anyagok kibocsátását. Ennek értelmében a nulla hulladék, illetve a minimális emisszió gazdasági előnyét kell igazolnia a gazdasági rendszernek.

A kékgazdaság ugyanakkor olyan technológiák alkalmazását ösztönzi, melyek nem bocsátanak ki káros anyagot a természetbe, és nem célja olyan termelőrendszerek üzemeltetése, melyek pusztán a hulladék eltüntetése miatt jöttek létre.

A kékgazdaság jellemzői:

- nem termel hulladékot, nincs károsanyag-kibocsátása;
- munkahelyeket teremt;
- helyi erőforrásokat használ fel az alapvető szükségletek kielégítéséhez;
- társadalmi tőkét épít;
- megvalósítása nem jár magasabb költséggel.

2. A körforgásos gazdaság

A körforgásos gazdaság a külföldi szakirodalomban megjelent és használt „circular economy” (CE) kifejezésről kapta a nevét, másként körkörös gazdaságnak is nevezik. Az elképzelés több elméleti koncepcióból és gyakorlati megoldásból született, elődei az ipari ökológia (Ayres Simonis 1994), a kékgazdaság (Pauli 2010) és biomimikri¹⁷ koncepciók voltak.

A CE-modellben a gazdaság folyamatai zárt rendszerben áramlanak, legfontosabb elve pedig az, hogy a hulladékok és melléktermékek szinte 100%-ban újrahasznosulnak.

Tehát a körforgásos gazdaságra való áttérés célja a hulladékképződés megállítása, valamint az újrahasznosítás, ezáltal egy új szemléletmódot meghonosítva, mely szerint a hulladék egy erőforrás, amit által további termelési folyamatokat visszafordítunk. Ehhez az kell, hogy eleve már a termék tervezésekor figyelembe kell venni a környezeti szempontokat, a hulladék-megelőzést.

¹⁷ <https://biomimicryhungary.mystrikingly.com/>

A körforgásos gazdaság modellje



Forrás: Saját szerkesztés ez alapján:

<https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/economy/20151201STO05603/korkoros-gazdasag-mit-jelent-miert-fontos-es-mi-a-haszna>

Az Európai Bizottság 2014-ben adott ki egy közleményt „Úton a körkörös gazdaság felé: »zéró hulladék« program Európa számára” címmel – legfontosabb része a hulladékgazdálkodási jogszabályok módosítására vonatkozott. A körforgásos gazdaság modellje Európa számára számos előnyt jelent a fenntartható gazdaság biztosítása érdekében, az erre vonatkozó törekvések megvalósítását az EU országai egy keretterv elkészítésével kezdték 2015-ben (Ulmann ed. 2015).

Európa erősen függ az importált nyersanyagoktól és az energiától, hiszen az Európai Unióban felhasznált összes anyag 40%-át importálják, és egyes stratégiai erőforrások esetében ez a százalék még magasabb.¹⁸ Az EU Bizottsága nemrégiben tett közzé cselekvési tervet a kritikus nyersanyagokról, melyben intézkedéseket javasol a függőség csökkentésére, többek között az erőforrások felhasználásának körforgására, valamint az EU-ban a nyersanyagok helyi beszerzésének megerősítése révén.

¹⁸ <https://www.europeanfiles.eu/industry/a-circular-economy-action-plan-for-strengthening-the-industrial-autonomy-of-europe> (2020. 07. 22.).

Tehát 2015-ben az Európai Bizottság közzétette a körforgásos gazdaságra vonatkozó új javaslatcsomagját. A csomag fontos eleme a cselekvési terv: „Az anyagkörforgás megvalósítása – a körforgásos gazdaságra vonatkozó uniós cselekvési terv”. A cselekvési terv az új intézkedésekről és jogszabályokról szól, amit a jövőben az EU finanszírozási programokból szeretne támogatni, a körforgásos gazdaságra való átállás érdekében. A leírt intézkedések a termékek teljes életciklusára irányulnak (termelés, fogyasztás, hulladékkezelés).¹⁹

A jogszabálycsomag azért nagyon fontos, mert az európai hulladékgazdálkodás új irányvonalait adja meg. Kiemelendő, hogy a jogszabálycsomag megerősíti a hulladékhierarchiát, a hulladékkal kapcsolatos tevékenységeknek, illetve hulladékkezelési műveleteknek azt az elsőbbségi sorrendjét, mely szerint a hulladékkeletkezés megelőzése a legfontosabb, ezután következik a keletkezett hulladék újrahasználatra való előkészítése, majd ezt követi a hulladék újrafeldolgozása.²⁰ A jogszabálycsomag a tagállamok számára új, kötelezően elérendő célértékeket ír elő.

Alább látható a kidolgozott hulladékhierarchia.

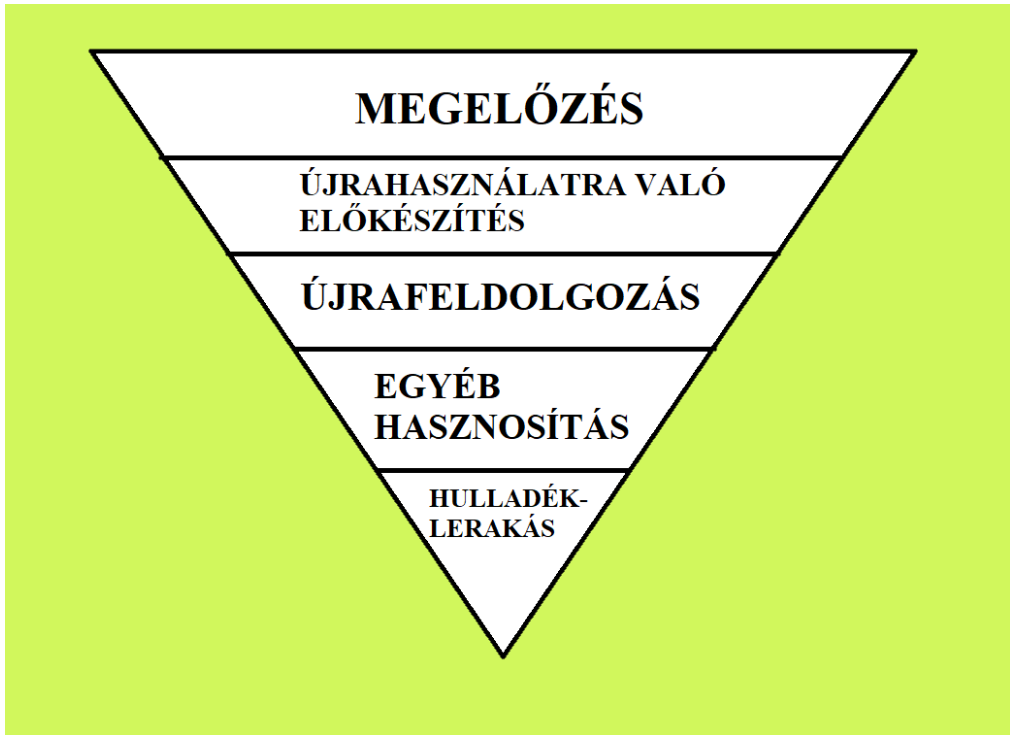
A hulladékgazdálkodás fogalma

A hulladékgazdálkodás egy olyan tervszerű tevékenység, amelyben a fő cél a hulladék keletkezésének megszüntetése, mérséklése, valamint az elkerülhetetlenül keletkező hulladék megfelelő gyűjtése és lehetőség szerinti hasznosítása, végső esetben pedig ártalmatlanítása és megfelelő elhelyezése.

¹⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52015DC0614>

²⁰ <https://hosz.org/korforgas/mi-az-a-korforgasos-gazdasag-diohejban>

Hulladék-hierarchia-piramis



Forrás: saját szerkesztés

A körforgásos gazdaság egyik alapvető feladata a hulladékkezelés szemléletmódjának megváltoztatása. Ezt a célt szolgálja a hulladékpiramis lépcsőfokainak szem előtt tartása, amely szerint minden tevékenységet úgy kell megtervezni és elvégezni, hogy elsősorban biztosítsa a hulladék keletkezésének megelőzését, ha ez nem lehetséges, akkor a keletkező hulladék mennyiségének és veszélyességének csökkentését, harmadsorban pedig a hulladék hasznosítását, valamint a környezetkímélő ártalmatlanítását.

A körforgásos gazdaság valójában többet jelent gazdasági szempontból, mint újrahasznosítás, hiszen egy teljes értékláncokon és iparágakon átívelő gazdasági modellt jelent, amelyben a tervezéstől az újratervezésig minden benne van; nagyon hosszú távra vonatkozik. A körforgásos gazdaság egy olyan rendszer, amelyben a ma termékei egyben a jövő alapanyaga.²¹

A körforgásos gazdaság három fő alapelvre épül (EMF 2015):

²¹ <https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/korforgasos.pdf>

- A természeti erőforrások megőrzése és fejlesztése a kimerülő készletek szabályozott használatán és a megújuló erőforrások áramának egyensúlyán keresztül. Mindez feltételez egy erőteljes anyagcsökkentést, és például megteremti a talajregenerálódás feltételeit.
- Az erőforrás felhasználásának optimalizálása, melyet elsősorban a termékek és anyagok körforgásos felhasználása révén lehet megvalósítani, maximalizálni az életciklusban való részvételüket.
- A negatív externáliák minimalizálása, a toxikus anyagok eliminálása, helyettesítése vagy mérséklése.

Ezáltal a körforgásos gazdaságot az alábbi fő jellemzőkkel lehet szemléltetni leginkább (EMF 2015):

- A hulladékot „megtervezik”. Egyik legfontosabb momentum a tervezési fázis, amikor is a jól kiválasztott anyagokkal a hulladék mint fogalom megszűnik/átalakul. A biológiai anyagok visszakerülnek a talajba, a műszaki anyagok újrahasznosításra kerülnek.
- A sokszínűsége épül, amely stabil gazdaságot teremt, az egyensúly megtartását.
- A megújuló energiaforrások biztosítják a gazdaság zavartalan működését.
- A körforgásos gazdaságra a rendszerszemlélet jellemző, amelyben minden mindennel összefügg és ahol a különböző részek/tevékenységek szorosan kapcsolódnak egymáshoz.
- Az áraknak minden esetben tükrözniük kell a valós költségeket. Például tükrözniük kell a negatív externáliák teljes költségeit is. Megjegyzés: az externáliák átláthatóságának hiánya sok esetben akadályozza a körkörös gazdaságra való áttérést.

A körforgásos gazdaság előnyei

A gazdasági rendszer számára	A vállalkozás számára
mérsékeli a gazdaság erőforrásigényét	alacsonyabb anyagköltségek
megszünteti a hulladékot	megszünteti a pazarlást, ösztönzi az újrafelhasználást
kíméli és hagyja regenerálódni a természeti rendszereket azáltal, hogy visszafogja az elsődleges nyersanyagok felhasználását	az ingadozó nyersanyagáraknak való kitettség csökkentése
ösztönzi a másodlagos nyersanyagok felhasználását	újrágondolt üzleti modell mellett is versenyképes működé

A gazdasági rendszer számára	A vállalkozás számára
támogatja az innovációt, az új technológiákat, a környezettudatos tervezést, a javítást és karbantartást	innovatív termékdesign, magasabb hozzáadott értékű termékek

Forrás: saját szerkesztés

A körforgásos gazdaság kiemelendő jellemzőiről, tulajdonságairól az Európai Környezeti Ügynökség által 2016-ban kiadott *A körforgásos gazdaság az EU-ban* című jelentésében 5 kategóriában bontva olvashatunk (Reichel et al. 2016):

1. Kevesebb input és a természeti erőforrás-felhasználást igényel:
 - minimális és optimalizált nyersanyagok hasznosítása
 - nagyobb értékteremtés kevesebb anyaggal
 - importfüggőség csökkentése a természeti erőforrások terén
 - hatékony természetierőforrás-felhasználás
 - minimális energia- és vízfelhasználás
2. A megújuló, újrahasznosítható erőforrások és az energia részarányának növekedése:
 - a nem megújuló erőforrások kiváltása megújuló energiaforrásokkal és ezen belül fenntartható szintű ellátás
 - az újrahasznosított és újrahasznosítható anyagok arányának növelése
 - fenntartható forrásból származó nyersanyagok használatának növelése
3. Kevesebb negatív externália és kibocsátás:
 - kevesebb emisszió
 - kevésbé környezetszennyező tiszta anyagciklusok
4. Kevesebb a veszteség (pazarlás) és az anyag/maradék:
 - hulladékminimalizálás
 - minimálisra csökkenthető az égetés és lerakás
 - minimálisak az értékes forrásokból származó veszteség
5. A termékek, összetevők és anyagok gazdasági értékének megtartása:
 - a termékek élettartama megnő
 - az alkatrészek újrahasználata érvényesül
 - anyagok értékmegőrzése a cél

A körforgásos gazdaság vállalataira (termékeire) a következő tulajdonságok érvényesek (Reichel et al. 2016):

- Ökodesign: olyan termékek születnek, melyek elsősorban az újrafelhasználást célozzák meg.
- Javítás, felújítás és utángyártás: olyan termékek, amelyek esetén a javítás, felújítás és újragyártás elsőbbséget élvez.
- Újrafeldolgozás: a lehető legtöbb hulladék jó minőségű újrahasznosítása a cél, elkerülve a hulladékkeletkezést.
- Gazdasági ösztönzők és pénzügyek: a körforgásos gazdaság megközelítését támogató pénzügyi mechanizmusok, kiterjesztett gyártói felelősség, a környezeti költsége internalizálása, a környezetre káros támogatások fokozatos megszüntetése.
- Üzleti modellek: az együttműködő termelésre és fogyasztásra épül, a vállalatok közötti együttműködés, amelynek révén egyik hulladéka vagy mellékterméke egy másik forrásává válik.
- Ökoinnováció: technológiai, társadalmi és szervezeti innovációra épül.
- Irányítás, készségek és ismeretek: célja a fenntartható életmódra való áttérés népszerűsítése, a HDI-szokások megváltoztatása.

A körforgásos gazdaságra való áttérés megkövetel alapvető változásokat a jelenlegi társadalmi-gazdasági rendszertől. A körkörös gazdaság megvalósulásának alapja olyan új üzleti modellek, az innováció beépítése, melyek képesek felvenni a versenyt a meglévő lineáris modellekkel.

A lineáris és körforgásos gazdaság működésének összehasonlítása

Jellemzők	Lineáris gazdaság	Körforgásos gazdaság
Erőforrások	leginkább új természeti erőforrásokat használ fel a termelés során, sok hulladékot hagy maga után	az elhasznált termékek és gyártási maradékok alapanyagként visszakerülnek a termelésbe
Alapanyagárak	csökken a rendelkezésre álló természetierőforrás-készlet, ezáltal beszerzési bizonytalanságot idéz elő, növeli az erőforrások beszerzési árát	hulladékokból készít felhasználható alapanyagokat, ezzel csökkentve a természeti erőforrások felhasználását és beszerzési árát
Termékek élettartama	csökken	nő

Jellemzők	Lineáris gazdaság	Körforgásos gazdaság
Termékek kihasználtsága	csökken	nő
Terméktervezés	a termék elavulása tervezett, gyorsítja a termékváltást, az eladott termék már hulladék	a minél hosszabb ideig tartó használat a cél a környezettudatos tervezés révén, valamint a termék újrafeldolgozásával számol az életút végén
Garanciális idők, javíthatóság	a garanciális idő folyamatosan csökken a javíthatóság egyre drágább és körülményesebb	a tartós használat biztosítása, a termék a gyártó tulajdonában marad teljes életútja alatt
Termelő- fogyasztó kapcsolat	a termelő elsődleges célja a fogyasztói vásárlás mindenkori fenntartása, növelése, a rövid távú használat a cél; a fogyasztó és a termelő ellentétes érdekekkel rendelkezik	a fogyasztó és a termelő érdeke megegyezik, jó minőségű, tartós termékek előállítására és vásárlására
Hulladékkezelés	célja a határértékek betartása, a hulladék lerakás, esetleg a visszaszorítása	fő célja a hulladék keletkezésének megelőzése, az elhasznált termék visszajuttatása a termelésbe
Üzleti modell	minél több termék értékesítése, a mennyiség a fő cél	a fő cél a felhasználói fogyasztás elérése a közös használat révén, illetve a tartós használat révén, ezáltal a minőség kerül előtérbe
Hajtóerő	erős verseny a termelők között	együttműködés a termelők között
Káros kibocsátás	pazarolja, és káros kibocsátásokkal terheli a környezetet legfeljebb a jogszabályi előírásoknak megfelelő határértékeket képes betartani	a káros kibocsátásokat megszünteti, mivel azt elpazarolt anyagként azonosítja

Jellemzők	Lineáris gazdaság	Körforgásos gazdaság
Energia	főleg fosszilis és nukleáris energiát használ	a megújuló energiaforrások használatára törekszik (nap, szél, geotermális, vízenergia stb.)
Érdek	a gazdasági érdek felülmúlja a környezeti érdeket	a környezeti szempont az elsődleges
Stratégia	rövid távú, adott ágazatra fókuszáló célok	hosszú távú célok, a fenntarthatóság a gazdasági szempontok felett áll, komplex, több ágazatra is kiterjedő célok

Forrás: saját szerkesztés a *Hozd magad körforgásba – Útmutató KKV-k részére a körforgásos gazdaságról* c. kiadványból

A körforgásos gazdaság által inspirált üzleti modellek típusai:

1. körforgásos tápanyag (circular supplies): a ritka nyersanyagok kiváltása teljesen megújuló, újrahasznosítható vagy lebomló anyagokkal;
2. erőforrás visszanyerés (resource recovery): hasznos nyersanyagok/energia kinyerése hulladékból vagy melléktermékből (üvegből üveg);
3. termékélettartam-hosszabbítás (product lifeextension): a termékek és alkatrészek hasznos élettartamának meghosszabbítása javítás, felújítás és újraeladás révén (papírból lámpa, egyéb eszköz);
4. megosztásos platform (sharing platform): a termékek kihasználásának növelése megosztásos használat/hozzáférés/tulajdonlás révén (lakás/eszköz kiadása üzleti alapon)
5. szolgáltatásalapú termék: a termék a gyártó tulajdonában marad, csak a szolgáltatás adja el (pl. egyes szoftverek esete).

3. Helyi jó példa körforgásos gazdaságra

EXPLORE-lámpák – ökodizájntermék – Hargita megye, Csíkszépvíz²²



Az **Explore-lámpák** újrahasznosított *alapanyagból* készülnek, a perforálás technikájával. Ezeket a lámpákat a reciklált anyag és a különleges díszítési technika teszi egyedivé.

A vállalkozás az úgynevezett CRAFT szemléletmódot követi, melynek célja a termékek által jobb életminőséget biztosítani a fogyasztók számára. A vállalkozás egy hiányt tölt be, hiszen a térségben megtalálható parasztházakhoz illő lámpa készítése hiánypótló volt. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a vállalkozás célja az volt, hogy olyan hasznos tárgy szülessen, amely a Zero Waste jegyében készül. Az előállítási folyamat: a papír beáztatása vízben, formázás, szárítás, festés.

Felhasznált erőforrások:

- fő alapanyag: újrahasznosított papír (barna karton, tiszta karton, tojástartó, elektronikai termékek csomagolóanyaga);
- áram: kevés áramot fogyasztó barkácseszközök;
- víz: felhasználható kútvíz, patakvíz, esővíz;
- ragasztó a tartósságához;
- festék: helyben beszerezhető ökofesték, környezetbarát festék

A vállalkozás fenntarthatósági jellemzői:

- helyi igényekre szabott kézműves és helyi termék;
- ökodizájntermék, amely ráadásul helyi hulladékból dolgozik;
- közösségi összefogáson alapuló papírgyűjtés: tojáskarton-gyűjtő hálózat létrehozása a helyi lakosok, a közösségi összefogásával;

²² <http://explorelamps.ro/>

- a csomagolóanyag utókövetése: sok esetben visszakerül a vállalkozáshoz a termék kiszállítása után;
- régi lámpaernyők javítása (kiegészítő tevékenység).

Megjegyzés

Mit takar az ökodizájn-termék fogalma?

Az ökodizájn a formatervezés egyik olyan módszere, ami előtérbe helyezi az olyan ökológiai szempontokat, mint például a készülő tárgy környezetre gyakorolt hatása és a környezettudatosság. A holisztikus termékfejlesztés jellemző ezekre a termékekre, amikor is a termék teljes életciklusát végigkövetik a gyártástól a hulladékkezeléséig. Az ökodizájnerek természetes anyagokat vagy hulladékot használnak fel az alkotáshoz. Egy kreatív alkotó kezei között értékes alapanyaggá válik a tojástartópapír, mint ahogy a fenti példában láttuk.

4. Megosztásos gazdaság

A megosztásos gazdaság lényege, hogy a felhasználók megosztják egymással kihasználatlan kapacitásukat, erőforrásaikat. Köztudott, hogy a fenntartható, minőségi termékek és szolgáltatások előállítása az átlagosnál magasabb költséggel jár, a megosztásos gazdaság pedig lehetővé teszi azt, hogy szélesebb fogyasztói réteghez eljussanak a termékek. A megosztásos gazdasági modell nagyon gyorsan terjed a világban, még a nagyvállalatok körében is.

A XXI. század kezdetén egyre népszerűbbé váltak a gazdaságban az együttműködésen alapuló fogyasztói (collaborative consumption) szokások. Ez az irányzat nem teljesen új, hiszen valamilyen szinten mindig részét képezte a gazdaságnak, például a bolhapiacok vagy akár a garázs vásárok szervezése révén. A 2000 évek elején a fogyasztóknak egy bizonyos rétege felismeri a közösségi fogyasztás előnyeit. Az együttműködésre épülő fogyasztás az integrációs formák közül az ajándékcsere névezett kapcsolati formához hasonlítható, amikor a felek a közös használatot, a cserét, a kölcsönt, a bérbe vételt és az ajándékozást mint hagyományos formát a modern technológiai és közösségi alapú eszközök segítségével újraértelmezik és alkalmazzák (Battaler 2014).

Az együttműködésen alapuló fogyasztás valójában magában foglalja a megosztási gazdaságot.

A megosztáson alapuló, röviden megosztásos gazdaság vagy közösségi gazdaság (sharing economy) alapját a kihasználatlan kapacitások megosztása jelenti, az

erőforrások hatékonyabb felhasználása érdekében a másokkal való megosztás keretei között jön létre.

A PriceWaterhouse (PWC) tanácsadó cég összefoglalójában a következő meghatározást alkalmazták a sharing economy üzleti modellt alkalmazókra: olyan felhasználók, akik megosztják egymással a kihasználatlan kapacitásaikat, erőforrásaikat, on-demand jelleggel (a fogyasztási igény felmerülésekor azonnal), rendszerint egy IT-platformon keresztül, bizalmi alapon, kiemelt jelentőséget tulajdonítva a személyes interakciónak, közösségi élménynek, törekedve a fenntarthatóságra. Ez alapján a meghatározás alapján úgy is lehet mondani, hogy a közösségi gazdálkodást előtérbe helyező magatartás.

Egyik meghatározása szerint „a sharing economy, magyarul közösségi gazdaság egy olyan gazdasági és szociális rendszer, amely az árukhoz, a szolgáltatásokhoz, az adatokhoz és a tudáshoz közösségi hozzáférést tesz lehetővé, a felhasználók akkor juthatnak hozzá a forrásokhoz, amikor épp szükségük van rá, anélkül, hogy meg kéne vásárolniuk” (Molnár 2015).

A közösségi gazdálkodás és az ezen alapuló üzleti modellek robbanásszerű terjedéséről beszélhetünk, ma már mindenki által ismert például az Airbnb hálózat, amely 2008-ban jött létre, illetve az Uber szolgáltatás, amely 2009-ben indult. Mindkettő a sharing economy sikeres példája.

A közösségi gazdaság gyors terjedése négy alapvető gazdasági és társadalmi változás következtében történt:²³

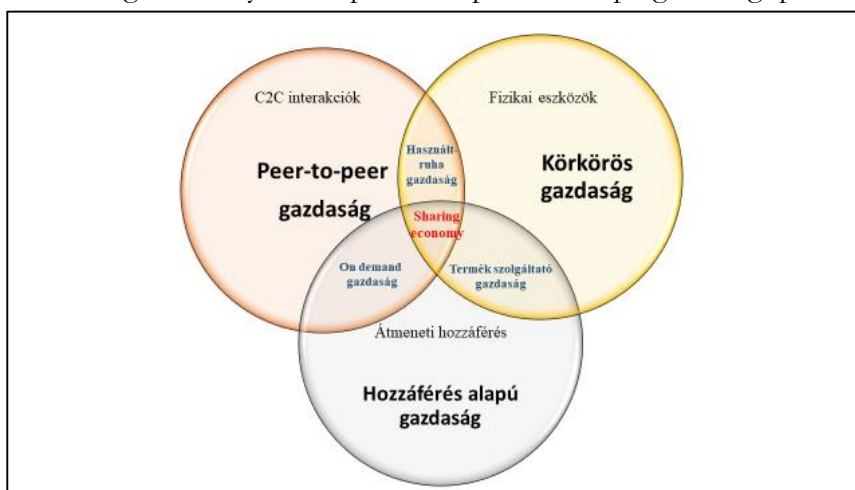
1. a technológiai fejlődés: gyors és mindenütt elérhető internetkapcsolat, valamint az ennek a használata, az okostelefonok terjedése;
1. a gondolkodásmód változása: a 2008-ban kezdődő pénzügyi válság, amelynek hatására megjelentek a takarékosabb és tudatosabb fogyasztók, akik az anyagi források racionálisabb felhasználására törekedtek;
2. kinőtt egy új generáció teljesen újszerű fogyasztói igényekkel: környezettudatosabb generáció, amelynek az élmény már fontosabb, mint a tárgy;

²³ Osztogatnak vagy fosztogatnak? A sharing economy térnyerése, 2015; <https://www.pwc.com/hu/hu/>

3. földrajzi változások – urbanizáció: mivel nő az urbanizáció foka, így egyre többen laknak egy helyen, ami elősegíti a megosztási lehetőségeket, a keresleti és kínálati oldal földrajzilag közel van egymáshoz.

Az alábbi ábra jól mutatja, hogy a közösségi gazdaság éppen a megosztáson alapuló, valamint a körkörös gazdaság metszéspontjában található. Ugyanakkor látható, hogy a körkörös gazdaság és a megosztáson alapuló gazdaság metszéspontjában található a használt áruk gazdasága (second-hand economy).

A sharing economy és a kapcsolódó platformalapú gazdaságtípusok



Forrás: Saját szerkesztés, Dudás-Boros 2019 alapján

A közösségi gazdaságban egyrészt az interakciók peer-to-peer (P2P) alapon, fogyasztó és fogyasztó közötti megosztásra, cserére épülnek (Dudás 2019). Ugyanakkor a sharing economy vállalatok esetében megkülönböztethető kétféle üzleti modell: consumer-to-consumer (c2c – fogyasztó és fogyasztó között), valamint business-to-consumer (b2c) üzleti modell. Az c2c modellben egyenrangú felek működnek együtt, a szolgáltatást nyújtó és az igénybe vevő valamilyen tőlük független vállalat közvetítésével, általában egy digitális platformon keresztül lépnek egymással kapcsolatba (AirBnb). A b2c üzleti modell esetén a szolgáltatás nyújtója és a közvetítő csatorna működtetője egy és ugyanaz, a felhasználók a szükséges erőforrásokat egy cégtől, annak saját platformján keresztül tudják igénybe venni. A hasznátruha-gazdaságra jó példa az OLX vagy a Facebookon létrejövő adásvétel. Az átmeneti hozzáférés gazdaságára a Netflix közös használata a jó példa.

Fő területek a megosztásos gazdaságban

Alkalmazott területek	Tevékenységi formák	Példa (RO-HU)
Közlekedés	utazásmegosztás, útiköltség-megosztás, autómegosztás, „taxi” szolgáltatóként való megosztás	Uber
Pénzügyi szolgáltatások	közösségi finanszírozás, sajáttőke-finanszírozás, adósságfinanszírozás	nincs még
Térmegosztás	otthonmegosztás, irodamegosztás (munkahely), parkolóhely-megosztás (bérlés), szórakozási lehetőség megosztása	Coworking irodák AirBnb
Oktatás	nyilvános (ingyenes) kurzusok, egymástól való tanulás	Ezüst Akadémia (Sapientia)
Élelmiszeripar	ételmegosztás (pazarlás ellen)	Redinner ételmegosztó applikáció; AirDnD ²⁴
Közszolgáltatások	kommunikáció, információszolgáltatás, energia	közösségi navigáció: Waze
Készségek/emberi erőforrások	személyes és professzionális készségek megosztása	Időbank Civitas
Egészségügy	egészségügyi szolgáltatások/eszközök megosztása	online pszichológiai tanácsadás
Javak	használatlan/használt termékek, kölcsönadott termékek	olx.ro bevásárlószatyorkölcsönzés a piacon (visszavittel)

Saját szerkesztés a Suciú el al 2020, European Commission (2018), World Economic Forum, PWC (2017) alapján

²⁴ ami azt jelenti, hogy nagyobb mennyiségű elkészített étel esetén megosztja a vacsorát másokkal

5. *Ellenőrző kérdések*

- Mi a különbség a zöld- és a kékgazdaság között?
- Mi a lényege a körforgásos gazdaságnak?
- Melyek a hulladékpiramis szintjei?
- Melyek a körforgásos gazdaság alapelvei?
- Melyek a körforgásos gazdaság előnyei?
- Melyek a körforgásos gazdaság jellemzői?
- Mi a különbség a lineáris és a körforgásos gazdaság között?
- Melyek a körforgásos gazdaság üzleti modelljeinek típusai?
- Mit takar a sharing economy?
- Keressen helyi jó példákat!

6. *Felhasznált irodalom*

1. Atanazovné Dr. Hartung Katalin (2019): A kék gazdaság fogalmának termeléselméleti megalapozása. DOI: 10.23715/SDA. 2020. 01. 01 Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola
2. Bataller Bernardo Hernández (2014): Együttműködésre vagy részvételre épülő fogyasztás: egy fenntarthatósági modell a 21. századra. INT/686. Brüsszel, 2014. január 21. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság Véleménye.
3. Dudás Gábor–Boros Lajos (2019): A közösségi gazdaság (sharing economy) definiálásának dilemmái. Tér és Társadalom 33. 1. 109–130.
4. Ellen MacArthur Foundation EMF (2015): Towards A Circular Economy: Business Rationale For An Accelerated Transition. https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/TCE_Ellen-MacArthur-Foundation_9-Dec-2015.pdf
5. European Commission (2018). Study to Monitor the Economic Development of the Collaborative Economy in the EU. Brussels: European Commission.
6. Iszak Noémi–Dr. Lükő István–Dr. Pánovics Attila (2014): Zöld Gazdaság kialakítása. Szlovénia–Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Program, 2007-2013. Kiadó az Eco-Hub projektvezető partnere Maribori Egyetem, Kémia és Vegyészmérnöki Kara
7. Robert U. Ayres–Udo E. Simonis (1994): Industrial Metabolism: Restructuring for Sustainable Development. The United Nations University

8. Tóthné Szita Klára (2017): Körforgásos gazdaság, mint a zöld gazdaság legújabb arca. In: Jubileumi tanulmánykötet Illés Mária professzor asszony 70. születésnapjára. Publisher: Miskolc: Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Editors: Csiszár Csilla Margit.
9. Molnár Ildikó (2015): Sharing economy.
<http://konyvtartudomany.elte.hu/KONYVTAR/dolgozatok/2015a2/sharingeconomy.html>
10. Osztogatnak vagy fosztogatnak? A sharing economy térnyerése. 2015 Price Waterhouse Coopers Magyarország Kft. Minden jog fenntartva.
<https://www.pwc.com/hu/hu/>
11. Pauli Günter (2010): Kék gazdaság – 10 Év 100 Innováció 100 Millió Munkahely, A Római Klub Jelentése, PTK KTK Kiadó, Pécs, 2010.
12. Reichel Almut–Mieke De Schoenmakere–Jeroen Gillabel (2016): Circular economy in Europe Developing the knowledge base EEA Report No. 2/2016.
13. Suciú Marta Christina–Nasulea Diana Florentina–Nasulea Christian (2020). Smart City Innovation within the Sharing Economy: Urban Innovation and Collaborative Consumption. Proceedings of the 14th International Conference on Business Excellence, 14 (1), 1147-1157.
14. Ulmann Laurent ed. (2015): Circular Economy in Europe Towards a new economic model Growth Within: A Circular Economy Vision For a Competitive Europe. 2015. Forrás: europeanfiles.eu/wp-content/uploads/issues/2015-september-38.pdf (2021.07.22.)
15. World Economic Forum, PWC. (2017). Collaboration in Cities: From Sharing to "Sharing Economy". Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/White_Paper_Collaboration_in_Cities_report_2017.pdf.

Internetes források

- <https://biomimicryhungary.com/bolcsotol-bolcsog/>
- <https://biomimicryhungary.mystrikingly.com/>
- <https://www.europeanfiles.eu/industry/a-circular-economy-action-plan-for-strengthening-the-industrial-autonomy-of-europe> (2020.07.22).
- <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/economy/20151201STO05603/korkoros-gazdasag-mit-jelent-miert-fontos-es-mi-a-haszna>

- <https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/korforgasos.pdf>
- <https://www.pwc.com/hu/en/kiadvanyok/assets/pdf/sharing-economy-en.pdf>
- <https://hosz.org/korforgas/mi-az-a-korforgasos-gazdasag-diohejban>
- http://www.hermanottointezet.hu/sites/default/files/hozd%20magad%20korforgasba_leaflet.pdf
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52015DC0614>

V. FENNTARTHATÓ VÁROSOK

„A városokba tömörült már az emberiség kilencven százaléka. A városok vezetőivel a lakosok sokkal közvetlenebb kapcsolatot tarthatnak, és a politikai színpadok vége. Az emberi lét értelme az emberi kapcsolatok gazdagságában rejlik, és az új rendben minden lehetőség adva lesz, hogy a kapcsolatok gazdagodjanak.”

Csányi Vilmos etológus, akadémikus és író

1. A fenntartható városfejlesztés történeti áttekintése

A városiasodási folyamat a világháborúk után erősödött fel. Ez elsősorban a modernizációnak köszönhető, amelyet a gyors népességnövekedés keltett életre. A lakások iparosított tömeggyártása városokon jó megoldásnak bizonyult akkoriban. Ebben az időszakban a cél az volt, hogy a lakótelepeket uniformizálják, az emberek lakhatását megoldják, nem sokat foglalkoztak a környezeti hatásokkal. Később rájöttek arra, hogy nem a körülményeket kell a rendszerhez igazítani, hanem olyan rendszereket kell alkotni, amelyben a környezet is tiszteletben van tartva, meg van kímélve (Fiescher 2017).

Ennek a gondolatmenetnek az integrált megközelítés lett az eredménye, amelynek célja az élhető városok megvalósítása, valamint a szennyezés mértékének csökkentése. Vagyis a városfejlesztésben elengedhetetlen a társadalmi és a környezeti felelősségvállalás, csakúgy, mint a vállalkozói vagy fogyasztói magatartásban.

Tulajdonképpen a fenntartható fejlődés fogalmának elterjedése után a szakirodalomban és a különböző hivatalos egyezményekben is megjelent a városok felelőssége. Fenntartható fejlődés ugyanis nem jöhet létre fenntartható települések, elsősorban városok nélkül. Wolfgang Schuster – aki sok évig Stuttgart főpolgármestere volt – szerint fenntartható város csakis a fenntartható kultúra szellemisége jegyében jöhet létre, amelyben a társadalom minden szintjén megmutatkozik ez a szellemiség (Schuster 2014). Ugyanakkor könyvében hangsúlyozza, nem elégséges a lakossági törekvés a fenntartható fejlődésben az aktív politikai részvétel nélkül, és csak akkor sikerülhet, ha az emberek döntő többsége magáénak vallja ezt a szellemiséget.

Az uniós politikában a 2007-es év meghatározó volt, egy miniszteri találkozó alkalmával aláírták a Lipcsei Chartát a fenntartható európai városokról, amelyben a következő alapelveket határozták meg: a holisztikus és integrált fejlesztési politika alkalmazása (a kiváló minőségű közterületek létrehozása és fenntartása, az infrastrukturális hálózatok modernizálása és az energiahatékonyság növelése, a proaktív innovációs és oktatási politikák), valamint a hátrányos helyzetű városrészekre fordított kiemelt figyelem (a fizikai környezet fejlesztésére irányuló stratégiák bevezetése, a helyi gazdaság és a helyi munkaerő-piaci politika erősítése, a proaktív oktatási és képzési politikák gyermekek és fiatalok számára, a hatékony és megfizethető városi közlekedés ösztönzése).

A riói konferencián 2012-ben megfogalmazták a fenntartható város céljait; erre azért volt szükség, mert a városok a gazdasági növekedés magjai, a gazdaság és a fogyasztás tereként.

Fontos megemlíteni, hogy 2016-ban megjelent a New Urban Agenda, amely megfogalmazta az európai városok számára a fenntarthatósági követelményeket: a lakhatás, a szociális szolgáltatás, a zöld városi terek, a tiszta levegő és víz, a munkahelyek, a hulladékkezelés és egyéb tényezők tekintetében.

Az EU számára az utóbbi években egyre fontosabbá vált a városfejlesztés. Ezt tükrözi az EU által elfogadott uniós városfejlesztési menetrend, melyet 2016-ban hagytak jóvá. A cél Európa városainak és vonzáskörzeteiknek jobbá tétele – 12 partnerséget fogalmaz meg (EC 2016): munkahelyek és készségek a helyi gazdaságban, városi szegénység, lakhatás, migránsok és menekültek integrációja, fenntartható területhasználat és a természetben alapuló megoldások, körkörös gazdaság, éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, energiarendszer átalakítása, városi mobilitás, levegőminőség, digitális átállás, innovatív és felelős közbeszerzés. Ezek mindegyike a fenntarthatóság valamelyik területét célozza meg. Erőssége ennek a dokumentumnak, hogy túllép az ágazati szakpolitikán, a szintek és az érdekelt felek közötti együttműködés támogatását célozza meg, túllép az igazgatási határokon, célcsoportjában már mindenféle méretű városok szerepelnek (EC 2020). A 2014–2020-as EU-s finanszírozási időszakban már a beruházások közvetlenül a városi térségeket célozták meg, annak érdekében, hogy jobb lehetőségeket teremtsenek a fenntartható városi rendszerek kialakítása érdekében.

2015-ben az ENSZ által kiadott AGENDA 2030 17 célkitűzése közül a városok fenntarthatóvá tétele (11. cél) is fontos helyet kap. Pontos megnevezése: *A városok és egyéb emberi települések befogadóvá, biztonságossá, ellenállóképesé és fenntarthatóvá tétele.* Ez

elsősorban azért került bele, mert az utóbbi évtizedek városi népességének növekedési üteme korábban soha nem látott mértéket öltött. A gyors urbanizáció ugyanakkor nagymértékű kihívásokkal is jár, beleértve a nyomortelepek lakosságának növekedését, a növekvő légszennyezést, a nem megfelelő alapszolgáltatásokat és infrastruktúrát, valamint a tervszerűtlen városi terjeszkedést, a hulladékmennyiség növekedését, amelyek a városokat még kiszolgáltatottabbakká teszik a katasztrófákkal szemben. Szükség van megfelelő irányításra és menedzsmentre, hogy a világ városi terei befogadóvá, biztonságossá és fenntarthatóvá váljanak.

2020-ban megjelent a Fenntartható Városfejlesztés Kézikönyve, amely ajánlásokat tartalmaz a különböző szakpolitikák számára; tanulási eszköznek minősül. A kiadvány a fenntartható városfejlesztési stratégiákat „hidaknak tekinti egyrésztől a kohéziós politika (annak logikája, szabályai és szereplői), másrésztől a helyi területi irányítási rendszerek (azok logikája, szabályai és szereplői) között” (EC 2020).

Jelenleg folyamatban van az új Lipcsei Charta elfogadása. A 2007-ben megjelent lipcsei charta megfogalmazta az „integrált városfejlesztési” politika alkalmazását, és az EU-s dokumentumok közül elsőként meghatározta ennek alapelveit. Az új lipcsei chartát 2021 decemberében írták alá.

Ezenkívül az elmúlt évtizedek során számos fenntartható városfejlesztési és tervezési koncepció látott napvilágot. A szakirodalomban Yosef Jabareen nevét szükséges megemlíteni elsőként, aki tanulmányában hat fő tervezési elvet írt le, és megfogalmazta a fenntartható várostervezés hét alapelvét (Jabareen 2006):

1. kompaktság (az épített környezet tömörségére vonatkozik, amely minimalizálhatja az energia, a víz, a különböző anyagok, termékek szállítását);
2. fenntartható közlekedés (energiatakarékos, költségcsökkentő, egészséges);
3. a beépített területek és a lakosság optimális sűrűségének kialakítása (az optimális sűrűség szükséges ahhoz, hogy életképpé váljon a városi lét és tevékenységek);
4. vegyes földhasználat (a földhasználatok sokfélesége, például lakóövezeti, kereskedelmi, ipari, intézményi és a közlekedéssel kapcsolatos földhasználat lehetővé teszi az utazási költségek csökkentését, az utazási idő rövidülését);
5. a városi funkciók, tevékenységek változatossága (a sokszínű tevékenység megléte elengedhetetlen);
6. az éghajlati viszonyok szerinti passzív napelemek használata (energiaigény-csökkentő hatás);
7. városok zöldítése, zöld urbanizmus (integrálni a természetet a városi területeken).

Tulajdonképpen a fenntartható városfejlesztés alapja tehát a meglévő városi szövet tudatos és tervszerű átalakítása annak érdekében, hogy élhető legyen. Fenntartható városfejlesztésen pedig a város átalakulási folyamatára is gondolunk, a tervszerű lépések megtételén át, a célállapot elérése érdekében (Bajnai 2018).

A fenntartható városfejlesztés legfontosabb európai okmányai valamint eredményei

Dátum	Események/eredmények
1933	Athéni Karta – a városi környezet fontossága
1994	Aalborgi Karta - a fenntartható városfejlesztésért
2005	Bristoli megállapodás a fenntartható városi közösségekről
2006	Kohéziós politika összekapcsolódik a városokkal: a városok és az agglomerációk hozzájárulása a régiók növekedéséhez és foglalkoztatottságához
2007	Lipcsei Charta a fenntartható európai városokról
2010	Toledói nyilatkozat – integrált városfejlesztés
2015	AGENDA 2030 – 11. cél: városok fenntarthatóbbá tétele
2016	Amszterdami Paktum – uniós városfejlesztési menetrend
2020	Fenntartható Városfejlesztés Kézikönyve
2021	Megújított Lipcsei Charta

Forrás: saját szerkesztés

Napjainkban egyre több dokumentum és elemzés jelenik meg a fenntartható városok helyzetének felmérését megcélözva. Vannak városok, ahol már elkészült a fenntarthatóság mérése a 2030-as AGENDA célkitűzései alapján, ezáltal felmérve az adott ország városainak fenntarthatóságát (pl. Mexikó²⁵ vagy Kína).

Készülnek kísérletek arra, hogy rangsorolják a városokat úgynevezett Fenntartható Városok Indexe (Sustainable Cities Index-SCI) alapján. A napjainkban kiszámított rangsorok figyelembe vesznek mind gazdasági, társadalmi, mind környezeti szempontokat, és jelenleg többféle rangsor is jelen van a szakirodalomban, attól függően, hogy mely városok kerülnek bele a vizsgált listába.

²⁵ https://indicedeciudadessostenibles2018.inpp.cide.edu/resources/Executive_summary.pdf

A fenntartható városok indexének egyik lehetséges formáját az ARCADIS elemző cég dokumentumában találhatjuk meg, amely három P-vel – azaz három pillér – segítségével adja meg az index kiszámítását:

- A társadalmi pillér (People): a társadalmi mobilitást tükrözi, valamint az életminőséget;
- A gazdasági pillér (Profit): értékeli a gazdasági teljesítményt;
- A környezeti pillér (Planet): az erőforrások felhasználását méri, az energiafelhasználást, a szennyezés mértékét és kibocsátását.

People (alindexek)	Planet (alindexek)	Profit (alindexek)
Személyes jólét (egészség, oktatás, bűnözés)	Az alapvető infrastruktúra (vízellátás, egészségügy) és a légszennyeződés mértéke	Az infrastruktúra megléte (vasúti, légi és forgalmi)
Munkaidő (jövedelmi egyenlőtlenségek, munkaidő, a függőség-hányados)	Hosszú távú hatások (energiafogyasztás, újrahajósítási arányok, üvegházhatást okozó gázok kibocsátása)	Gazdasági teljesítmény (egy főre jutó GDP, foglalkoztatás, a turizmus helyzete, a pozíciója a globális gazdaságban, hálózatok megléte)
Városi élet (közlekedés, akadálymentesítés, digitális szolgáltatások és egyéb szolgáltatások megléte)	Beruházás az alacsony szén-dioxid-kibocsátásba (megújuló energia, kerékpárutak, elektromos járművek ösztönzése)	Üzleti infrastruktúra (kommunikációs infrastruktúra és technológiák megléte, kutatások)
	Városi rugalmasság (a természetes katasztrófáknak való kitettségre való felkészültség, monitoring).	

A fenntartható városok helyzetére használt alkategóriák/mérőszámok

Forrás: saját szerkesztés a The Sustainable Cities Index 2018 alapján

(https://www.arcadis.com/campaigns/citizencentriccities/images/%7b1d5ae7e2-a348-4b6e-b1d7-6d94fa7d7567%7dsustainable_cities_index_2018_arcadis.pdf)

Egy másik tanulmányban, az ENSZ Ipari Fejlesztési Szervezete által 2017-ben megjelent tanulmányban, amely a fenntartható városindexelésről szól, a

Fenntartható Városok Indexének kiszámításában 5 fő területet vettek figyelembe: társadalom, jólét, környezet, kormányzás.²⁶

A fenntartható városok fő területei az ENSZ Ipari Fejlesztési Szervezet által kiadott tanulmány szerint

Társadalom	Környezet	Jólét	Kormányzás	Terjesztés
Egészség Biztonság Hozzáférés (egyéb) szolgáltatásokhoz Oktatás Sokszínűség és társadalmi kohézió A lakás és a környezet minősége	Energiacsökkentés Anyagok, víz- és földhasználat Éghajlati ellenálló képesség Szennyezés és hulladék mértéke Ökoszisztémák	Foglalkoztatás Saját tőke Zöld gazdaság Gazdasági teljesítmény Innováció Vonzerő és versenyképesség	Szervezeti struktúra/magatartás Közösségi részvétel Többszintű kormányzás	Mérhetőség Megismételhetőség

Forrás: Sustainable City Indexing 2017 alapján
(https://www.unido.org/sites/default/files/files/2018-02/BRIDGE%20for%20Cities_Issue%20Paper_2.pdf)

Napjainkra már kiderült, hogy a jó kormányzás fontos eleme a fenntarthatóság megvalósításának. A 2008-as világválság bebizonyította, hogy a nem megfelelő szabályozás vagy annak hiánya, a felügyelet és a megengedő politika hová vezethet. Úgy a Világbank, mint az ENSZ vagy az Európai Unió által megfogalmazott véleményekben vannak közös elemek, mint például az, hogy a jó kormányzás alapja a nyitottság és a részvétel.

A nyitott kormányzás három kulcsfontosságú alapelvet foglal magába (OECD 2003): 1. a számonkérhetőség: ami azt jelenti, hogy a köztisztviselők azonosíthatók, felelősségre vonhatók a cselekedeteikért, valamint elszámolási kötelezettséggel tartoznak; 2. átláthatóság: vagyis a nyilvánosság rendszeres és korrekt tájékoztatásban részesül a kormányzat tevékenységéről; 3. nyitottság: ami azt jelenti, hogy a kormányzat odafigyel az állampolgárokra és az üzleti vállalkozásokra, civil szervezetekre, ezen gazdasági szereplők javaslatait figyelembe veszi a tervezések és megvalósításuk során.

²⁶ https://www.unido.org/sites/default/files/files/2018-02/BRIDGE%20for%20Cities_Issue%20Paper_2.pdf

A jó kormányzás elsősorban a fenntartható egyensúly megteremtését kell megcélozza, amelyben fontos a megfelelő állami szerepvállalás, amelybe bevonják az érdekképviselőket, a civil szervezeteket is a döntések előkészítésébe, és ezáltal megpróbálják a problémát közös részvétellel megtalálni (Pulay 2012).

A nemzetközi szakirodalomból a jó kormányzásnak a következő általános elveit érdemes kiemelni (UNESCAP 2009): törvényeket, szabályokat betartó magatartás, esélyegyenlőség, mások gondolatát befogadó szabályozás, konszenzusra való képes, közös részvétel, kooperáció, hatékonyság, rugalmasság, elszámoltathatóság, átláthatóság.

Mindezen elvek ellenére számos kutatás rávilágított már arra, hogy a kormányzati és polgári együttműködés a városi fenntarthatóság előmozdítása érdekében még mindig elég ritka (Tomor et al. 2019)

2. Okos városok

Az okos város fogalma már az 1990-es évek közepén megjelent a fenntartható fejlődés és a városirányítási rendszerek változtatásának kapcsán. A fogalom elterjedése a későbbiekben is ezekhez a területekhez kapcsolódott. Az okos város, avagy nemzetközi nyelven a smart city fogalmára nincs általánosan elfogadott meghatározás, viszont szorosan kapcsolatban áll a technológia által vezérelt megoldásokkal. Az okos városi környezet az innovációra épül, és négy kulcsszereplőjét különböztetjük meg: a kormányzat, az üzleti szféra, az egyetemi-akadémiai közeg és a civil szféra (Rab-Szemerey 2018).

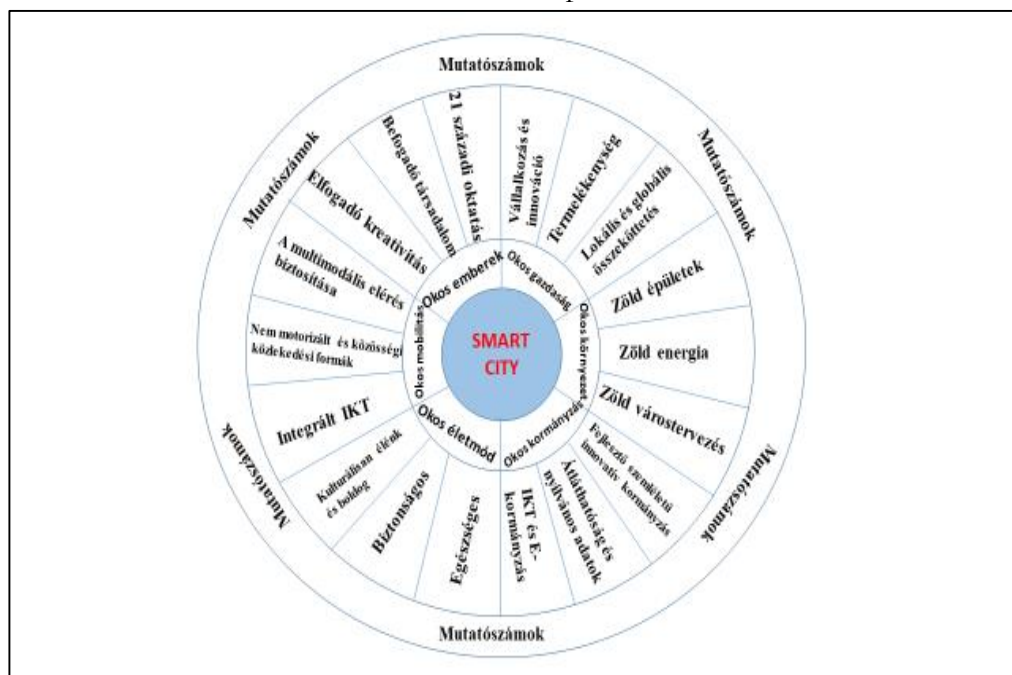
Az okos város mellett napjainkban elterjedt fogalom a digitális város (digital city), az intelligens város (intelligent city) megnevezés is. Mindhárom kifejezés a fenntartható városfejlesztéshez kapcsolódik, valamint a technológiai újításokhoz és megoldásokhoz. Fontos, hogy ezen technológiai megoldások a városok fejlesztésében és a városi rendszerek működtetésében játsszanak fontos szerepet, mint például a közművek, a közlekedés, a szolgáltatások, a döntéshozatal, a szabályozás stb. (Rab-Szemerey 2018).

Az Európai Bizottság 2020-ban úgy határozza meg az okos városokat, mint egy olyan hely, ahol a hálózatok és szolgáltatások hatékonyabbá válnak a digitális és a távközlés használatával, a technológiát a lakosság és az üzleti élet érdekében használják (EC 2020).

Smart cityről akkor beszélünk, ha az informatika beépül a városi fejlesztésekbe, és annak használata állandóvá és rutinossá válik, valamint az ott élők életszínvonalát növeli. Az okos városban a digitalizációnak köszönhetően az infrastruktúra, a szolgáltatások a digitális technológiák segítségével és alkalmazásával valósul meg. Természetesen ennek létrejötte egy településen számos beruházás révén valósulhat meg csupán. Csak akkor éri el valós célját, amennyiben ez a fenntartható gazdaság, az erőforrások fenntartható módon való gazdálkodása, valamint az életminőség javulása mellett jön létre. Az okos város tudatos lakók nélkül nem működtethető.

Az okos város, amint látható az alábbi ábrán, 6 fő megvalósul pilléren támaszkodik: okos gazdaság, okos környezet, okos emberek, okos életmód, okos kormányzás, okos mobilitás (okosvaros.lechnerkozpont.hu).

Az okos város pillérei



Forrás: Saját szerkesztés az SCB (<https://smartcitybudapest.eu/hu>) alapján

Romániában is találhatóak okos városi lehetőségek, kezdeményezések. A Lechner Központ²⁷ adatai alapján 2020-ban 9 példaértékű okos megoldás található az országban, amelyből három helyi jelentőségű, a többi pedig olyan nemzetközi megvalósítás, amelyhez csatlakoztak a romániai városok (Kolozsvár, Bukarest,

²⁷ <http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/hu/peldatar>

Temesvár, Szucsáva). Az alábbi táblázatban összesítve látható a négy helyi jelentőségű okos kezdeményezés.

Romániai jó példák okos városi megoldásokra

Kezdeményezés neve	Helyszín	Terület	Leírás
Guggolásért buszjegy	Kolozsvár	Okos emberek, okos életmód	Új típusú „jegyautomata” Kolozsvár egyik buszmegállójánál. Aki egy perc alatt 20 guggolást csinál, érvényes buszjegyet kaphat. A guggolásokat egy beépített kamerás rendszer figyeli, képernyőn lehet követni a visszaszámlálást.
Agrovásár	Kolozsvár	Okos emberek, okos környezet	A mezőgazdasági termékek webalapú csereplatformja. A platform mezőgazdasági termelőket, feldolgozókat, kereskedőket, raktárakat, állami és magánszervezeteket, valamint a fogyasztókat köti össze. Úgy tervezték, hogy hasonlóan működjön, mint a közösségi hálózat.
Időbank Civitas	Székelyudvarhely	Okos emberek, okos gazdaság	A székelyudvarhelyi Civitas Alapítvány új kezdeményezése az Adni Nemes – kapni Öröm! Időbank – a Pénzmentes Segítségnyújtás Hálózata elnevezésű projekt. Az Időbank rendszer felépítése által olyan helyi közösség kialakítása a cél, ahol pénzmozgás nélkül szolgáltatások cseréje és kölcsönös segítségnyújtás valósul meg. Időbankban – a pénz kivételével – bárki bármilyen szívességet felajánlhat és kérhet, legyen az korrepetálás, nyelvoktatás, fordítás, mosógépszerelés, hajvágás, gyermekfelügyelet, kaszálás, gyümölcszedés, bevásárlás, varrás, főzés, takarítás.
Kicsi kosár*	Csíksereda	Okos emberek, okos gazdaság, okos környezet	A kicsi kosár egy, a Csíki-medence térségében élő kistermelőknek kitalált kezdeményezés, amely a városi, veteményessel nem rendelkező, fogyasztói közösség fenntarthatóságát szolgálja. A kezdeményezés a kistermelők felkarolását, illetve a vásárlói tudatosságot hivatott szorgalmazni. A kicsi kosár egy virtuális tér, amely lehetőséget ad a kistermelők és tudatos fogyasztók találkozására.

Forrás: saját szerkesztés a <http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/hu/peldatar> adatai alapján

*kicsikosar.ro

3. Ellenőrző kérdések

- Melyek a fenntartható városfejlesztés legfontosabb momentumai?
- Melyek a fenntartható várostervezés alapkövei?
- Miről szól a Lipcsei Charta?

- Hogyan mérhető a fenntarthatóság a városokban?
- Milyen egy okos város?
- Melyek az okos város alappillérei?
- Mit jelent a jó kormányzás?
- Melyek a jó kormányzás alapelvei?

4. Felhasznált irodalom

1. Arcadis (2018): The Sustainable Cities Index 2018. Citizen Centric Cities.
[https://www.arcadis.com/campaigns/citizencentriccities/images/%7b1d5ae7e2-a348-4b6e-b1d7-6d94fa7d7567%7dsustainable cities index 2018 arcadis.pdf](https://www.arcadis.com/campaigns/citizencentriccities/images/%7b1d5ae7e2-a348-4b6e-b1d7-6d94fa7d7567%7dsustainable%20cities%20index%202018%20arcadis.pdf)
2. Bajnai László (2018): A fenntartható urbanizáció kihívásai.
<http://varosfejlesztes.hu/bajnai-laszlo-a-fenntarthato-urbanizacio-kihivasai-tanulmany/>
3. European Commission (2016) Az uniós városfejlesztési menetrend- PANORAMA 2016. ŐSZ / 58. SZÁM, Európai Bizottság Regionális és Várospolitikai Főigazgatóság – Ana-Paula Laissy Avenue de Beaulieu 1 – B-1160 Brussels.
https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag58/mag58_hu.pdf
4. European Commission (2020). A fenntartható Városfejlesztési Stratégiák Kézikönyve
https://urban.jrc.ec.europa.eu/urbanstrategies/static/data/pdf/HU_A%20FENNTARTHAT%C3%93%20V%C3%81ROSFEJLESZT%C3%89SI%20STRAT%C3%89GI%C3%81K_.pdf
5. Fleischer Tamás (2017): Urbanizáció, Fenntarthatóság, 'Smart cities', in: „JÓT S JÓL!” 26 tanulmány a fenntarthatóságról, szerk. Bodor Mónika, Kerekes Sándor, Zilahy Gyula, Kiadó Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, 207-219 o.
6. Jabareen Yosef (2006): Sustainable Urban Form. Journal of Planning Education and Research 26. pp. 38–52.
7. Pulay Gyula (2012): A jó kormányzás és a közpolitika-alkotás folyamata, Pénzügyi Szemle Online, <http://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/a-jo-kormanyzas-es-a-kozpolitika-alkotas-folyamata>
8. OECD (2003), Open Government: Fostering Dialogue with Civil Society, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264019959-en>.

9. ONU (2012): Resolution adopted by the General Assembly. The future we want. <https://sustainabledevelopment.un.org/futurewewant.html>
10. Rab Judit — Szemerey Samu (2018): Az okos város fejlesztési Modell módszertani alapjai Lechner Tudásközpont.
http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/sites/default/files/2018-10/az-okos-varos-fejlesztési-modell-modszertani-alapjai_online.pdf
11. UNESCAP (2009): What is Good Governance? United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific
<http://www.unescap.org/resources/what-good-governance>
12. UNIDO (2017): Sustainable City Indexing: Towards the Creation of an Assessment Framework for Inclusive and Sustainable Urban-Industrial Development. ed. Weixi Gong-Hui Lyu issue paper no. 2. United Nations Industrial Development Organization.
https://www.unido.org/sites/default/files/files/2018-02/BRIDGE%20for%20Cities_Issue%20Paper_2.pdf
13. Tomor Zsuzsanna–Albert Meijer–Ank Michels–Stan Geertman (2019): Smart Governance For Sustainable Cities: Findings from a Systematic Literature Review, *Journal of Urban Technology*, 26:4, 3-27, DOI: 10.1080/10630732.2019.1651178
14. Wolfgang Schuster (2014): *Fenntartható városok – a jövő életterei* (Összefoglaló kézikönyv Stuttgart városának fenntartható fejlődéséről) Konrad-Adenauer-Stiftung e.V. Magyarországi Iroda Kiadó

VI. A ZÖLDMARKETINGTŐL A ZÖLDRE FESTÉSIG

„A zöld folyamat, nem állapot – a »zöldre« igeként kell gondolni, nem melléknévként.” Daniel Goleman, *Zöld út a jövőben* című könyv, 2009

1. A zöldmarketing jelentése, meghatározása

Ezen fejezet célja bemutatni elsősorban a zöldre festést, de mielőtt rátérnénk ennek a módszernek a bemutatására, muszáj szót ejtenünk a zöldmarketingről.

Bár a szakirodalomban már az 1970-es években megjelentek a marketing és környezettudatosság összekapcsolását vizsgáló kutatások, mégis a marketingszemléletben történő változások (úgy fogyasztói, mint vállalati oldalról) az 1980-as évek környezeti katasztrófái után (pl. Csernobil) jelentek meg. Ezáltal már a kilencvenes évekre a környezettudatosság a marketingkutatásokban is előtérbe került.

A zöldmarketing célja egy olyan marketingtevékenység lenne, amely a fenntarthatóság jegyében jön létre, a fenntarthatóság elveit követve. A 90-es évektől kezdődően számos meghatározása született a zöldmarketingnek, de egyszerűen megközelítve a témát azt mondhatjuk, hogy tulajdonképpen a környezeti dimenzió beépülése a marketingbe (Crane 2000).

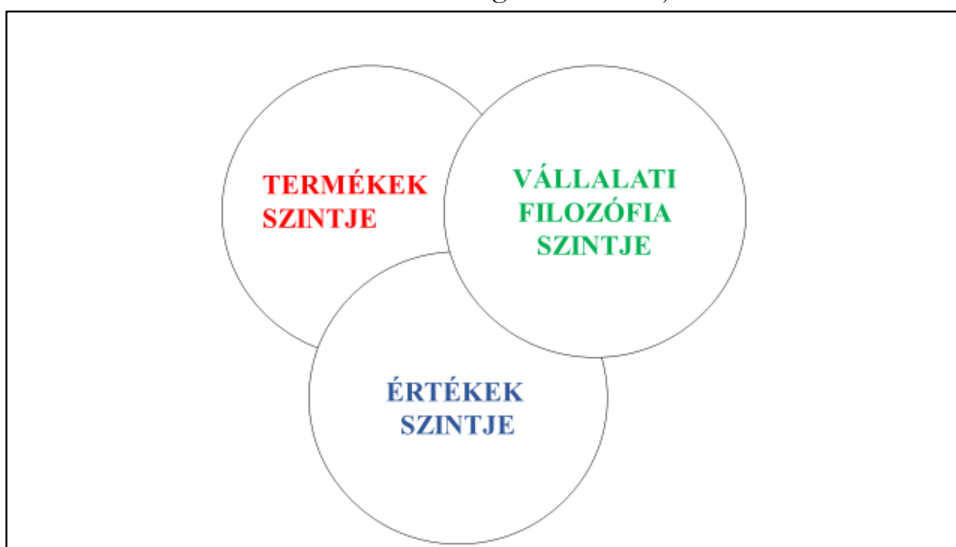
Ugyanakkor érezhetünk egy paradoxont a marketingtevékenység és a fenntarthatóság között, hiszen a marketing célja a fogyasztás ösztönzése, ami eleve szembe megy a fenntartható fogyasztás elvével. A hagyományos marketingtevékenységet a 90-es évektől kezdődően számos támadás érte, hiszen a fogyasztást ösztönözve hozzájárul a környezeti károkhoz, közvetett módon pedig az ökológiai problémák okozója (Tóth 1996).

Természetesen a zöldmarketing célja az lenne, hogy a tudatosságot, a tudatos fogyasztást ösztönözze, megváltoztassa a fogyasztói szokásokat, a helyes irányt mutatva. Ezáltal a zöldmarketingben az emberközpontúság helyét átveszi a természetközpontúság, ezáltal az ember alkalmazkodik a természethez és nem fordítva (Dudás 2019). A szakirodalomban a zöldmarketingnek több szinonimája is fellelhető: környezeti marketing, ökológiai marketing, ökomarketing stb.

Nevezzük bárhog ez a tevékenységet, tulajdonképpen három lehetséges szinten kell megvalósuljon (Kenéz 2010):

1. a termékek szintjén: a zöldfogyasztók igényeit kiszolgáló termékek és szolgáltatások kínálata/előállítása;
2. stratégia szintjén: amikor a vállalati filozófia környezettudatosá válik, a vállalat felelősséget vállal a környezetért/a tevékenységért/az előállítási folyamatért;
3. értékek szintjén: amikor maga a marketingtevékenység is a környezettudatosságot célozza meg, a környezet megőrzésének alapján valósul meg.

Az ökomarketing három szintje



Forrás: saját szerkesztés

Zöldmarketing tehát csak akkor valósulhat meg, ha a vállalat maga, viszonyulása a társadalomhoz, a környezethez és a gazdasághoz egyaránt zöld/felelős magatartást mutat. Sokkal többet jelent, mint a hagyományos értelemben vett marketingtevékenység, hiszen a vállalatnál dolgozóknak is azonosulniuk kell ezzel a szemléletmóddal, ha úgy tetszik, a példával elől kell járniuk. Nemcsak módszereiben kell zöldnek lennie a marketingtevékenységnek, hanem üzenetében is.

Tehát a zöldmarketing-koncepcióban a termék, ami elkészül, újrahasznosítható anyagból kell készülnön, a gyártás meg kell feleljen a fenntarthatósági

kritériumoknak, a csomagolásmentesség elvét kell kövesse, és a helyi értékesítésre kell fókuszáljon.

2. A zöldmarketing árnyoldala

Amint a fenntartható fogyasztást tárgyaló fejezetben olvashattuk, az elmúlt évtizedekben új fogyasztói csoportok jelentek meg, ezek közül elsőként a környezettudatos fogyasztók, akik vásárlási döntésükkel voksolnak a környezetvédelem mellett. Ahogyan a piac működni szokott, a vállalati szféra is válaszolt a környezettudatos fogyasztói magatartásokra, mégpedig egy olyan módszert alkalmazva, amit a szakirodalomban greenwashingnak, zöldmosásnak vagy zöldre festésnek neveznek.

A vállalatok igyekeztek hamisan „zöldíteni” úgy a termékeiket, mint a szolgáltatásaikat, ezzel is kedvére tenni e fogyasztói csoportoknak. A zöldre festésnek számos módszere létezik, zöld állítások, zöld szlogenek, zöld üzenetek, amelyek valójában nem járnak valódi zöld teljesítménnyel.

Tehát amíg a zöldmarketing a valóban környezetbarát termékek előállításával és reklámozásával foglalkozik, addig a zöldre mosás olyan termékekről, amelyek nem felelnek meg a valós környezetbarát kritériumoknak (előállítás, utóélet szempontjából sem).

A Gazdasági Versenyhivatal (GVH 2012) meghatározása szerint zöldre mosásnak (greenwashing) nevezzük a vállalkozások azon marketing- vagy PR-tevékenységét, amelynek keretében környezetbarátnak vagy éppen a környezetvédelemért felelősséget vállalónak tünteti fel magát, miközben nem érezhető/tapasztalhatók ezek a jellemzők.

Néhány nappal az 1992-es Földcsúcs előtt jelent meg a Greenpeace zöldre mosásról szóló könyve, amely leírja a nagyvállalatok indokolatlan befolyását és rávilágít a zöldre festés problémájára. A zöldre mosás kifejezés egy New York-i környezetvédő tollából származik, Jay Westerveldtől, aki 1986-ban megjelent írásában a szállodaipar által használt gyakorlatot kritizálta.

A Greenpeace szerint a zöldmosás a környezeti témák cinikus/hamis felhasználását jelenti, melynek következtében a vállalat így ér el profitnövekedést (The Greenpeace Book of Greenwash).

A zöldmosás 5 formáját különböztethetjük meg (Majláth 2016, Berrone 2016):

1. Piszkos üzlet, amikor a cégek tesznek zöldítő lépéseket, de alapvetően a termelésük nem fenntartható keretek között zajlik.

2. Megtévesztő reklám, amikor a vállalatok eltúlzott zöld állításokat használnak a marketingkommunikációban, de valójában több pénzt költenek reklámra, mint valódi zöld akciókra. Csaláson és manipuláción alapuló, nem teljes körű, inkább egyoldalú, saját javára fordított kommunikációt használ a vállalat.
3. A vállalatok politikai részvétele, amikor a vállalatok rejtett módon lobbit folytatnak a szigorúbb környezetvédelmi szabályozás ellen.
4. Amikor a vállalatok erényként közlik környezetvédelmi intézkedéseiket, bár csak a törvényi követelményeknek tesznek eleget.
5. Nem teljes körű fenntarthatósági jelentések készítése: a fenntarthatóság előnyeinek kihasználása érdekében készülnek az úgynevezett fenntarthatósági jelentések (CSR), amelyben elsősorban csak a pozitív eredmények kerülnek előtérbe.

Amennyiben a zöldesített kijelentéseket megjelenésük alapján vizsgáljuk, két csoportba oszthatók: explicit, illetve implicit kijelentések (GVH 2012). Az explicit kijelentések egy vállalkozás környezetvédelmi törekvéseire vonatkoznak, és ezt tanúsító címkével támassza alá (pl. bio élelmiszerekkel előfordult már csalás több formában is). Az implicit kijelentések, kép és hanghatás segítségével adják a fogyasztó tudtára, hogy a termék környezetbarát. A zöld szín használata például automatikusan a környezettudatosságot szimbolizálja.

Megtévesztő kijelentések az alábbi négy megközelítésben észlelhetők leggyakrabban:

1. A termék összetételével kapcsolatosan: pl. újrahasznosítható, újrahasznosított, mentes, bio vagy organikus.
2. Az előállítási folyamattal kapcsolatosan: a megújuló energiafelhasználás, csökkentett szén-dioxid-kibocsátás.
3. A jövőre vonatkozó hatással kapcsolatosan: lebomló, komposztálható, visszaváltható.
4. Általánosító vagy összehasonlító kijelentések: a „leg” túlzó előtag használata vagy a „természetes” kifejezés használata, általánosító hatással.

Néhány olyan kifejezés, amit gyakran használnak a zöldesítés érdekében: *környezetbarát, természetes, nem mérgező, zöld, energiatakarékos, zéró szén-dioxid-kibocsátás, alacsony szén-dioxid-kibocsátású, újrahasznosítható, állatokon nem tesztelt.*

A Futerra tanácsadó csoport 2008-ban kiadott Zöld Útmutató (Greenwash Guide) nevű kiadványa nagyon jól összefoglalja 10 jelben azt, ami arra enged következtetni, hogy egy vállalat zöldre festést alkalmaz:

1. Pontatlan nyelvezet: olyan szavak vagy kifejezések használata, amelyek nem rendelkeznek egyértelmű jelentéssel (pl. természetes anyagok használata).
2. Zöld termék, versus szennyező vállalat: olyan termékek esete, amikor környezetbarát hatást kelt a termék, de az előállítása környezetterhelő. Ilyen például a bambuszából készült termékek (szállítás, előállítás).
3. Hatásvadász képek: zöld képek, amelyek (indokolatlan) zöld hatást adnak: pl. zöld háttérrel reklámoznak műanyag alapanyagú termékeket.
4. Irreleváns állítás: egy apró zöld tulajdonság kiemelése, amikor minden más nem zöld a terméken belül.
5. Hasonlítás elve: amikor zöldebbnek tartod magad a versenytársaknál.
6. Nem hiteles állítások: olyan termékek esetén, amikor a termék előállítására vonatkozóan eltussolnak információkat – például vannak olyan bioélelmiszerek, amelyek nem tartozhatnak a környezetbarát kategóriába (mandulatej).
7. Tudományosság: olyan szakkifejezések használata, amelyeket csak egy szűk társadalmi réteg érthet meg.
8. Kitalált „címke” használata: olyan címkék használata, amit maga a vállalat hozott létre, megtévesztő a hatása.
9. Nincs bizonyíték rá: olyan termékek esetére vonatkozik, amikor az állítás igazságtartalmát nem könnyű bizonyítani.
10. Jobbá tevő hazugság használata: hamis állítások vagy adatok.

Fontos hangsúlyozni, hogy a fenti módszerek mindegyik valamilyen szinten etikátlan, de a laza jogszabályok vagy a felszínes fogyasztói környezet lehetővé teszi ezeknek a létrejöttét.

Fridrich Róbert 2003-as tanulmányából kiderül, hogy az utóbbi évtizedekben az óriáscégek számos erőfeszítést tettek és tesznek annak érdekében, hogy a lakosság és a kormány véleményét irányítsák. Különböző manipulatív módszereket használnak ehhez, amiből néhányat az alábbiakban bemutatunk:

1. Előtérbe helyeznek egy civil szervezetet, mert az jobban mutat. „Civil” szervezeteket hoznak létre, hogy az érdekérvényesítés, lobbizás érdekében hatékonyabban tudjanak eredményességet produkálni.
2. „Alulról jövő” állampolgári kezdeményezéssel hatást gyakorolnak a politikumra. Állampolgárokat bíznak meg, akik tiltakozásukkal a vállalat érdekeit védik.
3. PR-vállalatokat bíznak meg a vállalat pozitív képének kialakítása érdekében.

4. Oktatási anyagok elkészítésében vállalnak szerepet, mely anyagokban a környezetvédelmi kérdésekről a vállalatok álláspontja érvényesül elsősorban, miközben tevékenységük lehet környezetre káros is.
5. Kutatóintézeteket hoznak létre, ahol a tanulmányok általában megrendelőik igényeihez szabva készülnek el, így befolyásolva az aktuális témákat.
6. A média egyre inkább az óriás cégek befolyása alá kerül, így az jelenik meg, amit ők diktálnak.

3. Zöldre festés a gyakorlatban példákkal

2010-ben a román–francia Renault–Dacia autógyártót zöldre mosással vádolják, amikor a franciaországi Pinocchio Awards-díjat ítélik oda, amely szerint a vállalat nem olyan „környezetbarát”, mint azt állítja. A Dacia Dustert a franciaországi civil (Les Amis de la Terre) szervezet II. helyre jelöli a „Greenwashing” szekcióban, az ügyfeleket megtévesztő kommunikációs kampányának köszönhetően. Így a Renault-csoportnak még abban az évben ki kellett vonnia egy reklámszlogent a Dacia Duster-modellről a francia piacon, mert – a hatóságok szerint – félrevezeti a lakosságot. A H&M által 2016-ban végrehajtott újrahasznosítási program elősegítette a svéd márka által az ügyfelek által adományozott kiegészítők új, újrahasznosított fonalakká történő átalakítását. A gyakorlatban ezeknek csak 0,1%-a kerül újrahasznosításra.

A zöldmosással érintett kiskereskedők által használt leggyakoribb üzenetek Romániában (WWF 2013):

1. „Kínálatunk több mint 70%-a hazai termék.”
2. „A zárt kirakatokkal energiát spórolunk. Védjük a természetet, védjük a környezetet.”
3. „A boltjaink 25%-ban zöld energiát használnak.”
4. „Fedezze fel az egészséges árainkat.”
5. „Ez a termék támogatja a környezetet.”
6. „Támogatjuk a hazai zöldség- és gyümölcstermelőket.”
7. „Befektetünk a projektekbe, amelyek csökkentik a szén-dioxid-kibocsátást.”
8. „Több száz termékajánlat az egészséges életmódról.”
9. „Zöldségeink és gyümölcsjeink elismert hazai gazdáktól származnak.”
10. „A zöldségek és a gyümölcsök abszolút frissessége jellemző.”
11. „Ez az üzlet támogatja a környezetet.”

A zöld címkék az utóbbi évtizedekben elszaporodtak, nagyon nehéz köztük eligazodni és tájékozott lenni, átláthatatlan és követhetetlen mennyiségű „zöld” címke van használatban világszerte. Az alábbiakban néhány olyan fontos minősítéssel kapcsolatos weboldalt (ökocímkét) mutatunk be, ahol tájékozódhatunk a napjainkban használt tanúsítványokról:

1. A FAIR TRADE,²⁸ vagyis méltányos kereskedelem az az etikus minősítő védjegy, amit a világon, a nemzetközi kereskedelemben széles körben ismernek. A címkét a gyártótól vagy termelőtől független minősítő szervezetek ítélik oda egy meghatározott szempontrendszer szerint. Elvei: a méltányosság, tisztességesség és igazságosság. Lényege, hogy a gazdasági szereplők az általános világpiaci áraktól függetlenül, egyedi árban állapodnak meg, figyelembe véve a mindenkori gazdasági, szociális és ökológiai körülményeket, és amely ár fedezi a termelők ráfordításait.
2. ECOLABEL:²⁹ egy tanúsított ökocímkék gyűjtőoldala, 2007 óta kínál információkat az ökopiacon található címkékről. Ez egy globális, szakemberek számára tervezett platform, amely támogatja az átláthatóságot, és segít a szakembereknek, a vásárlóknak eligazodni az ökocímkék világában és azok használatában.
3. GOTS³⁰ (Global Organic Standard – Globális Organikus Textil Szabvány): négy neves szervezet alapította, amelyből kettő textilipari szervezet, míg a másik kettő ökológiai gazdálkodás valamint az ökológiai élelmiszerek előállítását ösztönző szervezet. Mindegyikük egyedi feldolgozási szabványokat dolgozott ki a biotextíliák számára, céljuk, hogy harmonizálják ezeket a szabványokat, hogy azok nemzetközileg elismertek legyenek, és hozzájárul a rendszeres szabványfrissítésekhez is. Az „organic” GOTS címkével ellátott textiltermék legalább 95%-ban, míg a „made with organic” címkével ellátott termék legalább 70%-ban minősített biopamutot kell tartalmaznia, ez egy garancia arra, hogy egy ruházati vagy textilipari termék valóban organikus.
4. A Good On You³¹ weboldal három kategóriában értékeli a márkákat viselkedésük szerint: bolygó, emberek és állatok iránti magatartásuk.

²⁸ <https://www.fairtrade.net/>

²⁹ <http://www.ecolabelindex.com/>

³⁰ <https://global-standard.org/>

³¹ <https://goodonyou.eco/>

5. FSC³² (Forest Stewardship Council – Erdőgazdálkodási Tanács): a legismertebb fenntartható erdőgazdálkodást minősítő szervezet, célja, hogy globális szinten lépjen fel a fenntartható és felelős erdőgazdálkodásért.
6. SFI³³ (Sustainable Forest Initiative – Fenntartható Erdőgazdálkodási Kezdeményezés): felelős erdőgazdálkodást igazoló tanúsítványrendszer. A minősítés szavatolja, hogy az erdőgazdaságok, faipari üzemek, bútorgyárak betartják-e a szervezet által előírt szabványokat, valamint azt, hogy az általuk forgalmazott termékek megfelelnek-e a környezettudatos és társadalmilag felelős termelés és gyártás feltételeinek.

4. Ellenőrző kérdések

- Mit jelent a zöldmarketing?
- Melyek a zöldmarketing szintjei?
- Mit jelent a zöldre mosás?
- Melyek a legismertebb tanúsítványok, öko címkék?
- Melyek a greenwashing tipikus jelei?
- Milyen megtévesztő kijelentéseket alkalmaznak a vállalatok?
- Melyek a nagyvállalatok által használt módszerek?

5. Felhasznált irodalom

1. Andrew Crane (2000): Facing the backlash: green marketing and strategic reorientation in the 1990s, *Journal of Strategic Marketing*, 8:3, 277-296, DOI: 10.1080/09652540050110011.
2. Fidirich Róbert (2003): Zöldrefestés – avagy hogyan próbálják az óriáscégek kifogni a szelet a környezetvédők vitorlájából? *Globalizációs füzetek* 3. Kiadó Magyar Természetvédők Szövetsége, készült a Környezetvédelmi Alap Célelőirányzat támogatásával.
(<https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/view/2493>), elérés: 2021. október 14.
3. Futerra Sustainability Communication (2008): *The Greenwash Guide* (<https://cupdf.com/document/futerra-greenwash-guide.html>)
4. Greenpeace Foundation (1992): *The Greenpeace Book of Greenwash*. Kiadó Worldwide Home Environmentalists Network
(https://www.sourcewatch.org/images/5/59/GP_Book_of_Greenwash.pdf)

³² <https://fsc.org/en>

³³ <https://www.forests.org/>

5. GVH (2012): Zöld marketing – A Gazdasági Versenyhivatal tanácsai vállalkozásoknak. Zöld iránymutatás.
(https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/szakmai_felhasznaloknak/tajekoztatok/szakmai_felhasznalok_tajekoztatok_zold-iranymutatas_201217&inline=true)
6. Kenéz András (2010): Ökomarketing az online világban. in Dr. Csépe Andrea (szerk.): „Új Marketing Világrend”. Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola: Budapest. ISBN: 978 963 889 4 137–144 oldal.
7. Majláth M.elinda (2016): How Does Greenwashing Effect the Firm, the Industry and the Society-the Case of the VW Emission Scandal. Proceedings of Fikusz 16 Symposium for Young Researchers, 111-126 pp. Published by Óbuda University (<http://kgk.uni-obuda.hu/fikusz>)
8. Pascual Berrone (2016). Green lies: how greenwashing can destroy a company (and how to go green without the wash). Createspace Independent Publishing Platform
9. Schäfferné Dudás Katalin. (2019): A zöldmarketing perspektívái. Marketing & Menedzsment, 41(6), 4–12. o.
(<https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/view/1173>), elérés: 13 október 2021.
10. Tóth Gergely (1995): Mindennapi gazdasági döntések és mindennapi környezetvédelem - Marketing & Menedzsment, 29(1), 33–37. o.
(<https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/issue/view/45>)
11. WWF (2013): Retailer scorecard 2013 A doua editie a studiului privind performanța de mediu pe piața de retail FMCG din România. WWF România.
(http://awsassets.panda.org/downloads/retailer_scorecard_2013_final_1.pdf).

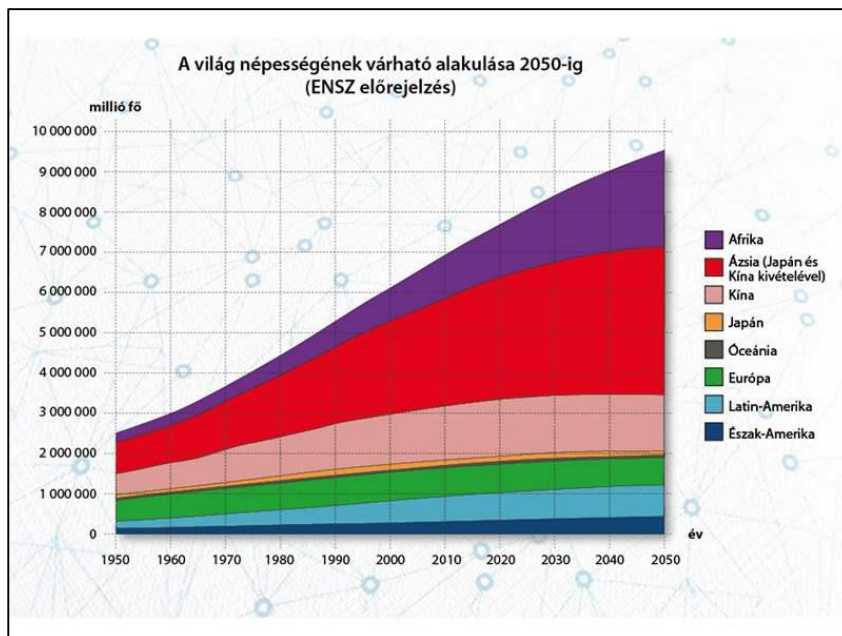
VII. A FENNTARTHATÓ MEZŐGAZDASÁG

1. A fenntartható mezőgazdaság kialakulása

A fenntartható mezőgazdaság első írásos említését Thomas Malthus által 1789-ben írt *Tanulmány a népesedés törvényéről* című munkájában leheljük fel, melyben a népességnövekedés és az élelmiszer-kereslet közötti összefüggéssel a mezőgazdaságban csökkenő hozadék elvét vizionálja. (Malthus 1789). Szerencsére napjainkig ez nem következett be, mert az élelmiszerek iránti egyre növekvő igényeket a technológiai vívmányokkal még sikerült kielégíteni, ugyanakkor a mezőgazdasági termelés káros hatásai újabb kihívások elé állítják napjaink tudósait.

Az ENSZ 2015-ös előrejelzése szerint 2050-re már több mint 9 milliárd ember számára kell megfelelő élelmiszert előállítani, ez a jelenleginél nagyobb mezőgazdasági területet vagy intenzívebb termelést igényel, amihez körültekintő vízhasználatot kell párosítani. Előrejelzések szerint 2100-ban Afrikában és Ázsiában fog élni a Föld lakosságának több mint 80%-a. A legnagyobb problémát az jelenti, hogy a jelenleg fejlődő országokban várható a legnagyobb népességnövekedés, ami egyértelműen a szegénység növekedését hordozza magában.

A világ népességének alakulása 2050-ig



Forrás: https://nyolcezer.hu/uploaded/photos/2016_10_31/sotet-fellegek2.jpg

A demográfiai növekedéssel párhuzamosan Ázsiában nőtt a legnagyobb mértékben az egy főre jutó élelmiszer-előállítás, megelőzve a világ átlag egy főre jutó élelmiszer-termelés növekedésének az értékét.

Az élelmiszer-termelés javítása önmagában nem javít az alultápláltak helyzetén, mivel nem mindegy, hogy a megtermelt élelmiszer-mennyiség hova jut el és milyen áron. A fejlődő országokban nem az élelmiszer-mennyiség kevés, mivel a statisztikai adatok szerint az 1990-es évektől egyaránt nőtt az agrártermelés volumene és az egy főre jutó agrártermékek mennyisége, de a szegénység nem csökkent jelentős mértékben, ami a térség elégtelen fizetőképes keresletével magyarázható. Ez maga után vonja, hogy a túltermelt élelmiszer-mennyiséget takarmányként, ipari nyersanyagként használják fel, vagy hulladék lesz belőle (Somai 2013). Látva a demográfiai növekedésből származó megemelkedő élelmiszer-keresleti tendenciát, felmerül egy kérdés: milyennek kell lennie az egészséges termékeket kíméletesen előállító mezőgazdaságnak? Schumacher szerint legalább három feladatot kell teljesítenie:

„Az embert állandóan érintkezésben kell tartania az élő természettel, amelynek ő maga rendkívül sebezhető pontja és az is marad; emberarcúvá kell formálnia és meg kell nemesítenie az ember tágabb környezetét; és meg kell termelnie azokat az élelmiszereket és egyéb anyagokat, amelyekre az emberi életnek szüksége van.”(Schumacher 1991, 115. o.)

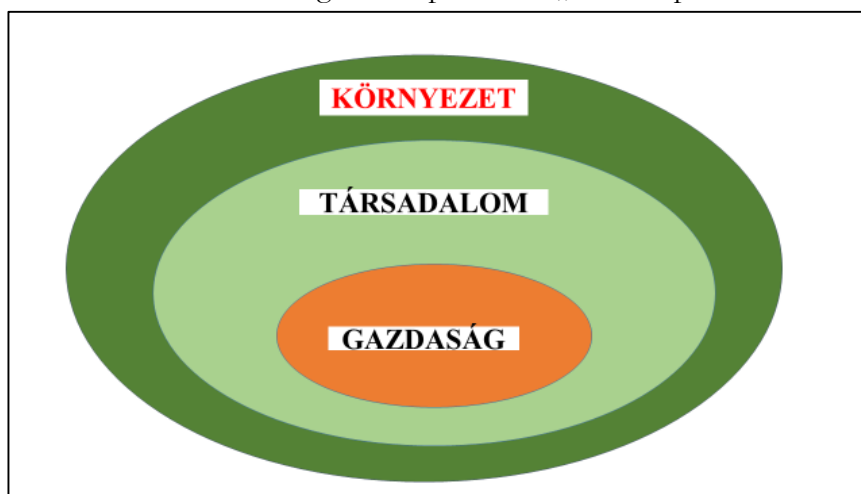
A fenntartható fejlődés napjainkban elfogadott irodalma szerint három pillért fogalmazhatunk meg: gazdaság, társadalom és környezet. Ahogyan a különböző kultúrák eltérően határozzák meg a méltányos életmódot, úgy a gazdasági-társadalmi fenntarthatóság minden földrajzi régióban másként kerül értelmezésre. A Maslow-szükségletpiramis szintjei alapján különböző összetételű fogyasztói kosarakat és mércéket párosítanak az elfogadható és minimális életminőséggel. Az emberiség növekedésével párhuzamosan, az alacsony szükséglet kielégítéséhez szükséges javak előállítása egyre kevésbé bizonyul fenntarthatónak, ami előreláthatóan az életminőség fogalmának megváltozását fogja előidézni.

A gazdasági növekedés mérhető mennyiségi növekedést, míg a fejlődés minőségi javulást, pozitív változás jelent. Közgazdasági szempontból a gazdasági növekedésnek korlátai vannak, ezért az erőforrásokkal való gazdálkodás során a gazdasági növekedés időtényezőjének nyújtására kell törekedni.

A pillérek közötti kapcsolat lehet gyenge és erős. A neoklasszikus közgazdaságtan szerint a tőkejavak egymással helyettesíthetők, így a gazdasági, társadalmi, valamint a környezeti tőke összegének változatlanoknak kell lennie. A fenntarthatóság gyenge

kapcsolata szerint egyik pillér csökkenhet, amennyiben egy másik pillér ellensúlyozni tudja. Ezzel szemben a fenntarthatóság erős kapcsolata esetén a természeti tőke nem csökkenhet és nem helyettesíthető, és a három pillér egymásba ágyazottan tudja kifejteni hatását (lásd a következő ábrát), de vigyáznunk kell, hogy a környezet feldolgozó képességét nem haladhatja meg a környezetbe bocsátott anyagmennyiség. A környezetből való anyagkiemelés során figyelemmel kell kísérnünk a környezet újratermelő képességét (Podmaniczky 2018).

A fenntarthatóság három pillérének „erős” kapcsolata



Forrás: saját szerkesztés, Podmaniczky 2018, *Mezőgazdaság és környezet*, 404. o. alapján

A földterületek mezőgazdasági felhasználása minden ország nemzetgazdaságában kiemelkedő szerepet játszik. Az előállított élelmiszerek és alapanyagok a nemzetgazdaság bevételeit képezik. Felmérések szerint az Európai Unióban a földterületek több mint 40%-át mezőgazdasági célra hasznosítják, így ezen ágazat az egyik legjelentősebb hatást gyakorol a fenntarthatóságra. A mezőgazdasági tevékenység során egyre erősödik a szén-dioxid, a metán és más üvegházhatású gázok kibocsátása. A biodiverzitás és a környezet megőrzése az agrártermelés felelősségévé vált (Műhelytanulmányok). Így elmondható, hogy napjainkban nem kizárólag mezőgazdaságról, hanem multifunkcionális és fenntartható mezőgazdaságról, vidékfejlesztésről beszélünk. A képzetlenebb vidéki munkaerő jelentős hányadát foglalkoztató hagyományos gyáripar megszűnése egyes vidékeken megélhetési gondokat idézett elő.

A történelem során, főként II. világháború után végbement fejlődés csökkentette a termelési kockázatokat, ezáltal fontos szerepet kapott az élelmezésbiztonság. E

pozitívumok elérése a talaj, a vízkészletek szennyezését, a családi gazdaságok számának csökkenését idézte elő. Ezekre a gazdasági és szociális kérdésekre a fenntartható mezőgazdaságnak kellene a gazdaság minden szereplőjét kedvezően érintő megoldásokat keresnie (Lisanyi 2011).

2. A fenntartható mezőgazdaság tényezői

A technika, kémia, biológia és humán tudományok vívmányai mellett az ökológiai, környezetvédelmi ismeretek az energiaforrások ökonómiai modellek felhasználása segítségével nagymértékben előidéznek a fenntartható mezőgazdaság megalkotását. A vidéken élő kiscsalások fennmaradásának záloga a termőföld és természeti kincsek védelmére szakosodott, megfelelően képzett munkaerő. A fenntartható mezőgazdaság elképzelhetetlen az elegendő számú, jó problémafelismerő képességgel rendelkező és kellően motivált mezőgazdasági dolgozó nélkül. A szükséges humán erőforrás biztosítása az oktatási stratégia kiemelkedően kezelt feladatának kell lennie.

Az életformák változatosságát és azok ökológiai szerepét a **biológiai** diverzitás jelenti, amely a fenntartható fejlődés meghatározó eleme, és a haszonnövény- és haszonállatfajok fontos jellemzője és a további nemesítésük alapját képezi. A genetikai anyagok hordozói (vetőmagok, szaporítóanyagok) csak állami engedélyek beszerzése után állíthatók elő, mert az ismeretlen eredetű és tulajdonságú fajok és fajták elterjedése biológiai szempontból beláthatatlan következményekkel járhat. A hazai nemesítések nagyobb valószínűséggel eredményeznek helyi agroökológiai viszonyokhoz alkalmazkodó fajtákat.

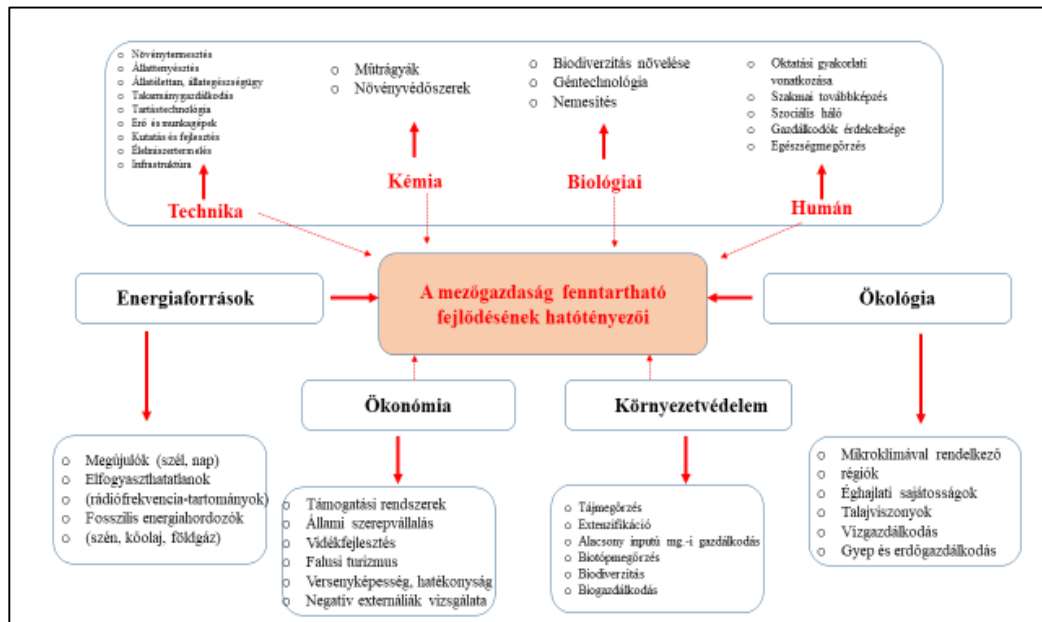
A **kémiai** anyagok közül a műtrágya és a növényvédő szerek úgy mennyiségi, mint minőségi szempontból fontosak, és használatuk nem cél, hanem elengedhetetlen fontossággal bíró eszköz. A többnyire N, P, K-t (nátriumot, foszfort, káliumot) tartalmazó műtrágyák a növények szempontjából a legfontosabb anyagokat tartalmazzák, de a Ca és Mg, valamint a mikroelemek is lényegesek az egészséges növényzet kifejlődéséhez. Ezen kémiai anyagok meg gondolatlan használata talajsavanyodást, a felszíni és felszín alatti vizek szennyeződését okozhatják, ezért a kutatások az integrált és szertakarékos védekezési eljárásokat promóválják. A növény-egészségügyi helyzet agronómiai módszerekkel és jól megtervezett vetésszerkezettel, valamint mechanikus növényápolással jelentősen javítható. Ez nem a kémiai anyagok teljes mértékű mellőzését jelenti, hanem inkább a megelőzésre kell törekedni, és használatukat csak végső esetre kell tartogatni.

A mezőgazdaság fenntartható fejlődése elképzelhetetlen a **technikai** háttér nélkül. A használatban levő gépek többsége célgép, és mint ilyen, nehezen alkalmazhatók a gyors változásokhoz. Akadályt jelent, hogy a kisgazdaságok gépparkját többnyire specializált egycélú és főként elavult gépek alkotják. A talajvédelem szoros kapcsolatot képez a környezetvédelemmel, így azok a műszaki fejlesztések, amelyek a biológiai folyamatok jobb kiaknázására és a termelési színvonal növekedésére, valamint a mezőgazdasági munka megkönnyítésére irányulnak, a környezetvédelmi problémák enyhítésében is jelentős szerepet játszanak.

A technika új vívmányai egyre inkább teret hódítanak a mezőgazdaságban is, melynek során a megszokott fosszilis energiahordozók mellett – mint a szén, kőolaj és földgáz – más típusú energiahordozók is kezdenek teret nyerni. Már nem ritka a megújuló (szél, nap) **energiaforrások** alkalmazása sem. A rádiófrekvencia a precíziós mezőgazdaság elengedhetetlen erőforrása, elfogyaszthatatlannak minősíthető.

Az egyre inkább kiszélesedett támogatási rendszerek és előtérbe kerülő állami támogatás **ökonómiai** szempontból segíti a fenntartható mezőgazdaságot. A negatív externáliák felderítése és kiküszöbölése és a falusi turizmus elterjedése a vidéki, főként mezőgazdasági térségek versenyképességének javítását szolgálják. A biogazdaságokból származó termékek fizetőképes kereslete felívelő tendenciát mutat. A **környezetvédelmi** szempontokat figyelembe vevő extenzív gazdaságok által nyújtott életminőség fokozottan követendő példává kezd válni a zsúfolt városi életformát elhagyó fiatal családok számára.

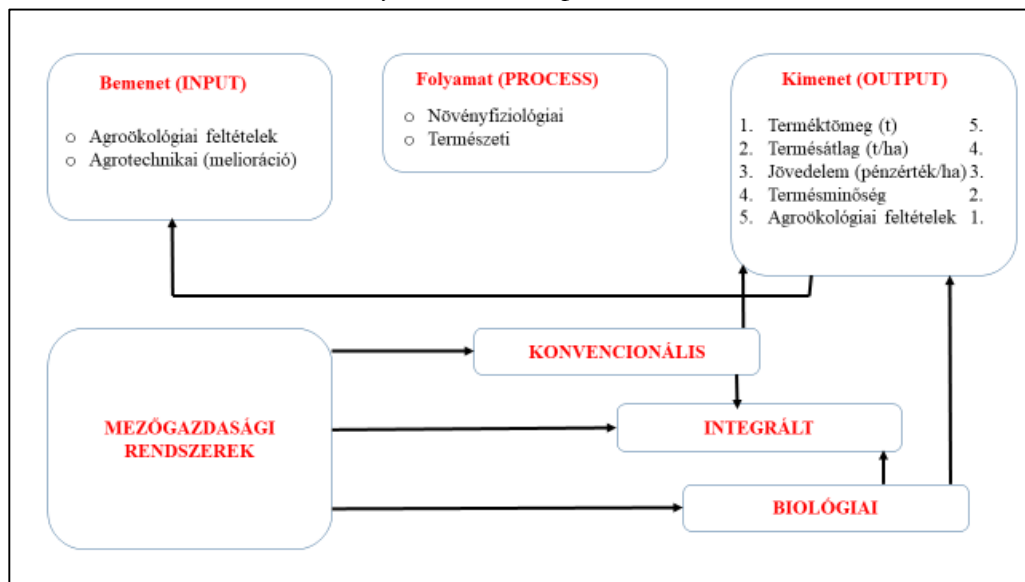
A mezőgazdaság fenntartható fejlődésének hatótényezői



Forrás: saját szerkesztés, Kopasz Mihály 2004: *A fenntartható magyar mezőgazdaság lehetőségei és esélyei* 20. o. alapján

A fenntartható mezőgazdaság hosszú távú működésének legfontosabb feltétele a környezethez való alkalmazkodás, vagyis a föld mennyiségi és minőségi használatánál alapvető szempont a föld mindennemű károsodásának az elkerülése. A helyi erőforrásokra való támaszkodás nem csak ökológiai, társadalmi, hanem gazdasági szempontból is kiemelkedően fontos (Ángyán 2001, 162. o.). A gazdálkodás input oldalát az agroökológiai feltételek és agrotechnikai ráfordítások alkotják. A biológiai és természeti folyamatokon keresztül az output oldalán termékké válnak. Mivel az agroökológiai feltételek, mint a mezőgazdálkodás különleges terméke jelennek meg, a következő ciklusban újra bemenetek lesznek. Amennyiben a föld minőségét, állapotát a kimeneti oldalon figyelmen kívül hagyjuk, romlani fog, és az elvárt termésszint elérése érdekében fokozott agrotechnikai eljárással kell majd pótolnunk. Ennek hatására a termelés egyre gazdaságtalanabbá fog válni, valamint a környezet terhelésének növekedését fogjuk tapasztalni. A környezet- és tájgazdálkodás alapvető célja, hogy a termelésben nagy természeti erőforráshányadot alkalmazzon, amely a termelési ciklusok alatt sem csökken.

A növénytermesztés kapcsolatrendszere



Forrás: saját szerkesztés Podmaniczky 2018: *Mezőgazdaság és környezet*, 8. o. alapján

A mezőgazdasági tevékenység alapfeltétele a jó minőségű talaj, vizek és egyéb természeti erőforrások jelenléte. Amennyiben a táj- és földhasználat alkalmazott rendszere nincs összhangban a terület adottságaival, agrotechnikai eszközökkel eredményesen nem javítható.

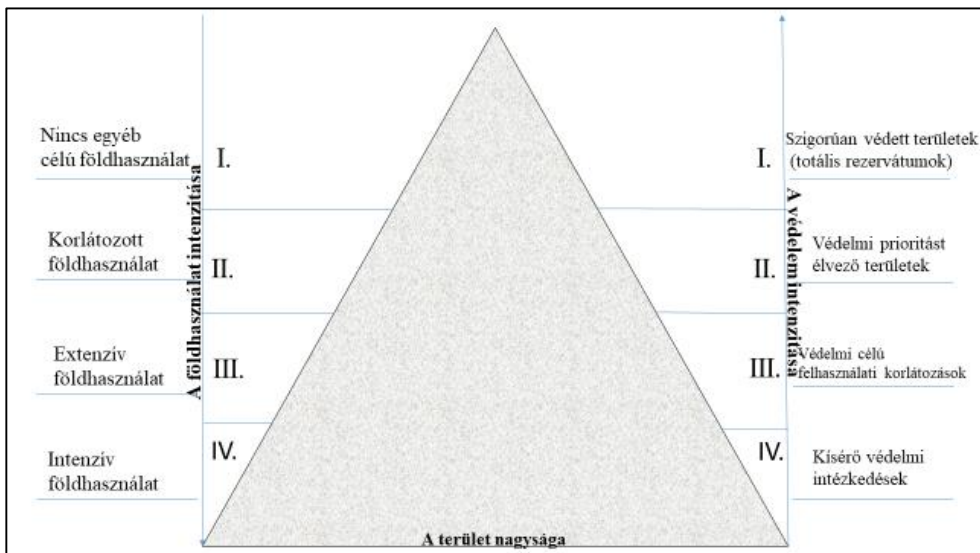
A környezet és tájgazdálkodás jellemzőit a következők szerint foglalhatjuk össze Ángyán alapján (Ángyán 2001, 163. o.):

- Amíg a fenntarthatóság megfogalmazásakor három pillért, a gazdasági, társadalmi és környezeti szempontokat vettük figyelembe, a környezet- és tájgazdálkodás során a regionális tényezőknek is kiemelkedően fontos szerep jut.
- A helyi tradicionális, kulturális hagyományok előtérbe helyezése és felhasználása során elkerülhető a tér agresszív alakítása, így a tájhoz, a helyi adottságokhoz jobban illeszkedő gazdálkodási rendszereket lehet alkalmazni.
- A helyi erőforrások, munkaerő és közösségek bevonásával kis léptékű, a táj adottságait kihasználó megoldások születnek.
- A termelő és a fogyasztó egymáshoz való közelítése, vagyis a rövid élelmiszerláncok növelik a régió stabilitását.

A fenntartható mezőgazdaság szempontjából a mezőgazdaság és a környezetvédelem összefonódása vitathatatlan. A földhasználat és természetvédelem integrálására a **földhasználati piramis** hivatott. A természetvédelem és a mezőgazdaság, igényeit egyesítve, a következő kategóriákat különböztet meg:

- A piramis csúcsát a természetvédelmi területek (rezervátumok, nemzeti parkok) alkotják, ahol az egyéb földhasználat szigorúan tilos.
- A korlátozott földhasználat alatt levő védett területeket a magterületeket körülvevő pufferzónák alkotják.
- **A magzóna** a bioszféra rezervátumok szigorúan védett része, amelyben a természet emberi behatásoktól. A mag- és pufferzónát az **átmeneti zóna** zárja körbe, ahol már az emberi jelenlét is helyet kap. A helyi lakosság zavartalanul élheti mindennapi életét, így az itt fellelhető gazdálkodási formák esztétikai értéke magas, vendégfogadásra, környezeti és társadalmi szempontból is megfelelő (Ángyán-Menyhért 2004).
- Ez alatt a korlátozásokat igénylő földterületek találhatóak. Ezeken a területeken az extenzív agrártevékenységek megengedettek.
- A piramis alapját az intenzív földhasználatba vett, a termőhelyhez alkalmazkodó mezőgazdasági területek alkotják.

Földhasználati piramis

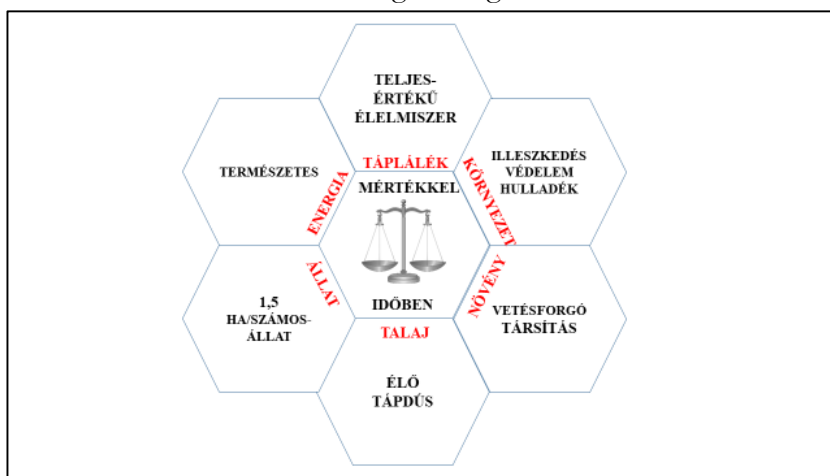


Forrás: saját szerkesztés. Alkalmazkodó növénytermesztés (Ángyán 2001, 166. o.) alapján

A fenntartható mezőgazdaság célja nem a kiemelkedően magas terméshozamok elérése, hanem az optimális körülmények között elérhető termésre törekvés és a lehető legkevesebb input és output alkalmazása. Elvárásként szerepel a szintetikus növényvédő szerek, műtrágyák mellőzése és az értékesítésnél a rövid élelmiszerláncok előnyeinek kihasználásával, a helyben történő értékesítés és vásárlás. Az állattenyésztés során cél a hormonok és a szintetikus készítmények csak rendkívüli eseti használata. A termesztett növényeknél és a természetes vegetációnál egyaránt a biodiverzitás megőrzésére kell törekedni. A fölösleges intenzitású talajművelés elkerülésével és a biológiai talajműveléssel a talajélet részben helyreállítható. Jól elhelyezett erdősávokkal csökkenthető a szélerezgés. A vízerózió nagymértékben csökkenthető a talaj lefedésével. A megújuló energiaforrások hasznosítására való törekvés csökkenti a korlátozott energiaforrások mezőgazdasági használatát. Mindezek alkalmazásával valóban teljes értékű élelmiszerek kerülnek a fogyasztók asztalára (Radics 2001).

Az alkalmazott agroökológia feltételek, a talaj minősége meghatározza a megtermelhető növények mennyiségét és a terület által eltartható állatállomány nagyságát. A mezőgazdasági termelés energiaigényes és terheli a környezetet, ezért lényeges az egyes elemek, nem külön-külön részegységként, hanem az egész rendszereztségben való vizsgálata, melynek szempontjait az alábbi ábra szemlélteti.

Az egészben való gondolkodás és cselekvés fő szempontjai
a mezőgazdaságban



Forrás: saját szerkesztés Ángyán 2001: Az európai agrármodell, a magyar útkeresés és a környezetgazdálkodás, 378. o. alapján

A környezetbarát és fenntartható mezőgazdálkodás főbb összetevői Podmaniczky és Ángyán szerint (Podmaniczky 2018, 410. o., Ángyán-Menyhért 2004):

- diverzitás;
- körfolyamatokra épülő rendszerek;
- a tájhoz és a termőhelyhez való alkalmazkodás.

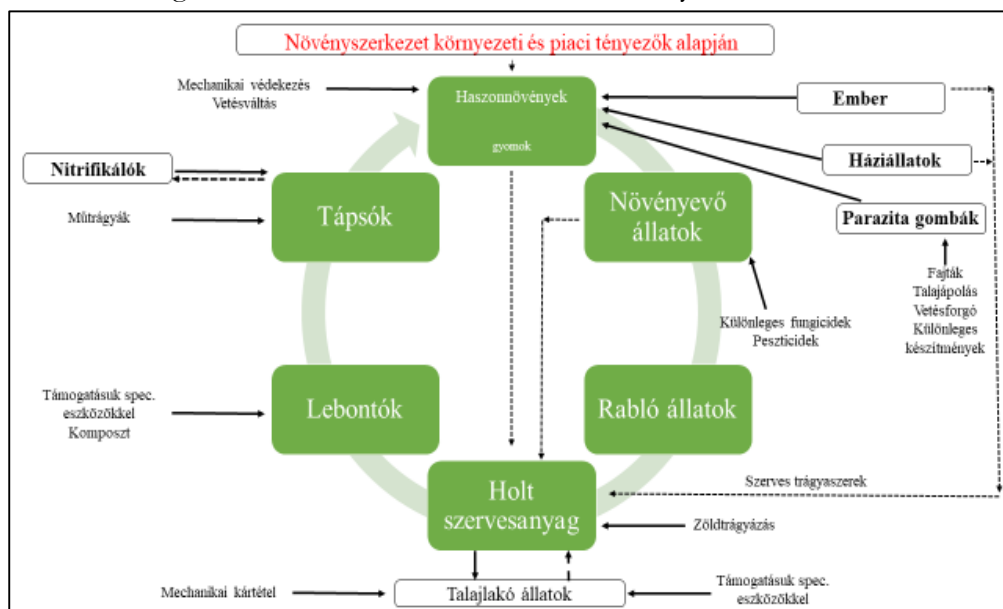
A diverzitás a sokszínűséget, a kiegyensúlyozott fenntartható mezőgazdaság alapját képezi. A leggyakrabban a biodiverzitás fogalmával társítjuk, és az élőlények közötti változatosságot jelenti. A mezőgazdaság terén a növényi **agrobiodiverzitás** a biológiai sokféleség és a mezőgazdaság kapcsolatára utal, és magába foglalja a növényeken kívül az állatokat és azokat a mikroorganizmusokat, amelyek kulcsszerepet játszanak az élelmiszertermelésben. Mivel a kultúrnövények és a tenyésztett állatok sokfélesége nem különíthető el a gazdálkodási rendszerektől, így az agrobiodiverzitás fogalmában a tájdiverzitás is helyet kaphat. Az agrobiodiverzitásnak fontos szerepe lehet az erdőket, mezőgazdasági területeket és veszélyeztetett fajokat érő nyomás csökkentésében, a kártevők elleni védekezésben, az erőforrások hatékonyabb felhasználásában, és főként a vitaminforrások biztosításán keresztül az emberi táplálkozás javításában. (Thrupp, 1998) A termesztett növények és tenyésztett állatfajok és azok fajtáinak változatossága, valamint az őshonos fajták a **kultúrflóra biodiverzitását** adja. A **genetikai diverzitás** az életet örökítő anyag megőrzését jelenti. Sajnos a génbankok fenntartása költséges és nehézkes, illetve a gazdák számára szinte elérhetetlenek. Kisebb regionális, helyi közösségek által létrehozott génbankok az adott régió genetikai diverzitását meg tudná őrizni az utókor számára. A változatosságot mutató földhasználati típusok és a gazdálkodási ágazatok a **földhasználati diverzitást** mutatják be³⁴.

A földi élet alapját képező szén, nitrogén, hidrogén és oxigén, mint kémiai vegyületek, ciklusokat alkotva kapcsolódnak egymáshoz. Ezek az elemek a bioszférában körforgást képezve áramolnak. Az általuk létrehozott folyamatok **körfolyamatokra épülő rendszereket** alkotnak. A természetesen strukturált tér alkotta elemeken: táblákon, birtokon a talaj-növény-állat-ember-talaj körfolyamattal találkozunk, melynek harmonikus működése elengedhetetlen a fenntartható mezőgazdaság szempontjából. A monokultúra csak mesterségesen és gyakori beavatkozással tartható fenn. A természetes ökoszisztémák abban különböznek a

³⁴ <http://www.fao.org/docrep/007/y5609e/y5609e01.htm>

többi agrárökoszisztémától, hogy az utóbbiba az ember által mesterségesen bevitt anyagok és energiák következtében a talaj önszabályozó képessége csökken. Teljesen gépesített és maximálisan kemizált, valamint állattenyésztés-mentes gazdálkodás esetén ez a körforgás megszakad. Az agrár- környezetgazdálkodás fő feladata ezeknek a folyamatoknak a visszafordítása.

Agroökoszisztéma az alkalmazkodó növénytermesztésben



Forrás: saját szerkesztés Ángyán-Menyhért 2004: Alkalmazkodó növénytermesztés, környezet- és tájgazdálkodás alapján

A tájhoz és a termőhelyhez való technológiai alkalmazkodásnak kiemelkedő szerep jut a fenntartható mezőgazdálkodásban, de figyelembe kell vennie az üzemi méreteket, a vetés-növényfajta- és fajtaszerkezetet, a talajerő-gazdálkodást a vetésforgót és a növényvédelmet. Amennyiben a termesztett/tenyésztett fajok, fajták környezeti igényei eltérnek a helyi adottságoktól, a különbségeket pótolni kell. Külső technológiai módszerekkel csak rövidtávon tudjuk megszüntetni a különbséget, aminek hosszú távon gazdasági és környezeti következményei lesznek. A talajösszetétel fontos szerepet játszik a termelékenységben, így a fenntartható növénytermesztéshez elengedhetetlen az állattenyésztés, ugyanakkor a fenntartható állattenyésztés megfelelő növénytermesztés és gyepgazdálkodás nélkül nem valósulhat meg. Az extenzív mezőgazdasági tevékenység során alkalmazott

állatsűrűségre vonatkozó Európai Unió általi javaslat 05-1,4 számosálat/hektár körüli érték (számosálat: 500 kg élőszűlyú állat).

3. Fenntartható növénytermesztés lényeges elemei

A jó minőségű termőtalaj az emberiség létének alapvető feltétele. Alapvető elvárás, hogy minél kevesebb kárt okozzunk a művelése során, minél kevesebb alkalommal bolygassuk a talajt. Hátrányos a nyári mélyművelés. A homoktalajoknál gyakori a szélerózió, ezért szántás után ajánlott a boronálás és tömörítés. Biogazdálkodás esetén előnyös a homoktalajok takarása, árnyékolása.

Adott területen alkalmazott növényi sorrend, a **vetésváltás** kedvezően befolyásolja a terméseredményt. A vetésváltás során különböző botanikai családba tartozó és eltérő agrotechnikai igényvel rendelkező növények követik egymást.

A vetésforgó kialakításánál a következő szempontokat kell figyelembe venni Molnár Imre szerint:

- Vetésidő. Őszi vetésű növény után előnyösebb tavaszi vetésű növény termesztése.
- Gyökértömeg, gyökéralak. A termőrétég egyenletes kihasználása érdekében különböző nagyságú gyökérzettel rendelkező növényeket váltakozva kell alkalmazni.
- Vízigény. A talaj nedvességtartalmának megőrzése céljából a nagyobb vízigényű növényeket szárazságtűrő növényeknek kell követnie.
- Tápanyagigény. A talaj tápanyagkészletének védelme érdekében a magas tápanyagigényű növényeket kímélő növénynek kell követnie.
- Gyomtűrő képesség. A gyomnövények felbukkanását csökkenthetjük, ha kapás növényt követően kerti növényt, majd ezt követően kalászos növényt ültetünk a területre.

Azok a növényfajok, amelyek önmagukkal összeférhetőek, jól viselik a monokultúrás termesztést, ezzel szemben az önmagukkal összeférhetetlenek nem termesztetők sem monokultúrában, sem ugyanazon a táblán.

A tápanyag-utánpótlás a növénytermesztés lényeges komponense. Mútrágyázás helyett előnyösebb a biotermesztési módszerek alkalmazása.

Többéves vetésforgóban előnyös a hüvelyes növények, valamint a zöldtrágya gyakori használata. Minden biogazdálkodásból származó szerves anyag talajba történő bejuttatása előnyös. Amennyiben az előző alkalmazások nem elégségesek, szerves

trágyát, talajjavító ásványi anyagokat, komposztokat, állati és élelmiszeripari melléktermékeket is lehet tápanyag-utánpótlásra hasznosítani.

A haszonnövények tápanyagszükségletét a gyomnövények veszélyeztetik, ezért a **gyomszabályozás** minden gazdaság fontos teendője. A dús, egészséges növényzet, a megfelelő vetésforgó, a talajtakarítás fontos védekezési eszköz a gyomok ellen. A nem megfelelő megelőzési technikák nehezen korrigálhatók. A legjobb gyomszabályozási eszköz a kultúrnövények igényeinek megfelelő kielégítése.

A fenntartható mezőgazdaság a XX. század utolsó éveiben kezdett ismertté válni, melynek főbb elemei: talajművelés, a jól megtervezett vetésforgó, a növény igényeit figyelembe vevő tápanyag-utánpótlás, növényvédelem és gyomszabályozás. Mindezek felhasználásával a mezőgazdasági fejlődést hosszú távra tudjuk biztosítani (Molnár 2010).

Az ökológiai gazdálkodás alapelvei

Az ökológiai gazdálkodás lényegi eleme, hogy szintetikus műtrágya- és növényvédőszer-mentes termesztéstechnológiát alkalmaz. Előtérbe helyezi az élőlények természetes biológiai ciklusát, biológiai növényvédelmet alkalmaz (Radics 2001).

1. Helyi forrásokon nyugvó zárt rendszerek kialakítása a cél. A befektetett energia és a veszteségek minimalizálása nemcsak a gazdaság szintjén, hanem a régió szintjén is fontos.
2. A talajok termékenységének hosszú távú fenntartása. Az ökológiai gazdálkodásban fontos a talajtakaró, mély gyökérrzel rendelkező növények és talajélőlények alkalmazása. A peszticidek használata csak szigorú korlátozások mellett megengedett.
3. A mezőgazdasági tevékenységekhez kapcsolódó szennyezések csökkentése. A mezőgazdasági tevékenység során elkerülhetetlen mechanikai gyomirtás, természetes növényvédő szerek használata minimális. Az ellenálló fajták használata, a változatos vetésforgó és a köztes vetések alkalmazása a növény természetes ellenálló képességét erősíti.
4. Megfelelő minőségű és mennyiségű élelmiszer előállítás. A megtermelt élelmiszer tápértéktartalma magába foglalja az emberi szervezet számára elengedhetetlen minőségű és mennyiségű aminosavakat, rostokat, enzimeket, vitaminokat, mikro-, makró- és nyomelemeket.
5. A fosszilis energia használatának nagymértékű csökkentése. A szintetikus műtrágyák, növényvédő szerek helyett előnyösebb a talaj mikrobiológiai aktivitásának serkentése és a megújuló erőforrások használatának növelése.

- A megtermelt élelmiszerek rövid élelmiszerláncon keresztül történő értékesítésével is az energiafelhasználást tudjuk csökkenteni.
6. A tenyésztett állatok fizikai és etológiai igényének kielégítésével rövidebb termelési idővel jobb minőségű élelmiszert lehet előállítani. Az állattenyésztés során előnyös a gazdaságban megtermelt takarmányokra alapozni a termelést. A megfelelő tartás, takarmányozás és higiénia, valamint a megelőző gyógyszeres kezelések kerülése a tartott állatok egészségének a biztosítója.
 7. Jó megélhetés biztosítása a mezőgazdasági termelők és családjuk számára. Az állatok és a talaj egészsége mellett nagyon fontos a gazdaságban élő emberek stresszmentes élete, megélhetése és jóléte. A vidéki népesség megtartása, a jó munkalehetőség biztosítása minden ország számára kulcskérdéssé vált.
 8. A nem mezőgazdasági élőhelyek és a vidéki környezet megőrzése az ökológiai gazdálkodás egyik fontos céljává vált. Az erdősisítés, fásítás, sövények és vízi élőhelyek létrehozása a peszticidek csökkentésével együtt, kedvező hatást gyakorol a vad flóra és fauna alakulására.

4. Az ökológiai gazdálkodás fajtái

Biodinamikus gazdálkodás

A Rudolf Steiner (1861–1925) nevével kapcsolatba hozható mezőgazdasági termelésre kidolgozott elmélet az első világháborút követő években vált ismertté³⁵.

A biodinamikus gazdálkodásban az állattartás a növénytermesztés számára elengedhetetlen, és az optimális állapot a nagy teljesítmény elérésénél fontosabb szerepet játszik. A gazdálkodás a teljes biológiai körforgásra törekszik. A fő hangsúly a megelőzésen van, így a kártevők és korokozók szabályozása egymással összefüggő eljárások során kerül elvégzésre. Az alkalmazott módszerek fenntartják és javítják az ökológiai rendszert. A termesztés során jó minőségű élelmiszer kerül a fogyasztó asztalára. Az alkalmazott módszer új dimenzióval, a holisztikus megközelítés figyelembe vételével bővíti az ökológiai gazdálkodást. A kozmikus erőhatások talajra és élőlényekre gyakorolt hatását alkalmazzák a vetésnél is, amelyet szigorúan a vetési naptár szerinti napokon végzik, attól függően, hogy levélgyökér, virágos vagy

³⁵ <https://www.biodin.hu/bemutakozas/szemelvenyek-a-biodinamikus-gazdalkodas-korebol>

termésnövény termelése a cél. A biodinamikus gazdálkodás műtrágya és növényvédőszer nélküli gazdálkodást folytat, így védi a környezetet és a biodiverzitást³⁶.

A permakultúra

A mozgalom kidolgozója, Bill Mollison szerint „a permakultúra kifejezéssel egy integrált, folyamatosan, szukcesszíven fejlődő, az ember számára hasznos növények és állatok ökológiai kapcsolathálózatán alapuló rendszert nevezünk meg” (Radics 2001, 36. o.).

A permakultúra, amint a nevéből is következtetni lehet, a fenntartható (permanent) és az angol (agriculture) mezőgazdaság szavakból jött létre. Mikroorganizmusok és növények segítségével utánozza a természetben található rendszereket. Ásás mellőzése, évelő, valamint fák ültetésével természetes ökoszisztémákat hoztak létre, amely az ember igényéhez igazodik a természetes környezetben okozott kár nélkül. A permakultúrás gazdaságokban az egyik elem terméke a másik elem szükségletét elégíti ki.

A természet megfigyelésére alapozott rendszer olyan mesterséges ökoszisztémákra épít, amelyben a termelés nem tartalmaz a környezetre szennyező elemeket. A tervezési folyamat során etikai elveket vesznek alapul:

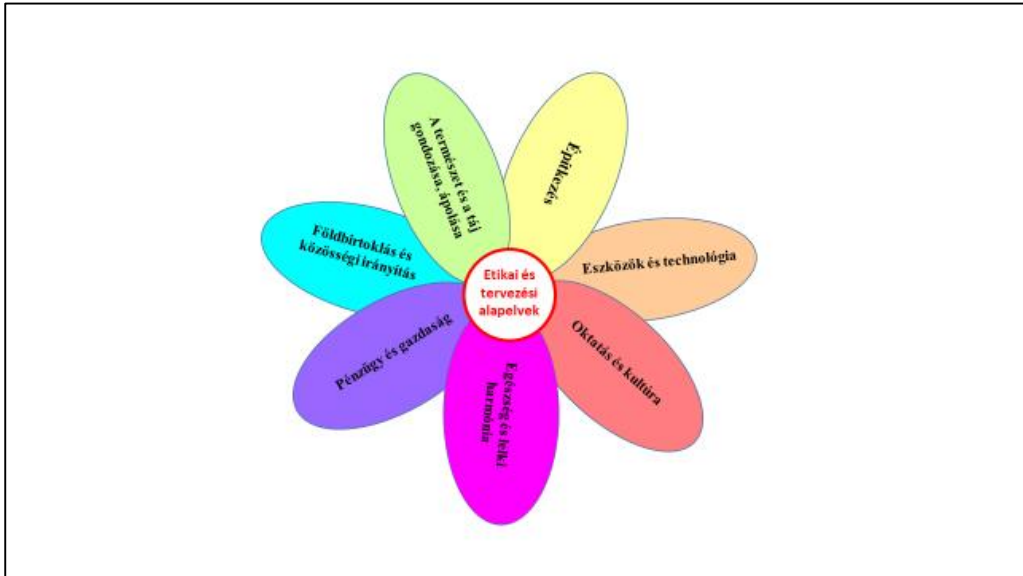
- törődés a Földdel;
- törődés az emberekkel;
- igazságos elosztás.

A permakultúra 7 szirmú virága

Egyesek számára a permakultúra egy életforma. A tervezés során a fenntartható kultúra kulcsterületeit hasznosítja, melyeket egy spirál alakú evolúciós ösvény kapcsol össze, az egyén helyi szintjéről indulva a közösségi globális szintekre jut.

³⁶ <https://agraragazat.hu/hir/a-biodinamikus-gazdalkodas/>

A permakultúra 7 szirmú virága



Forrás: saját szerkesztés (<https://xforest.hu/permakultura/>) alapján

A felsorolt etikai alapelvek szerint a permakultúra szempontjából fontos, hogy elősegítse minden élő szervezet számára a fennmaradást úgy, hogy az emberi szükségletek is kielégítésre kerüljenek a fogyasztás határainak kijelölésével. Nem a kizárólagos önzés dominál ebben a szemléletben, hanem annak vizsgálata, hogy mi érhető el a közös együttműködés során. Ehhez azonban elengedhetetlen a megfelelő asztali és terepmunkai megfigyelés, illetve tervezés. Az így kialakított rendszereknek csekély karbantartás mellett hosszú ideig fenn kell maradniuk, és önfenntartóknak kell lenniük. Kizárólag csak annyi energia használható fel a rendszerek létrehozásánál és fenntartásánál, amennyit az élettartamuk során feleslegként eltárolnak. Ennek szellemében a földterületek hasznosításának tervezésénél főként helyi anyagokat, erőforrásokat hasznosítanak. A vadvilág megőrzése és a biodiverzitás megóvása fontos. Figyelemmel kísérik a rovarvilágot, szükség esetén ökológiai folyosók kialakításával óvják. A hagyományos földműveléssel ellentétben a permakultúrás rendszerekben a gyakori talajművelés elhagyását szorgalmazzák, így ezeket a területeket teljesen elborítja a növényzet, és két-három faj vegyesen ültetését javasolják. A sorközöket növénymaradványokkal borítják be. Talajélőlényekkel teszik morzsálékossá a talajt. Mivel a XIX–XX. századi kutatások szerint a rendszeresen művelt területek humusztartalma fokozatosan csökkent, a talajfelszínen lévő növénymaradékokat a talajban lévő élőlényekre bízzák, hogy humusszá alakítva gazdagítsák a területet. A permakultúra elve szerint tilos a levelek,

gyomok égetése, helyett érdemes komposztálni, és a szántások számát is érdemes csökkenteni. Fontos, hogy kerüljük a természet életébe való beavatkozást.

A permakultúrában fontos szerep jut a növény-állat, állat-állat, állat-környezet kölcsönhatásának a vizsgálatára. Az állatok alkalmazkodóképességének és viselkedésének figyelembevétele a tervezés lényeges eleme. A kötetlen állattartás esetében a szabadban mozoghatnak, de a kijelölt területet csak emberi segítséggel hagyhatják el. Szabad állattartás során nincsenek területi megszorítások, a gazdaság külső zónájában pihennek és keresik meg élelmüket.

A permakultúrás gazdaságok elengedhetetlen része a méhészet, amely az önszabályzó mesterséges ökoszisztémákban kiemelt szerepet kap. A káposzta, alma, napraforgó, mustár és tökfélék beporzásához a házi méhek elengedhetetlenek.

Az őshonos baromfik, szárnyasok, amennyiben beilleszkednek a kertészet és az állattenyésztés összehangolt rendszerébe, szabadtartás során táplálékuk közel 65%-át képesek önmaguk megkeresni.

A permakultúra alapelvei:

1. A megfigyeléssel a természet cselekvő részévé kell válni.
2. Az energiát érdemes összegyűjteni és tárolni.
3. Fontos a hozamnövekedésre törekedni.
4. Figyelni kell a természet visszajelzéseit.
5. A megújuló forrásokat érdemes előtérbe helyezni.
6. Minden mellékterméket érdemes hasznosítani.
7. A részletek megtervezésére is érdemes energiát fordítani.
8. Egységként kell működtetni a tervezett rendszerünket.
9. A lassú és kisléptékű megoldások a célravezetőek.
10. A természet sokféleségét becsülni és óvni kell.
11. A peremterületek és szegélyek hasznosítására is érdemes figyelmet szentelni.
12. A természet változását érdemes kreatívan kihasználni.

A permakultúra világmozgalommá alakult, így szövetségek, közösségek alakultak Európában és a világban. Nemzeti parkokban és természetvédelmi területeken élő gazdálkodók számára számos lehetőséget nyújt (Gaál 2017).

A permakultúra-tervezés figyelemmel kíséri a tájak mintázatát, figyel az élőlények közötti összefüggésekre, és előnyt nyújt a helyi környezetnek. Ez a módszer csökkenti a hulladékot, az emberi munkát és az energia-befektetéseket olyan rendszerek létrehozásával, amelyek felfokozzák az elemek közötti kapcsolatok adta lehetőségeket.

Egy ilyen élő rendszer lassan fejlődik, alakul ki, és nagyon összetetté válhat, amely minimális energia-ráfordítással nagy mennyiségű nyersanyagot és élelmet szolgáltat. Ez a módszer választ keres a mezőgazdasági termelés egyik legfontosabb kérdésére, nevezetesen, hogy miként szüntethető meg, illetve hogyan mérsékelhető a mezőgazdaság környezetre káros hatása. Arra keresi a választ, hogy milyen lépéseken keresztül válhat fenntarthatóvá ez az ágazat³⁷.

Áttérés az ökológiai gazdálkodásra

Az ökológiai gazdálkodásra való áttérés rendkívül fontos, és hosszadalmas tevékenység, amelynek számos gazdasági, társadalmi és szociális hatása van. Ez a gazdaság újjászervezését és újítását kívánó rendkívül összetett folyamat, és az üzem agrotechnikai és gazdálkodási tevékenységét hosszú időre megszabja. A több évet is jelenthető átállási időszak alatt a következő célokat kell szem előtt tartani:

- Fontos a talaj termelékenységének javítása, ehhez előnyös a pillangós növények vetésforgóba való beiktatása, mert ezzel növekszik a talaj N-tartalma.
- Az állattenyésztés szempontjából lényeges az állatlétszám, a gazdaság eltartóképességéhez való igazítása.
- Ahhoz, hogy az ökológiai gazdálkodás minél kevesebb ökológiai készítménnyel legyen fenntartható, az egész termelési rendszer átszervezése és megváltoztatása szükséges.

Az átállási időszakban a gazdának számos nehézséggel kell megküzdenie. Mivel a biológiai folyamatoknak időre van szükségük az átálláshoz, ebben az időszakban egy nagyobb méretű hozamcsökkenéssel kell számolni. Ezért egy **kísérleti fázis** beiktatása lehetőséget teremt a szerves gazdálkodás kipróbálására, de ez a tapasztalatszerzés nem biztos, hogy elegendő lesz az egész gazdálkodási rendszer felépítésére. Egy átállási terv elkészítésével megállapítható a gazdaság áttérésének a megvalósíthatósága. A **szakaszos** áttérés során a gazdaság részenként tér át, melynek hossza akár 10 év, vagy egy teljes körforgás ideje is lehet. Ez a módszer anyagi segítséget jelenthet a még át nem állt részek oldaláról. A többletáronhoz való mielőbbi hozzájutást az **egylépéses áttérés** nagymértékben segíti, de az áttérés pénzügyi vonzatai rövidebb ideig terhelik a gazdaságot.

Az átállási időben, a megváltozott gazdálkodási gyakorlatnak köszönhetően csökken a kibocsátás mértéke, amit gondos tervezéssel tudunk csak mérsékelni. Az új, költségigényes beruházások elkerülhetetlenek. Az új információ begyűjtése, a szakirodalom vásárlása, a tanfolyamokon, konferenciákon való részvétel is növelni

³⁷ <https://xforest.hu/permakultura>

fogja az átálló gazdaság költségét. Egy teljes átállási terv, amely a gazdaság pénzügyi és fizikai aspektusain túl a szükség szerinti újratervezés lehetőségét is magában foglalja, a legtöbb esetben szaktanácsadói segítséget igényel.

A precíziós mezőgazdaság

A mezőgazdaság feladata rendkívül összetett. A biodiverzitás megőrzésével párhuzamosan, jövedelmező gazdálkodás keretei között megfelelő mennyiségű és minőségű élelmiszer előállítására képes. A mezőgazdaságnak a fenntarthatóság hármas pillére közül mindhárom – az ökonómiai, a környezeti és a társadalmi fenntarthatóság – aktív részként kell működjön. A növekvő lakosság ellátása nagyobb átlaghozamokat igényel. A környezetkímélő megoldások mellett elvárás a hatékony erőforrás-használat, így az innováció új megoldások keresése felé irányult. A precíziós mezőgazdaság olyan összetett rendszert jelent, ahol az informatikai és műszaki tudományok vívmányai mellett jelen van a termeléstechológia csúcscsalkalmazása is. Az elkövetkező években a világpiacra jutás alapvető feltétele a mindenkori csúcstechnológia alkalmazása lesz. Napjainkban a fogyasztóig történő termék-nyomkövetés már alapkövetelmény. Az élelmiszer-termelés során alkalmazott innovációnak többnyire a műszaki fejlesztést tekintjük, amely főként biológiai, kémiai, technikai és emberi tényezők nyugszik, de egyre inkább teret hódít a termékpályák mentén lévő folyamatokban történő megújulás is (Takácsné – Takács 2018). A precíziós gazdálkodás során az infokommunikációs technológiák, a pontos mérések és a számítógépes vezérlés a gazdálkodás minden szakaszában kiemelten fontos, vagyis elmondható, hogy a precíziós gazdálkodás során az információs társadalom térhódítása elérte a mezőgazdaságot is.

A precíziós állattenyésztés kiterjed az egyes egyedek megfigyelésére, az adatok összesítése után differenciált ellátást biztosít, és az állatok viselkedésének figyelemmel kísérése segíti az állatorvosi prevenció munkát, a költséghatékony takarmányozást, valamint az állattartás környezetre gyakorolt hatásának követését. Az elvárt eredmények elérése szakismeretet igényel.

A precíziós növénytermesztés által alkalmazott informatikai, műszaki alkalmazások hatékonyabbá teszik a termelést, segítik az inputanyagok célirányos felhasználását. E technológia alkalmazásához nem elégséges csupán a precíziós felszereltséggel rendelkező munkagépek megvásárlása. Az alkalmazott technológia nem homogén, amely minden körülmény között egyformán tud működni, hanem az egyes talaj- és domborzati adottságokhoz megfelelően kell adaptálni (Kemény et al. 2017).

A precíziós növénytermesztés egy új gazdálkodási filozófiát is jelent, amelyre az áttérés költséges, és beruházás megtérülésének idejének meghatározása igencsak

nehéz, mert minden növénykultúra eltérő költség–jövedelem viszonytal rendelkezik, és a különböző termőhely-adottságokat is figyelembe kell venni.

A precíziós technológia bármely méretű gazdaság számára előnyös, és a fenntartható mezőgazdaságon kívül hozzájárul a gazdaság jövedelmezőségéhez is. Amennyiben napjainkban a globális hozamok a 30 évvel ezelőtti szinten maradtak volna, mostanra csak több földterület bevonásával lehetett volna kielégíteni az egyre növekvő élelmiszerigényt. A technológiai fejlődés segítségével a mezőgazdasági expanzió nem károsította a természeti területeket, de a népesség további növekedése újabb lépéseket igényel a mezőgazdaság termelékenységének növelése érdekében³⁸.

5. A fenntartható mezőgazdaság indikátorrendszere

Azok a mutatórendszerek, amelyek a fenntartható fejlődést hivatottak jellemezni, az egyes dimenziókat külön-külön kezeli, a dimenziók kiegyenlítetttségét feltételező rendszerben egyik pillér sem élvez elsőbbséget. A dimenziók közötti ellentmondások elkerülhetetlenek, mert előfordul, hogy a környezeti szempontból káros jelenség jótékony a gazdaság és a társadalom szempontjából.

A fenntarthatóság mérése indikátorokkal történik, melynek fő területei:

- Élelmiszerellátás
- Környezet
- Gazdaság
- Társadalom

A szükségletek kielégítése jó minőségű, biztonságos és egészséges élelmiszerrel, vagyis az **élelmiszerellátás**, mely főként az agrárium élelmiszerellátásban lévő szerepével foglalkozik. Az ellátásbiztonság a megfelelő mennyiségű élelmiszer és rostanyag előállítását jelenti; napjaink szabad kereskedelmű Európai Uniójában a saját igények kielégítésének jelentősége csökkenőben van, de különleges események stratégiaileg jelentőssé tehetik.

Az ökológiai, vegyszermentes módszerekkel előállított élelmiszerek megengedettek, a genetikailag módosított termékek megosztják a népességet. A Föld növekvő lakosságának élelmezésére nagyobb hozamokra van szükség, amelyet genetikailag módosított növényekkel, kevesebb kemikáliával el lehet érni, bár az emberi és állati szervezetre gyakorolt hatásuk még nem teljesen ismert.

³⁸ <https://agraragazat.hu/hir/a-jovedelmezo-es-fenntarthato-mezogazdasag-receptje>

A természeti erőforrások megőrzése, a környezet védelme és az állatjólét a **környezet** fő területéhez tartozik. Sajnos arra nem ad választ, hogy mi idézi elő egy ország mezőgazdaságának erőforrás-hatékonyágát, és így erőforrás-takarékos lehet egy környezeti szempontból nem fenntartható mezőgazdaság is. Az egységnyi hozzáadott értékre vetített üvegházhatású gázkibocsátás, a mezőgazdaság légszennyezőanyag-kibocsátását vizsgálja. A környezetterhelést, a környezeti állapotot, a talaj tápanyagháztartását, tápanyagmérlegét elemzi. Az állattenyésztés és a növénytermesztés együttes, egy gazdaságon belüli végzése előnyös a tápanyagok kölcsönös felhasználása szempontjából. Létrehozva egyfajta tápanyagkört, a mezőgazdaság fenntarthatóságához vezet. Ellenkező esetben, ha a növénytermesztés elválik az állattenyésztéstől, a mezőgazdaság dezintegrációja megy végbe.

A hatékonyság, versenyképesség és közgazdasági életképesség a **gazdaság** fő területéhez tartozik, amely részletesen nem tér ki a termelési módra és a termelés fenntarthatóságára. A terméshozam az egyes területek adottságaitól függ, így térbeli összehasonlítás csak részben végezhető, de az időbeni változás mérhető. Az agrártermelés életképes abban az esetben, ha a mezőgazdasági termelés jövedelmezőképessége kis mértékben függ a támogatásoktól. A gazdálkodók korösszetétele fokozatosan növekszik, és a termelőeszközök megfelelő időben történő pótlása is kezd elmaradni, ami hosszú távon a mezőgazdaság gazdasági hatékonyságát befolyásolja.

Vidéki területek életminőség-javítása a **társadalom** fő terület része. Az internet-hozzáférés, a vidékfejlesztési támogatások, a népesség korösszetétele és a vidéken előállított bruttó hozzáadott érték az EU-ban pozitív tendenciát mutat (Valkó 2017).

6. Esettanulmány

A Hargita megyében, Csíkvacsárcsiban élő Szócs család a 2010-es évek elején vándorbotot fogott, és 7 évig Svájcban dolgoztak egy farmon. Mivel mindketten mezőgazdasággal foglalkozó családból származtak, számukra evidencia volt, hogy hazatérésük után gyakorlatba ültették a külföldi vendégmunka során szerzett ismereteiket. A külföldi vegyszermentes termelésben szerzett mezőgazdasági tapasztalat hatására itthon is a hasonló módszert kezdték alkalmazni a közel 60 áron elhelyezkedő fóliaházakban, és még 50 ár mezőgazdasági területen. A kislányuk megszületése után még jobban megerősödött bennük a vegyszermentes gazdaság melletti elköteleződés. Napjainkban (2021) egy hektárnál is nagyobb területen

fóliaházás termelést folytatnak. Összesen 150 ár területen foglalkoznak növénytermesztéssel, de még 100 darab tyúk, 5 kecske és 7 darab szarvasmarha gazdagítja az állományt. A területen terem paradicsom, paprika, padlizsán, répa, káposzta, bab, saláta, cukkini, cékla, karfiol, karalábé, brokkoli és burgonya, de a gyógynövények termesztésére is nagy gondot fordítanak. Az ültetett gyümölcsfák fokozatosan termőre fordultak, és egészséges termésükkel gazdagítják a családot. Szerződéses kapcsolatban állnak egy helyi vállalattal (Amigo&Intercost), amelynek értelmében zöldségeket értékesítenek, de az elmúlt évben a csíkszeredai zöldségpiacon is árusítottak zöldséget. A széles vevőkörnek köszönhetően jelenleg már nem kell a zöldségpiacra vinniük termékeiket, mert az elégedett vásárlók kimennek érte a gazdaságba, sőt egyesek már tavasszal jelzik egész évre szólói igényüket. Ezen zöldségek iránt fizetőképes keresletet többnyire nem a helyi lakosok, hanem a távolabb, akár 50 km-re lakók támasztanak. A világtárgy hatása kedvezően befolyásolta a gazdaságot. Több vásárlójuk volt, mert egyesek féltek bemenni a nagy üzletközpontokba, mások pedig egészségesebben akartak táplálkozni. A közeljövőben szélesíteni szeretnék a termékpalettát. Epret is fognak termesztetni. Hosszú távú céljuk továbbra is a fejlődés és a bővítés. A vetőmagok többségében saját termesztésűek. Fontos számukra a helyi, tájfajták alkalmazása. Jelenleg próbálkoznak alternatív termelési technológiákkal is, nevezetesen a szántás nélküli talajműveléssel. Nagy valószínűséggel a gazdaság hosszú jövő elé néz, hiszen már a gyermekük is élvezettel tanulja a növények ápolását.

7. Ellenőrző kérdések

- Melyek a fenntartható mezőgazdaság főbb összetevői?
- Melyek a fenntartható mezőgazdaság hatótényezői?
- Melyek a földpiramis szintjei?
- Milyen szempontokat kell figyelembe venni a vetésváltásnál?
- Mit jelent a biodinamikus gazdálkodás?
- Melyek a permakultúrás gazdaság etikai elvei?
- Melyek a környezet és tájgazdálkodás jellemzői?

8. Felhasznált irodalom

1. Ángyán József (2001): Az európai agrármodell, a magyar útkeresés és a környezetgazdálkodás, Agroinform Kiadó, Budapest
2. Ángyán József–Ményhért Zoltán (2004): Alkalmazkodó növénytermesztés, környezet- és tájgazdálkodás, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest
3. Csáki Csaba–Jámbor Attila (2013): A világ mezőgazdasági és élelmezési helyzete, kihívásai In: A élelmezésbiztonság világgazdasági dimenziói, Szerkesztette: Kiss Judit, Budapest
4. Gaál Katalin (2017): Ökológiai biogazdálkodás: permakultúra, In: Mezőgazdasági Technika, (http://technika.gmgi.hu/uploads/termek_1263/okologiai_biogazdalkodas_permakultura_17_09.pdf/ letöltés: 2021. 09. 10.).
5. Kemény Gábor–Lámfalusi Ibolya–Molnár András (2017): A precíziós és szántóföldi növénytermesztés összehasonlító vizsgálata, Agrárgazdasági Kutató Intézet (http://repo.aki.gov.hu/2488/1/2017_K_03_Precizios_konyv_web_pass.pdf/ letöltés 2019. 10. 05.).
6. Kopasz Mihály (2004): A fenntartható magyar mezőgazdaság lehetőségei és esélyei Ph.D értekezés, Budapest, 20. oldal (http://phd.lib.uniconorvinus.hu/60/1/kopasz_mihaly.pdf/ letöltés 2021. 10. 01.).
7. Lisanyi Endréné Beke Judit (2011): A fenntartható mezőgazdaság kritériumrendszere és eredményei Dániában és Magyarországon, PhD értekezés Gödöllő
8. Molnár Imre (2010): A fenntartható mezőgazdasági termelés időszerű kérdései (http://www.vmtt.org.rs/mtn2010/433_440_Molnar_A.pdf /letöltési idő: 2021. 09. 28.)
9. Podmaniczky László (2018): Mezőgazdaság és környezet In: Agrárgazdaságtan II, Akadémiai Kiadó, Budapest
10. Radics László (2001): Ökológiai gazdálkodás, Dinasztia Kiadó, Budapest
11. Ernst Friedrich Schumacher (1991): A kicsi szép, Közgazdasági és jogi Kiadó, Budapest
12. Somai Miklós (2013): Hogyan szolgálja az új közös agrárpolitika a világ élelmezését? In: Az élelmezésbiztonság világgazdasági dimenziói, Szerkesztette: Kiss Judit, Budapest
13. Takácsné György Katalin–Dr. Takács István (2018): Precíziós mezőgazdaság, In: Agrárgazdaságtan II, Akadémiai Kiadó, Budapest

14. Thomas Malthus (1789): Nemzetgazdasági írók Tára, Politzer Zsigmond és Fia Sorozat, Budapest
15. Trupp Lori Ann (1988): Cultivating Diversity: Agricultural Biodiversity and Food Security. Washington DC
16. Valkó Gábor (2017): A fenntartható mezőgazdaság indikátorrendszerének kialakítása az Európai Unió tagországaira vonatkozóan. Központi Statisztikai Hivatal, Műhelytanulmányok 10. Budapest

Internetes források

- <https://www.biodin.hu/bemutakozas/szemelvenyek-a-biodinamikus-gazdalkodas-korebol>
- <https://agraragazat.hu/hir/a-biodinamikus-gazdalkodas/>
- <https://xforest.hu/permakultura/>
- https://nyolcezer.hu/uploaded/photos/2016_10_31/sotet-fellegek2.jp
- (<http://www.fao.org/docrep/007/y5609e/y5609e01.htm>)
- <https://agraragazat.hu/hir/a-jovedelmezo-es-fenntarthato-mezogazdasag-receptje/>

VIII. PÉNZÜGYEK A FENNTARTHATÓSÁG SZOLGÁLATÁBAN

**„Az élet inkább optimalizálni, mintsem maximalizálni igyekszik.
A maximalizálás egy másik szó a függősére.”**

Paul Hawken

**„Minden komplex folyamatrendszerben tehát – legyen az vállalat,
ökoszisztéma vagy gazdaság – a sikeres fenntarthatósági stratégia kulcsa a
megfelelő egyensúly. ”**

Liettaer et al.

1. A pénzügyek és a fenntarthatóság kapcsolata

E fejezet a fenntarthatóság, fenntartható gazdaság témájával foglalkozik. Tekintettel arra, hogy a monetáris pénzügyi rendszerek és ezt a rendszert működtető, szabályozó intézményei fontos részei a gazdaságnak, nem lenne teljes a jegyzet, ha a pénzügyek kapcsolatát, fenntarthatósággal kapcsolatos viszonyát nem vizsgálnánk meg közelebbről. Véleményünk szerint a fenntarthatóságról alkotott kép, az emberiség törekvése arra, hogy egy fenntarthatóbb világot teremtsen, nem lenne teljes és sikeres, amennyiben a pénzügyi rendszert nem állítjuk ennek a szolgálatába. A fenntartható pénzügyek kutatása a 2008-as globális pénzügyi válságot megelőzően nem kapott kellő hangsúlyt. Azonban a 2008-as globális pénzügyi válságot követően, amelyet a globális bankrendszer okozott, számos kutató közgazdász figyelmét hívta fel arra, hogy az a gazdasági rendszer, amely általános békét, demokráciát és jólétet ígér, kudarcot vallott (Korten 2009). Korten (2009) szerint nem megoldás több száz milliárd dollárt adni a válságot előidéző bankoknak, mivel nem egy pillanatnyi megbicsaklása a rendszernek, hanem „...annak a sok tünetnek a következménye, amely a gazdasági, társadalmi és környezeti szempontból egyaránt hibás gazdasági rendszert jellemzi...” (Korten 2009, 10. o.). William McDonough szavait idézve: „A szabályozás szükségessége mindig hibás tervezést jelent...” Az idézetből érezhetjük, hogy a sikeres fenntarthatóság érdekében fontos a jelenlegi pénzügyi rendszerünkkel szakítani.

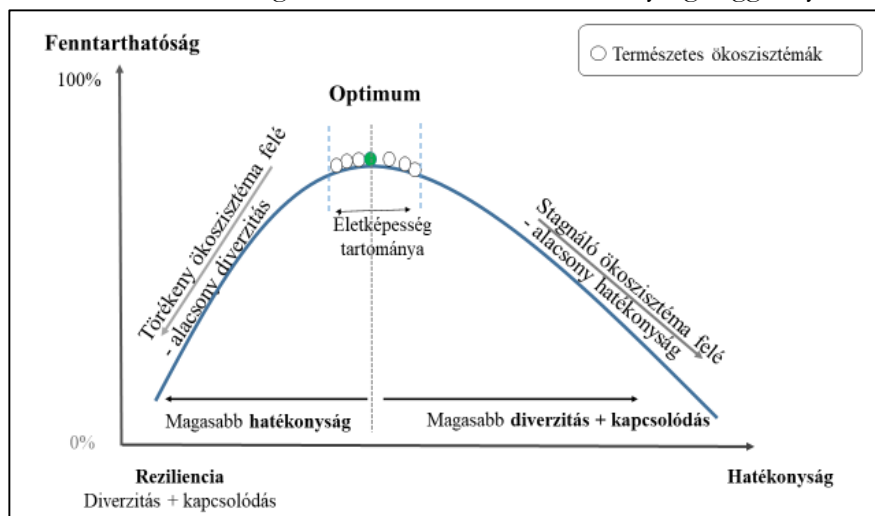
A fenntartható pénzügyi témában született kutatások összességét két nagy csoportba sorolhatnánk. Az első csoport képezi azokat a kutatásokat, tudományos publikációkat, amelyek a *rendszerszintű hibákat* ragadják meg és tesznek ezekre

javaslatokat. A másik nagy csoportba sorolhatók azok a szakpublikációk, amelyek a már *meglévő monetáris rendszerrel párhuzamosan működő fenntarthatóbb gyakorlatokat ismertetik*, illetve ezen gyakorlatok hatékonyságát vizsgálják. A következő részekben mindkettőt tárgyaljuk.

Mielőtt azonban ezeket bővebben ismertetnénk, bemutatjuk azokat az elveket, amelyek miatt több közgazdász úgy gondolja, hogy a jelenlegi monetáris pénzügyi rendszer instabilitása egy strukturális hiba, és nem szolgálja a fenntarthatóságot.

Lietaer és társai (2012) szerint a monetáris rendszerünkben egy több száz éves strukturális hiba létezik. Állításukat alátámasztó bizonyítékok olyan alapvető törvényekből származnak, amelyek az összes komplex folyamatrendszert szabályozzák (természetes ökoszisztémákat, gazdasági és pénzügyi rendszereket). Véleményük szerint a jelenlegi monetáris rendszerünknek, amely a konvencionális pénz monopóliumán nyugszik, egy „több pénznemből álló ökoszisztémává kell fejlődnie” (Lietaer et al. 2012). Egy 2009-es cikkükben Goerner, Lietaer és Ulanowicz, a Roddier 2003-as termodinamikai, komplex folyamathálózatokat és információelméleti számításait kombinálva valós ökoszisztémák kutatásaival megalkottak egy bármely fenntartható összetett anyag/energiaáramlási rendszer esetében általánosítható kvantitatív mérőszámot, amely alkalmazható hosszú távú egészséges és fenntartható gazdasági rendszerek leírására (Goerner et al. 2009). A kutatás alapján minden természetes ökoszisztémának megfelelő hálózat egy optimális tartományban működik, amit életképesség-tartománynak neveztek el (lásd az alábbi ábrát).

A fenntarthatóság mint a reziliencia és hatékonyság függvénye



Forrás: saját szerkesztés Goerner et al. 2009, 77. old. alapján

A természetes ökoszisztémákról szóló tudományos tanulmányok bebizonyították, hogy a hálózati struktúrák az ökoszisztémák hosszú távú életképességére (fenntarthatóságára) a hatékonyság és reziliencia által hatnak. A hatékonyság alatt egy rendszer áteresztő képességét (átfutási hatékonyság) értik, azaz a rendszer azon képességét, hogy adott anyagáramlás-, energiaáramlás- és/vagy információáramlás-mennyiséget feldolgoz. Míg a reziliencia a rendszer valamilyen zavarból, környezeti változásból való felépülésének képességét méri. E két tényező közötti egyensúlytól függenek, ugyanakkor nem ezen tényezők maximalizálása a meghatározó, hanem az optimum beállása játszik szerepet a rendszer magas fenntartó képességében (Goerner et al. 2009).

2. A monetáris pénzügyi rendszer hatása a fenntarthatóságra

A jelenlegi globális bankrendszer egy adósságon alapuló rendszer. Lietaer és társai a 2012-ben megjelent könyvükben (Pénz és fenntarthatóság – A hiányzó láncszem címmel), amelyet a Római Klub Európai Szervezetének kérésére készítettek a pénzről és a fenntarthatóságról, öt hatást azonosítottak, amely károsan befolyásolja a fenntarthatóságot. Ezek a hatások mind a mostani adósságpénzen nyugvó bankrendszerre vezethetők vissza.

Az első hatás *a pénzteremtés és pénzáramlás prociklikus jellege*, a bankok pénzt nyújtanak hitel formájában országoknak, vállalatoknak, önkormányzatoknak, egyéneknek, amikor a gazdaság szárnyal. Ha a gazdasági kilátások romlanak, a bankok csökkentik a hitelhez való hozzáférést, míg a kint lévő hitelek esetében a kockázatot felárként felszámolják a hitelfelvevőnek, kamatot emelnek, ezáltal súlyosabb helyzetbe sodorva ügyfeleiket, vagy ha nagyobb mértékben befagy a hitelnyújtás, akkor ezzel az intézkedéssel kisebb gazdasági stagnálást is előidézhetnek. Ezt tekintik a pénzteremtés prociklikusságának (Lietaer et al. 2012). A pénzteremtés ezen formája eszközbuborékokat teremt, ezen eszközbuborékok viszont nem fenntarthatóak. A történelem során számos ilyen eszközbuborékból származó válság következett, ezek közül a legismertebbek: az 1630-as években a tulipánhagyma körül kialakult helyzet, 1929-ben az amerikai óvadékképes értékpapírok lufija, az 1990-es évek dot-com lufija, majd a 2000-es évek elején kialakult ingatlanpiaci buborék. Ha ezeket megvizsgáljuk, azt látjuk, hogy közös tulajdonságuk a prociklikus adósságteremtés (Lietaer et al. 2012). Ezek a rendszerek nem voltak fenntarthatóak, kipukkadásukkor komoly terhet jelentettek az adófizetőknek, de a rendszer alapjában való változtatását nem kezdeményezték. Az adósságpénzen nyugvó bankrendszerek esetében mégis létezik olyan működő bankrendszer, amely közelebb áll a fenntarthatósághoz. A fenntarthatóság ebben az esetben az, hogy válságok idején

magya a bankrendszer, illetve a rendszerben résztvevő intézetek nincsenek kitéve a csoportos csődbejutásnak, ami terhet jelent a társadalomnak. Ez pedig az iszlám bankrendszer. Számos kutatás foglalkozott és foglalkozik az iszlám bankrendszer stressztűrőbb képességével. Az IMF mint nemzetközi intézet is publikál kutatásokat a konvencionális és iszlám bankok közötti eltérésekről.³⁹ A téma iránt érdeklődők figyelmébe ajánljuk a M.M. Hasan, J. Dridi 2010-es cikkét, amelyben részletesen leírja, hogy az iszlám bankok a saria (szokások) alapján működnek (a saria és a kamat kapcsolatának részletes leírását lásd Varga 2017-es cikkében). Az ezen az elven alapuló bankok lényegében részvényesként jelennek meg a kihelyezett hitelek mögött, ezáltal kockázatot vállalnak, ugyanakkor óvatosabbak, ezáltal stabilabbak (Hasan–Dridi 2010).

A második negatív hatása a monetáris rendszernek a fenntarthatóságra az *a pozitív kamatláb alkalmazása*, amely a társadalmat a rövid távú gondolkodásra ösztönzi, vagyis a „rövid távú nyereségre való összpontosítás tendenciája a hosszú távú sikerek vagy a stabilitás rovására” (Lietaer et al. 2012). A használt pénz típusa befolyásolja, hogy egy társadalom milyen beruházást hajt végre. A helyi pénzek szerepéről a későbbi fejezetben részletesen kitérünk. Például a negatív kamatláb alkalmazása a vagyonfelhalmozás esetében a társadalom és a vállalati szektor már rá lenne utalva, hogy hosszabb távon gondolkozzon.

A harmadik tényező, amely torzulást okoz és a fenntarthatóságot akadályozza, az *a kamatos kamatból származó folyamatos növekedési kényszer* (Lietaer et al. 2012). A kamatos kamat alkalmazása egy exponenciális növekedést eredményez, a pénzügyi rendszer a kamatos kamat alkalmazása révén egy exponenciális növekedést követel a reálgazdaságtól (Korten 2009), ez pedig nem fenntartható. Ha belegondolunk, naponta találkozunk olyan reklámokkal, amelyek folyamatosan a fogyasztásra ösztönöznek. Hatalmas erőforrásokat rendelnek a vállalatok ennek fenntartására, holott ha megnézzük Goerner és társai modelljének logikáját, akkor ez magas hatékonyság felé taszítja a „gazdasági ökoszisztémánkat”, kibillentve ezt az egyensúly/életképesség tartományából és egy stagnáló ökoszisztéma felé tereli.

A vagyonkoncentráció a negyedik elem (Lietaer et al. 2012), amely fenntarthatatlanná teszi a jelenlegi monetáris rendszerünket, ezt pedig jelentősen hozzájárul a gazdaságunk és éghajlatunk romlásához. A vagyonkoncentrációhoz tulajdonképpen három monetáris rendszerbe beépült mechanizmus alkalmazása vezetett: a kamat alkalmazása, a pénzteremtési folyamat és a lobbizás szerepe. A kamatszedés (a pénz

³⁹ <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sores100410a>

használatáért felszámolt díj) tilos volt a keresztény és az iszlám vallás tekintetében. A kamat alkalmazása azzal is összefüggésbe hozható, hogy „az eredeti tőkefelhalmozás időszakáig a hitelfelvetelek zöme nem gazdasági, fejlesztési célú hitelfelvétel volt, hanem fogyasztási (túlélési, egzisztenciális) jellegű. A hitelre tehát a rászoruló rétegek életben maradásához és nem az üzleti tevékenység finanszírozásához volt szükség” (Varga 2017). A jelenlegi banki adósságon alapuló pénzteremtés monopóliuma segít a vagyonkoncentráció mérséklődésében.

A fenntarthatóságot gátló ötödik monetáris elem *a társadalmi tőkét leértékelő mechanizmus* (Lietaer et al. 2012). A társadalmi tőke alatt a szociológusok a társadalom olyan szerveződését értik, mint a bizalom, a normák, a hálózatok, amelyek a társadalom hatékonyságát növelik (Füzér et al. 2006). A jelenlegi monetáris rendszer versengésen és bizalmatlanságon alapszik, ami a társadalmi tőke erodálásához vezet. A társadalmi tőke eltűnése hozzájárul a nagy jövedelmi egyenlőtlenségekhez (Kawachi et al. 1997), illetve a hatalom és pénz összefonódásához. A pénz és hatalom kapcsolatára jelen fejezet nem tér ki, azonban a téma iránt érdeklődők számára javasoljuk Lietaer és társai (2012) munkájának a 6. fejezetét, illetve David C. Korten „Gyilkos vagy humánus gazdaság?” című 2009-es könyvének 6. fejezetét.

Összefoglalva, a mai monetáris rendszerünk adósságon alapuló pénzteremtési monopóliuma, valamint ebbe a rendszerbe beépített kamatos kamat alkalmazása társadalmunkat egy exponenciális növekedési pályára kényszeríti. Ez a kényszer váltja ki a folyamatos versengést, amely a társadalmi tőke, a bizalom, társadalmi normák és hálózati kapcsolatok megszakadásához vezet, azaz a rendszer nem fenntartható a jelenlegi formában.

3. Fenntarthatóbb pénzügyek

A továbbiakban ismertetésre kerülnek azok az intézkedések, amelyek társadalmunk számára egy fenntarthatóbb pénzügyi rendszert teremthetnek. Ezen intézkedések sajnálatos módon nem érintik a monetáris politika monopóliumát, azonban valamilyen szinten ennek negatív hatásait tompítják. Meggyőződésünk, hogy amíg a kamatos kamatra épül a gazdaságunk, amíg a vagyongyarapítást nem tartják egyensúlyban akár negatív kamat segítségével, addig a pénzügyek mindig is egy hiányzó láncszeme lesz egy fenntartható gazdaságnak, rendszernek.

Azon intézkedések, kezdeményezések, amelyek egy fenntarthatóbb rendszer létrehozásához járulnak, több kategóriába is sorolhatók. Egy ilyen kategória **a helyi pénzek**

párhuzamos létezése egy már elfogadott fizetőeszköz mellett. A helyi pénz⁴⁰ a közgazdasági pénzhelyettesítők egyik csoportja, jellegük alapján három helyi fizetőeszköz-típust különböztetünk meg, ez a felbontás elméleti jellegű, mivel a legtöbb területileg lehatárolt közgazdasági pénzhelyettesítő helyi, közösségi és kiegészítő fizetőeszköznek is tekinthető (Szóka 2020). A helyi pénzt egy pénzintézet bocsátja ki valamilyen átváltási arányon, pl. ez lehet 1:1 vagy 1:2 stb. A kibocsátott helyi pénz összegének megfelelő számlapénz- vagy bankjegymennyiség valahol letétben van a közösen elfogadott helyi banknál, ez garanciaként vagy biztosítékként szolgál.

A lakosság vagy a felhasználók helyi pénzhez három formában tudnak hozzájutni (Szóka 2020):

1. A kibocsátó intézménynél helyi pénzt vásárolunk valamilyen átváltási arányon, többnyire 1:1-hez, azaz pénzt (lejt, forintot, eurót) helyezünk el helyi pénz ellenében.
2. A helyi önkormányzat az alkalmazottak fizetését (vagy annak egy részét, például a felét), a támogatásokat, a segélyeket helyi pénzben fizeti ki. Így kerül forgalomba a fizetőeszköz, amely helyben marad, tekintettel arra, hogy csak a régióban lehetséges az elköltése/ használata, ezáltal a helyi gazdaságot erősíti.
3. A beváltóhelyek tulajdonosai vagy az elfogadók megkapják a helyi pénzt, elfogadják ezt mint fizetőeszközt, ugyanakkor forgalomba is hozzák újból. A helyi pénz nem kamathoz kötött, így a felhasználóknak nem érdekük felhalmozni azt, egyes helyi pénzek esetében még pénztartási díj is terheli a használót, ha hosszabb ideig tartja azt magánál. Ezzel az intézkedéssel a pénz forgási sebességét növelik.

A helyi pénzrendszerek a válságok enyhítésére, válságellenes eszközként is működhetnek. A gazdaságilag marginalizált közösségek egyik közös jellemzője az egyébként virágzó nemzetekben a készpénzforgalom alacsony forgása. A pénz jóléti juttatásként kerül forgalomba, amit birtokosa az üzletekben elkölt. Mivel az üzletek nagy része a jelen globális gazdaságban multinacionális vállalatok vagy ezek része, az elköltött pénz szinte forgás nélkül elhagyja a földrajzi területet, ez pedig az adott társadalomban jóléti veszteséget okoz. Clayton (2010) tanulmánya szerint a helyi pénz hozzájárul a társadalmi jóléthez, amikor a pénz használata a helyi gazdasági stratégiákban van beágyazva. Véleménye szerint a helyi pénz alkalmazása a helyi

⁴⁰ Angolul: Local currency

bankrendszernek az újra feltalálása, amely pozitívan hat a helyi gazdaságra, és válságos időkben hatása még erősebb (Clayton 2010). Ugyanakkor a helyi pénz erősíti a helyi közösségek bizalmát, ezáltal az egész gazdasági ökoszisztéma újraéled.

Helyi pénzek a világban és Magyarországon



Forrás: saját szerkesztés

Első jelentős helyi pénzként működő rendszerként az ausztriai Wörgl-t említik, ez a fizetőeszköz az akkori osztrák shilling mellett került forgalomba Wörgl városában. A helyi pénz felhalmozásának megakadályoztatására 1%-os büntetőkamatot alkalmaztak havonta, ezzel motiválva a felhasználókat a gyors költekezésre, a pénz gyors forgását elősegítve. Az első éveiben a helyi pénz forgása 463-szoros volt, míg a hivatalos osztrák fizetőeszközé 213-szoros. A városban a munkanélküliség 25%-ot esett, míg országos szinten a munkanélküliek száma nőtt (Clayton 2010). A kezdeményezésnek az Osztrák Nemzeti Bank vetett véget 1934-ben, ekkor már több mint 300 város alkalmazott hasonló kezdeményezést. A helyipénz-kezdeményezések terjedésének az országok jogszabályai szabnak határt, többnyire a nemzeti bankok tiltják meg már induláskor vagy egy későbbi időpontban (amikor már a használt mennyiség veszélyezteti a nemzeti fizetőeszközt). Varga és Sárdi (2017) tanulmánya alapján a világon 35 különböző országában, körülbelül 3000-5000 közösségi pénzrendszer létezett 2017-ben.

Példák használatban lévő és megszűnt helyi pénzekre

Helyi pénz neve	Használatának helyszíne	Használatának ideje	Mérhető hasznossága
Wära	Németország	1931–1931	500 lakosú közösségben hozták létre, 45-60 új munkahelyet generált, a központi bank betiltotta
Wörgl	Ausztria	1932–1933	2,5 millió osztrák schillingnek megfelelő pénzmennyiség forgott Wörgl város keretén belül, a nyereséget társadalmi projektek kivitelezésére használták fel, amíg forgalomban volt, a város munkanélküliségi rátája 16% volt, szemben az országos 19%-kal. Az Osztrák Nemzeti Bank betiltotta.
Wir	Svájc	1934–jelen	Ma már WIR-bankként használják, nincs fizikai formája, értéke 1:1-hez. Kezdetekben a KKV-szektor szolgált, 2020-ban a mérlegfőösszege túllépte az 5,7 milliárd svájci frankot
Calgary dollár	Kanada	1995–jelen	Kanada első helyi pénze és egyben digitális fizetőeszköz, de különbözik a kripto-pénzektől. A felhasználók csak úgy birtokolhatják, ha olyan terméket vagy szolgáltatást hirdetnek meg online üzleten vagy applikáción, amely másnak hasznos és elcserélhető.
Chiemgauer	Németország	2003–jelen	3922 használója van és 561 vállalat támogatja mint fizetőeszközt, 2015-ben közel 2,4 millió átváltás történt euróból chimgauer-be, az összes cég értékesítése helyi pénzben meghaladta a 7,6 millió eurót.
BerkShares	A. E. Á	2006–jelen	Közel 400 vállalat elfogadja fizetőeszközként, átváltási aránya 95 cent 1 BerkShare. 2021 novemberétől digitálisan alkalmazzák.

Helyi pénz neve	Használatának helyszíne	Használatának ideje	Mérhető hasznossága
Brixton Pound	Egyesült Királyság	2009–jelen	A helyi gazdaság támogatására hozták létre, közel 250 vállalat elfogadja a fizetőeszközt, 500 ezer fontnak megfelelő összeg van forgásban.
Ora	Orania, Dél-Afrika	2004–jelen	nem ismert
Kékfrank	Sopron, Magyarország	2010–2017	123 taggal és 38 500 eurós részjegyvagyonnal indult, a forgalomban lévő érték elérte a 20 millió forintot, átlagban stabilan 10-15 millió forint között mozgott a forgalomban lévő helyi pénz.
Balatoni Korona	Veszprém, Magyarország	2012–2020	221 körüli elfogadó hely létezett, célja a helyben keletkező gazdasági erő megtartása, valamint a szellemi-kulturális örökség ápolása volt.
Bocskai Korona	Hajdúnánás, Magyarország	2012–jelen	2019-ben a forgalma elérte a 37,5 millió forintot, 2020-ban a koronavírus miatt az átváltás leállt
Rigac	Alsómocsolád, Magyarország	2013–jelen	7,5 millió forintnyi értékben bocsátották ki, a helyi gazdaságban a forgása lassú (50%-a forog)

Forrás: saját szerkesztés, García-Corall et. al. (2020) és Szóka (2020) alapján.

Összegzésként elmondható, hogy a helyi pénzek sikere részben a rá ruházott hasznosságától függ az adott társadalomban (pl. Calgary dollár). Legnagyobb előnye abban rejlik, hogy a helyi gazdaságot támogatja, különösen a válságos időszakokban. Ugyanakkor azt is meg kell említeni, hogy a rendszer működtetéséből származó adminisztratív költségek sok esetben a helyi pénzek sikerének szabtak gátat. A ma is működő pénzhelyettesítők sikere mögött a technikai fejlődés és a rugalmasságuk áll.

“...az MNB 0 százalékos kamat mellett biztosít a hitelintézeteknek refinanszírozási forrást, amelyet azok maximum 2,5 százalékos kamat mellett hitelezhetnek tovább a lakossági ügyfelek részére. A jelenlegi 4-5 százalékos piaci kamatozású lakáshitelekkel szemben a programban elérhető hitel 2,5 százalékos kamatozású, így az MNB refinanszírozás révén jelentősen alacsonyabb törlesztőrészlet használt lakás vásárlása helyett új, energiahatékony lakás vásárlására ösztönözhet akár az eredetileg tervezett hitelösszegnél magasabb hitelösszeg vállalása esetén is...”

(Kolozsi Pál Péter interjúja in Molnár, 2021)

A ma létező telefonos applikációk segítségével részben csökkenthetők ezek a költségek, illetve használatuk nagyobb felhasználói tömeget képes elérni. A helyi pénzek sikeres működése mögött fontos az önkormányzatok, helyi vállalatok és a társadalom megfelelő nagyságának (kritikus tömegének) a létezése (lásd a Wirt és a Chingauert). Például nem érdemes városi léptékben gondolkodni, a megvalósulás sikere nagyobb, ha regionális méretben gondolkodnak a helyi pénz kibocsátásában.

A helyi pénz mellett létezik egy vállalati szintű „zöld mozgalom”, amely sajnos sok esetben inkább PR-tevékenység eredménye, jobb színben, zöldebbnek akarja feltüntetni azt, ami nem fenntartható. Ezeket a vállalati társadalmi szerepvállalásokat a jelen fejezet nem tárgyalja, azonban kitérünk a bankok és vállalatok közötti forrásbevonás fenntarthatóbb intézkedéseinek ismertetésére.

Az Európai Központi Bank, illetve a Bank of England voltak az elsők, akik felismerték maguktól vagy politikai nyomásra, hogy a klímaegyezmény teljesítése a központi bankok nélkül nem kivitelezhető, nem tud a gazdaság „kizöldülni”. Az üzleti lehetőségeket felismerve a világ minden részén számos intézmény indított *zöld pénzügyi szolgáltatási (green finance) üzletágot*.

Ezen szolgáltatások keretén belül jelennek meg a különböző hitelek, befektetések és egyéb pénzügyi termékek, amelyek környezeti szempontból zöldebb célokhoz kötöttek. A szolgáltatói oldalon a termékkínálat széles körű. A legismertebbek ezek közül az elektromosautó-vásárlásra nyújtott hitel vagy lízing, napelemrendszerek vásárlására és felszerelésére nyújtott kedvezményes hitelek. A piacon azonban már megjelentek erdőkötvény típusú termékek is.

„Zöld pénzügyek nélkül nincs fenntartható gazdaság” – mondta Kolozsi Pál Péter, a Magyar Nemzeti Bank jegybanki eszköztár, devizatartalék és kockázatkezelési

igazgatója.⁴¹ Az MNB 2021 júliusában elfogadta a zöldeszköztár-stratégiát, melynek célja, hogy elősegítse a magyar pénzügyi rendszer zöld fordulatát (Molnár, 2021).

2020-ban az MNB bevezette a Zöld Tőkekövetelmény-kedvezmény Programját, ennek segítségével a bankrendszeren keresztül támogatja a magyarországi ingatlan-beruházásokat. Az új ingatlan-beruházások esetében elérhetőek olyan hitelek, amelyek kedvezményes hosszú távú kamattal rendelkeznek, amennyiben energiatakarékos, okos ingatlanok építésének finanszírozására használják fel.

Nagy sikernek örvend a vállalati **zöld kötvények** piaca is. A zöld kötvények olyan adósságra épülő értékpapírok, amelyeket többnyire a fix kamatozás jellemez, és kizárólag környezetbarát projektek, eszközök, a társadalmi jólétet szolgáló projektek finanszírozására hozzák létre.

Kibocsátóik körében államok, fejlesztési bankok, önkormányzatok és vállalatok állnak. Az első zöld kötvényt az Európai Beruházási Bank bocsátotta ki 2007-ben, a bevont forrásokat megújuló energiára és energiahatékonysági projektek finanszírozására fordította.

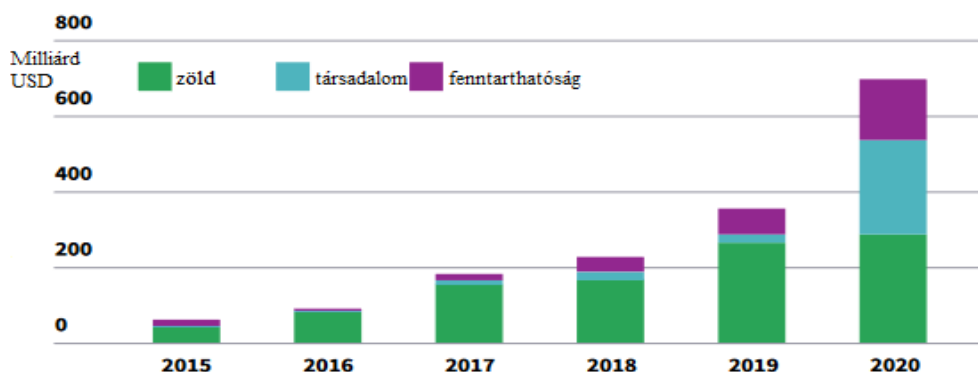
Azóta több mint 18 milliárd euró értékben történt kötvénykibocsátás, ezzel 160 megújuló energiát használó és energiahatékonysági projektet finanszíroztak.⁴² Ezt követően a Világbank 2008-ban a svéd SEB bankkal közösen bocsátott ki zöld kötvényt 2,3 milliárd svéd korona értékben,⁴³ célja a helyi gazdaságok erősítése, a szegénység csökkentése, valamint a fejlődő országok klímaváltozási hatásainak mérséklése. Azóta a zöld kötvények piaca jelentősen megnövekedett.

⁴¹ Kolozsi Pál Péter interjúja elérhető a: <https://www.napi.hu/magyar-gazdasag/zold-penzugyek-zold-monetaris-politika-fenntarthato-gazdasag-zold-jelzaloglevel-kolozsi-pal.735893.html> oldalon.

⁴² <https://www.eib.org/en/infocentre/ten-years-of-green-bonds.htm>

⁴³ <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2008/11/06/world-bank-and-seb-partner-with-scandinavian-institutional-investors-to-finance-green-projects>

Kibocsátott zöld kötvények 2015 és 2020 között (milliárd USD-ban)



Green bond market score card 2020	
2020	Percent change from prior year
Size of market USD290bn	↑ 9%
Number of issuers 634	↑ 14%
Number of instruments: 1696	↓ -9%
Average size of instrument USD171m	↑ 19%
Number of countries 55	↑ 6%
Number of currencies 34	↔ 0%

Sustainability bond market score card 2020	
2020	Percent change from prior year
Size of market USD160 bn	↑ 131%
Number of issuers 83	↑ 5%
Number of instruments: 253	↓ -26%
Average size of instrument USD630m	↑ 214%
Number of countries 23	↔ 0%
Number of currencies 25	↓ -14%

Social bond market score card 2020	
2020	Percent change from prior year
Size of market USD249bn	↑ 1017%
Number of issuers 543	↑ 1107%
Number of instruments: 911	↑ 488%
Average size of instrument USD273m	↑ 90%
Number of countries 29	↑ 89%
Number of currencies 18	↑ 64%

Forrás: Climate Bonds Initiative, 2021,

https://www.climatebonds.net/files/reports/cbi_sd_sotm_2020_04d.pdf

Megjegyzés: **Zöld** – a zöld kezdeményezésekre kibocsátott kötvények, **Társadalom** – társadalmi hasznot generáló projektek fedezésére kibocsátott kötvények, **Fenntarthatóság** – zöld és társadalmi hasznot kombináló projektek finanszírozására kibocsátott kötvények

Példa zöldkötvényre

Zöldkötvény-kibocsátás a kanadai Ontario tartományban

A zöldkötvény-kibocsátás célja az olcsó forrásbevonás volt a tartományi projektek számára 2014-ben. A tartomány jelenleg értékben első a zöldkötvény-kibocsátásban kanadai dollárban. 2021-ig 3,05 milliárd kanadai dollár értékben bocsátott ki kötvényeket európai, amerikai és ázsiai befektetők részére. Ez az összeg 16 különböző létező és jövőbeni projekt finanszírozására lesz elég.

A kötvény jellemzői a következő táblázatban megtekinthető:

Kibocsátó	Ontárió tartomány, Kanada			
Kibocsátás dátuma	2014. 10. 9.	2016. 01. 29.	2017. 02. 2.	2018. 02. 5.
Kibocsátás valutája	CAD	CAD	CAD	CAD
Nominál értéke	500 mil. CAD	750 mil. CAD	800 mil. CAD	1 mild. CAD
Besorolása	Aa2(N) Moodyás, A+ (S&P)			
Futamidő	4 év	7 év	6 év	7 év
Kötvénykamatláb	1,75%	1,95%	1,95%	2,65%
Kibocsátási ár	99,823 CAD	99,792 CAD	99,412 CAD	99,759 CAD
Vásárlói bázis befektetői típus szerint:				
1. Eszközbefektetők	40%	54%	41%	51%
2. Biztosító-, nyugdíjalapok	46%	19%	25%	34%
3. Bankok	7%	15%	28%	11%
4. Más	7%	12%	6%	4%

A kötvények az ENSZ által elfogadott 17 Fenntartható Fejlesztési cél közül 7 fejlesztési célt érint: zöld szállítás a közutakon (4 projekt) és a vasúton (2 projekt), 7 kórház energiahatékonyságának javítása.



A szállításra vonatkozó projektek során évi 600 ezer t CO₂ és ennek megfelelő üvegházhatású gáz csökkenése érhető el 2031-től, illetve éves szinten 128 ezer járművet érint a projekt. A kórházak energiahatékonyságának növelése több mint 45 ezer MWh energia-megtakarítást jelent és több mint 10,1 ezer t CO₂ és ennek megfelelő üvegházhatású gáz csökkenése érhető el évente.

Forrás: https://www.ofina.on.ca/pdf/ontario_greenbonds_presentation_Jul2021_en.pdf

4. A közösségi bank mint lehetséges út a pénzügyi fenntarthatóság felé

A fenntarthatóság elmozdulása felé egy járható út a közösségi bankok, illetve a közösségi bankok elvein alapuló pénzügyi intézetek elterjedése. A közösségi bankoknak nem létezik egy egységes meghatározása, két fő jellemzője ismert. Elsősorban kisméretűek, és az üzleti tevékenységük nagy részét abban a közösségben bonyolítják le, ahol a székhelyük található. Ehhez még hozzátehetnénk, hogy tevékenységük célja a helyi közösség fejlődését szolgálja. Számos közösségi bank kettős megközelítést alkalmaz üzleti döntéseik során, például a hitelezés során etikai és környezetvédelmi kritériumok figyelembevételével döntenek (Karl 2015). **A közösségi (más néven fenntartható vagy etikus) bankok** olyan pénzügyi intézmények, amelyek céljai közt szerepel a profitérdek, de mellette a közösségi cél is jelentős szerepet játszik.

Mivel ez a két jellemző rendszerint kéz a kézben jár, és a méret könnyen megállapítható, a közösségi bankokat egy bizonyos küszöbérték függvényében szokás meghatározni. Azonban fontos megjegyezni, hogy az ehhez hasonló meghatározás félreértésekhez is vezethet, hiszen bizonyos szakosodott bankokat közösségi bankokként osztályozhatunk, mert kisebb méretük ellenére is egy széles földrajzi területet fednek le üzleti szempontból. Ezzel szemben néhány olyan bank, amely kizárólag a helyi közösségekre fókuszál, nem számít közösségi banknak, mert meghaladja a küszöbértéket.

A közösségi bank alapvető jellemzői Kovács Kristóf (2015) szerint a következők:

- A betétesek és a hitelek között szoros a kapcsolatteremtés. Ez elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a betétesek nyomán követhetik a pénzüik felhasználását, vagyis a betétes láthatja, hogy mire fordítják a pénzt. Információt kaphat a hitelekről, és szabadon dönthet arról, hogy mely hitelfelvevőre kívánja bízni megtakarításait, ezzel biztosítva vannak azon projektek finanszírozása, amelyek adott térségen belül a társadalom számára fontosak.
- Átláthatóság. A kötelező adatokon túl nagyobb részletességgel és gyakorisággal teszik közzé tevékenységi folyamataikat.
- A döntéshozatalban a részvényeseik, az ügyfeleik, az alkalmazottaik és a partnereik is részt vesznek. Az etikus bankok ezt eltérő mértékben alkalmazzák, de valamilyen szinten az érintetteket bevonják a döntéseikbe.

- Hitelező tevékenységük során a közösségi szempontból hasznos célokat részesítik előnybe, mint például a környezetvédelem, az oktatás, a kutatás-fejlesztés, az egészségügy, a kultúra.
- Támogatják az innovatív civil pénzügyi kezdeményezéseket, keresik a közösségépítő megtakarítási-befektetési lehetőségeket.
- Egy közösségi banknak a hitelek elbírálásakor lehet pozitív vagy negatív szűrője. A negatív szűrő azt jelenti, hogy bizonyos célokra (például fegyvergyártás, dohányipar, környezetszennyező eljárások stb.) nem biztosítanak hitelt. A pozitív szűrő ezzel ellentétben meghatározza, hogy melyek azok a célok, amelyekre érdemes hitelt biztosítani (például zöld energia, biogazdálkodás, oktatás, kultúra, egészségügy).

A gyorsan változó morális és gazdasági értékek korában egyre nagyobb igény fogalmazódott meg a hitelpolitika változtatása irányában is. Tulajdonképpen ez az igény keltette életre a más banki politikát folytató pénzügyi intézményeket. Az 1990-es évek közepén a brit Co-operative Bank 6000 ügyfelet kérdezett meg arról, hogy mi a véleménye az etikus banki modellről. A megkérdezettek 84 százaléka úgy gondolta, hogy jó a koncepció. Ma a banknak etikai kérdéseiben több mint 320 ezer ügyfél beleszól.⁴⁴

⁴⁴ <https://www.co-operativebank.co.uk/>

A Co-operative Bank 2020-as mérföldkövei



Forrás: Co-operative Bank, <https://www.co-operativebank.co.uk/values-and-ethics/>

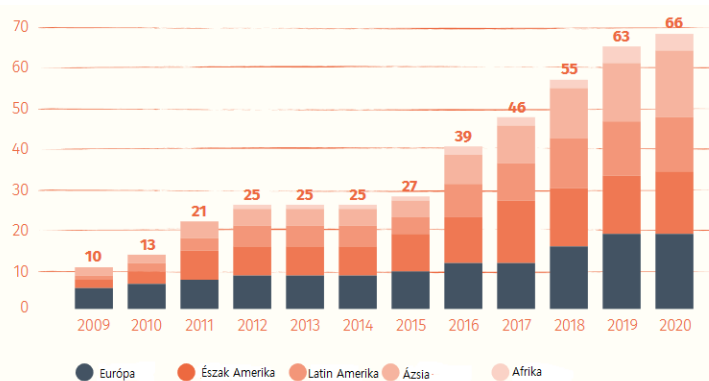
Olaf Weber *A közösségi bankok és a fenntartható pénzügyek* című könyvéből kiderül, hogy a közösségi bankok többsége sértetlenül élte át a gazdasági válságot, és nem csak; erősebb és nagyobb lett utána, mint azelőtt. Ebből a szempontból hasonlítanak az iszlám bankrendszerre, amelynek tevékenysége – szemben a hagyományos bankrendszerrel – a 2008. évi válság következtében nem zsugorodott (Széles–Széles 2011, Balázs–Balogh–Varga 2014). Ez a tény vonzza az érdeklődést, hiszen nemcsak az ügyfelek keresnek biztonságos és észszerű módokat, hogy elhelyezzék pénzüket, hanem a hagyományos bankok is elkezdik megérteni a közösségorientált banki tevékenységet, a Nemzetközi Valutaalap is foglalkozik külön az iszlám bankrendszerrel mint lehetséges alternatívával vagy mint komoly „szereplővel” a pénzügyi világban.

Ha a társadalmi, környezetvédelmi és fenntarthatósági célokat is figyelembe vesszük, akkor a közösségi bankok szerepe erőteljesebbé válik. Vandemeulebroucke és társai szerint (2010) az európai közösségi bankok szoros együttműködést alakítottak ki egymás között. Például 2008 őszén Frankfurtban összeült nyolc közösségi bank, és a következő hét pontot javasolta a pénzügyi rendszer stabilitásának kialakítása érdekében:

1. Pénzügyi spekuláció visszaszorítása azáltal, hogy semmilyen spekuláció alapú terméket nem forgalmaznak, közvetítenek.
2. A pénzügyi intézményeknek a reálgazdaság szükségleteire kell fókuszálniuk.
3. Ingatlanbuborékok kialakulásának megelőzése.
4. Adóparadicsomok bezárása.
5. Pénzügyi intézmények méretének csökkentése.
6. Tárgyilagosság erősítése azáltal, hogy a hitelminősítő intézetek is felügyelhetővé válnak.
7. Átláthatóság növelése.
8. A „kevesebb néha több” elv követése, azaz egyes pénzügyi termékek összetettségének egyszerűsítése, átláthatóbbá tétele.

A közösségi bankok a 2007-es gazdasági és pénzügyi válságot követően Európában dinamikusan növekedésnek indultak, mivel jelentős figyelmet kaptak a média és a betétesek részéről (Karl 2015). A pénzügyi válság nyertesei között az európai közösségi bankok is jelen vannak. A bankpiac ezen szektora 2007 és 2010 között megduplázta eszközeinek értékét, ezáltal az intézmények *niche* piaci szereplőkből nagy, ismert intézménnyé nőttek ki magukat (Benedikter 2011), ugyanakkor nemzetközi szakmai szervezetet is létrehoztak, amely ezen bankok tevékenységét fogja össze Global Alliance for Banking on Values (GABV) néven.

GABV-tagok száma a világon 2009–2020 között



Forrás: GABV 2020-as éves jelentése alapján.

A legnagyobb európai közösségi bank a németországi GLS Bank, a hollandiai Triodos Bank, az olaszországi Banca Etica, a svájci ABS bank, illetve a dániai Merkur Bank. Az európai közösségi bankok között fellelhető egy magyarországi bank is, a Magnet Bank.

A közösségi bankok a bankpiac mérlegfőösszeg-állományát tekintve nagyon kicsi részt tesznek ki a teljes piacéból, ebből kifolyólag a pénzügyi stabilitásra gyakorolt hatásuk a jelen pillanatban alacsony. A GABV adatai alapján a közösségi bankok ügyfeleinek száma jelentős mértékben növekszik, ezzel együtt pedig folyamatosan növekszik a társadalmi finanszírozás értéke is a betétekből.

A közösségi bankszektor bár dinamikusan fejlődik, még mindig alulmarad, ha a hagyományos bankszektor összességét tekintjük, például az összes banki ügyfelek kevesebb mint 1 százalékát tudhatták magukénak 2014-ben (Sven 2014). A GABV minden évben egy tanulmányt közöl, amelyben összehasonlítja a tagjainak (VBB⁴⁵) pénzügyi mutatóit a globális bankvilág 30 legfontosabb pénzügyi intézményeinek csoportjával (GSIB,⁴⁶ pl. Bank of China, Bank of America, Citigroup, Deutsche Bank stb.).⁴⁷ A hitelezés állományának nagysága a banki mérlegfőösszegben megmutatja, hogy egy pénzügyi intézet mennyiben járul hozzá a reálgazdaság finanszírozásához. Az alábbi táblázatból látszik, hogy a közösségi bankok eszközállományának jelentős részét a hitelek teszik ki, míg a hagyományos bankok esetében ez az arány alacsonyabb, azaz egyéb pénzügyi tevékenységet is kifejtenek, ami a pénzügyi gazdasághoz köthető, ugyanakkor ez a tevékenység a pénzügyi válságok egyik kiváltó oka is.

Hitelállomány aránya a banki mérlegfőösszegekből

Hitelállomány/ Eszközök összesen	2009	2014	2019
VBB	71,3%	71,5%	72,1%
GSIB	40,3%	39,9%	42,1%

Forrás: GABV adatai alapján.

A banki tevékenységben a hitelkihelyezés egy részét a betétesek pénzéből valósítják meg a bankok. Ugyanakkor a betétekre való fókuszálás egy másik példa arra, hogy a közösségi bankok az egyénekre, vállalkozásokra és a reálgazdaságra fókuszálnak a

⁴⁵ VBB – Value Based Banking (Értékalapú Banki Tevékenység)

⁴⁶ GSIB – Global Systemically Important Banks (Rendszerszintű Fontos Globális Bankok)

⁴⁷ Lásd bővebben a <https://www.gabv.org/wp-content/uploads/Real-Economy-Real>Returns-The-Business-Case-for-Values-based-Banking-2020-.pdf> 15. oldalán található 2 mellékletet.

profitmaximalizálás ellenében. A betétekre való fókuszálás csökkenti a finanszírozási stratégiáik likviditási kockázatát, így megmaradnak a közvetítői szerepben a főleges pénzzel rendelkezők és beruházók között.

Betétek aránya a banki mérlegfőösszegekből

Betétek állománya/ Eszközök összesen	2009	2014	2019
VBB	75,4%	78,0%	81,2%
GSIB	47,0%	50,5%	53,1%

Forrás: GABV adatai alapján.

Amennyiben összehasonlítjuk a hagyományos bankok és a közösségi bankok eszköz- és saját tőkearányos nyereségét, megfigyelhetjük, hogy a közösségi bankok jövedelmezőségi mutatói hasonlóak a hagyományos bankokéval. A tízéves időszakban a közösségi bankok ROA és ROE mutatóinak szórása magasabb volt, ami a pénzügyi válság terhére írható, azonban az öt éves időszak az bizonyítja, hogy versenyképes tud lenni a hagyományos bankokkal.

Az eszközarányos nyereség (ROA) és sajáttőke-arányos nyereség alakulása
5 és 10 éves távlatban

ROA	5 éves (2015–2019)		ROE	5 éves (2015–2019)	
	átlag	szórás		átlag	szórás
VBB	0,73%	0,18%	VBB	8,40%	2,10%
GSIB	0,60%	0,21%	GSIB	7,80%	2,90%
ROA	10 éves (2010–2019)		ROE	10 éves (2010–2019)	
	átlag	szórás		átlag	szórás
VBB	0,65%	0,27%	VBB	7,30%	4,20%
GSIB	0,61%	0,24%	GSIB	8,40%	3,70%

Forrás: GABV adatai alapján.

A közösségi bankok 10 éves betéteinek átlagos 12,9%-os növekedése meghaladta az összehasonlításban használt hagyományos bankokét (4,2%-os átlagos növekedést). Teljes jövedelmük tízéves átlagos növekedése 9%-os volt, míg a hagyományos bankoké ugyanebben az időszakban csak 2%-os volt.

A fejlett piacgazdaságokban a pénzügyi intézmények tevékenységében az utóbbi években a társadalmi felelősségvállalás mint tevékenység kiemelkedő szerepet kapott. Évente készítenek beszámolókat ezekről a tevékenységekről, amelyeket nyilvánossá tesznek. Beszámolóikban figyelmet fordítanak arra, hogy bemutassák működésük társadalmi, gazdasági és környezeti hatásait. Az alapelv az, hogy egy bank stabil pénzügyi helyzete, növekvő gazdasági teljesítménye, etikus és átlátható tevékenysége, valamint felelős pénzügyi szolgáltatásai alapozzák meg a megbízhatóságot. Összegzésként: annak ellenére, hogy a közösségi bankok fő célkitűzése eltér a hagyományos bankokétól, így is versenyképes tud maradni a pénzügyi szolgáltatások piacán, ugyanakkor egy fenntarthatóbb gazdaságot eredményez.

Összességében elmondható (Fejér-György 2017), hogy napjaink az igény növekszik az etikus banki szolgáltatások iránt, egyre több banknak kötelezettségeket kell vállalnia a helyi közösségben, ez pedig elsősorban az utóbbi években a társadalmi felelősségvállalásban nyilvánul meg az intézmények részéről, vagyis évente készítenek beszámolókat a tevékenységeikről, melyben működésük társadalmi, gazdasági és környezeti hatásait mutatják be.

Triodos Bank, hollandiai közösségi bank

Triodos Bank

Un banco donde cuenta algo más que el dinero

Több mint 15 milliárd euró eszközértékkel¹ rendelkezik, 715 ezer ügyfele van 6 európai országban. Eszközeinek 75%-a a reálgazdaság finanszírozásában található. Adózott eredménye 2020-ban 27,2 millió euró volt.²

A bank 2020-ban 561 projektet finanszírozott a megújuló energia és klímasektorban (201 szélenergiafarmot, 252 fotonvoltaikus parkot, 30 vízierőművet). Továbbá 32 000 ha organikus farmot és 30 000 ha természetvédelmi területet finanszíroztak. 35 000 kistermelő kapott direkt támogatást. 17 600 ingatlan, 480 kereskedelmi egység kapott finanszírozást, hogy magas fenntartható szintet érjenek el, illetve okos megoldásokat építsenek be. 570 öregotthon és 720 közösségi projekt kapott támogatást, 8,4 millió látogató számára tette lehetővé, hogy élvezze a kulturális eseményeket, beleértve a mozikat, színházakat és múzeumokat.

¹ A romániai bankrendszer összes nettó eszközértéke meghaladta a 114 milliárd eurót 2020-ban.

² A Transilvania Bank – piacvezető bank – eszközeinek értéke több mint 21 milliárd euró, adózott eredménye meghaladta a 244 millió eurót.

MagNet Bank, magyarországi közösségi bank



A bank ügyfelei döntik el, hogy:

- a bank nyereségének 10%-val mely társadalmi szervezeteket támogatják (2020-ban közel 23 millió forintot fordítottak ezáltal a társadalmat és a környezetet jobbtó ügyekre),
- a kártyás vásárlások révén hasznos társadalmi kezdeményezéseket támogathatnak,
- a betétben elhelyezett pénzüket a bank milyen hitelcélra használhatja fel.

A bank eszközeinek¹ értéke elérte a 690 millió eurót 2020-ban, míg az éves adózott eredménye² közel 240 ezer euró volt.

Ellenőrző kérdések

- Melyek a jelenlegi monetáris pénzügyi rendszer strukturális hibái, amelyek gátat jelentenek a fenntartható fejlődésnek?
- Soroljon fel három alternatív pénzügyi intézkedést, amely segíthet egy fenntarthatóbb gazdaság létrejöttében.
- Mitől lehet sikeres a helyi pénz?
- Mik a zöld kötvények?
- Melyek az alapvető jellemzői a közösségi bankoknak?

5. Felhasznált irodalom

1. Balázs Judit – Balogh László – Varga József (2014): Az iszlám bankrendszer szerepe a pénzügyi stabilitás helyreállításában. Szakmai Szemle. A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat tudományos-szakmai folyóirata, 1, 27–44. o.
2. Benedikter Roland (2011): European answers to the financial crisis: social banking and social finance. SPICE Digest, Spring. http://spice.fsi.stanford.edu/sites/default/files/social_banking.pdf (Letöltve 2021. november 17.).
3. Clayton Anthony (2010): Do local currency system have a role in economic regeneration, Social and Economic Studies, vol. 59, no.1/2, 243–287. o.

4. Dewar Roderick (2003): Information theory explanation of the fluctuation theorem, maximum entropy production and self-organized criticality in non-equilibrium stationary states, *Journal of Physics A, Mathematical and General*, no. 36(3), 631–641. o.
5. Fejér-Király Gergely – György Otilia (2017): A pénzügyi fenntarthatóság megteremtésének lehetséges módja a közösségi bankok tevékenységének szemszögéből, *Magyar kisebbség, Nemzetpolitikai -szemle, Új sorozat, XXII. évfolyam – 2017. 1–2. (83–84.)*, Kolozsvár, 7-21. o., ISSN: 1224-2292.
6. Füzér Katalin – Gerő Márton – Sik Endre – Zongor Gábor (2006): Társadalmi tőke és fejlesztés, in: *Társadalmi riport*, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, 335–350. o.
7. García Francisco Javier – Corral – Jaime de Pablo-Valenciano – Juan Milán-García – José Antonio Cordero-García (2020): Complementary Currencies: An Analysis of the Creation Process Based on Sustainable Local Development Principles, *Sustainability*, 12(14):5672 1-22 o., DOI: 10.3390/su12145672.
8. Sally J. Goerner – Bernard Lietaer – Robert E. Ulanowicz (2009): Quantifying economic sustainability: Implications for free-enterprise theory, policy and practice. *Ecological Economics*, 69.sz.(1), 76–81. o.
9. Hasan Maher – Jemma Dridi (2010): The effects of the global crisis on Islamic and conventional banks: A comparative study, *IMF Working paper*, issue 201, 1-46 o. DOI: doi.org/10.5089 /9781455205318.001
10. Hawken Paul (2007): *Blessed Unrest*, Viking, New York.
11. Kawachi Ichiro – Kennedy Bruce.P. – Lochner, Kimberly. – Prothrow-Stith Deborah. (1997): Social capital, income inequality and mortality, *American Journal of Public Health*, 87/9, 1491–1498. o.
12. Korten David C. (2009): *Gyilkos vagy humánus gazdaság?* Kairosz Kiadó, Budapest.
13. Bernard Lietaer – Christian Arnspurger – Sally Goerner – Stefan Brunnhuber (2012): *Moneu and sustainability – The missing link*. Triarchy Press, UK.
14. Karl Marlene (2015): Are ethical and social banks less risky? Evidence from new dataset. *Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung Berlin, Diskussionspapiere/Discussion Papers no. 1484*.
15. Kovács Kristóf (2015): Községi bankok lehetséges szerepe a pénzügyi rendszer stabilizálásában. *Ekonomické štúdie – teória a prax*, 2015. január, 119–124 o., <http://www.irisro.org/gazdasagtan/2013januar/G212KovacsKristof.pdf> (letöltve 2021. november 20.)

16. Molnár Csaba (2021): „Zöld pénzügyek nélkül nincs fenntartható gazdaság”, napi.hu, 2021.szeptember 8, <https://www.napi.hu/magyar-gazdasag/zold-penzugyek-zold-monetaris-politika-fenntarthato-gazdasag-zold-jelzaloglevel-kolozsi-pal.735893.html>
17. Széles Zsuzsanna – Széles Zoltán (2011): Etikusabb pénzügyek? – Iszlám banki térhódítás IncAndrássy Adél (szerk.): „Hitel, Világ, Stádium” Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötete: Sopron, 2010. november 3. (Publications of the International Scientific Conference „Credit, World, Stage”). Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Sopron.
18. Szóka Károly (2020): Helyi pénz helyzetkép, avagy a magyar helyi pénzrendszerek aktualitásai in A pénzügyi szektor aktuális kérdései Magyarországon a XXI. század elején, Ed. Koponicsné et al., Kaposvár, 361–372. o.
19. Vandemeulebroucke, Viviane – Käufer, Katrin – Beck, Katharina (2010): Networking Social Finance. Brussels, June 2010. http://www.social-banking.org/fileadmin/user_upload/Artikel_und_Studien/Networking_Social_Finance_Beck_Kaeufer_Vandemeulebroucke.pdf (Letöltve 2021. november 17.)
20. Varga József (2017): Az iszlám bankrendszer működése, Polgári Szemle, 13. évf. 1–3. szám, 2017, 295–306. o. DOI: 10.24307/psz.2017.0925
21. Varga József – Sárdi Gábor (2017): Közösségi pénzek csoportosítása, Taylor: gazdálkodás- és szervezéstudományi folyóirat, (9) 3-4., 108–115. o.

Internetes források

Balatoni korona: <https://www.balatonikورونا.hu/>, letöltés ideje: 2021. november 17.

BerkShares: <http://berkshares.org/using-berkshares/>, letöltés ideje: 2021. november 17.

Bocskai Korona: <https://www.bocskaikورونا.hu/index.php>, letöltés ideje: 2021. november 17.

Brixton Pound: <https://algorand.foundation/news/brixton-pound-algorand>, letöltés ideje: 2021. november 17.

Chimgauer:

https://www.chimgauer.info/fileadmin/user_upload/Info_Neue_Schein_e2.pdf, letöltés ideje: 2021. november 17.

https://www.chimgauer.info/fileadmin/user_upload/Dateien_Verein/Chimgauer-Statistik.pdf, letöltés ideje: 2021. november 17.

Wörgl: <http://heimat.woergl.at/verschiedenes/freigeld-woergl>, letöltés ideje: 2021. november 17.

Calgary Dollar:

<https://listings.calgarydollars.ca/#marketplace.advertisements.search>, letöltés ideje: 2021. november 17.

Ora: <https://fullycrypto.com/orania-plans-to-launch-the-e-ora-as-currency-for-its-citizens>, letöltés ideje: 2021. november 17.

IX. FENNTARTHATÓSÁG A VIDÉKFEJLESZTÉSBEN SZÉKELYFÖLD PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

„A vidékfejlesztés célja az ember, az emberek, családok jól-léte, ami közreműködésükkel, a fenntarthatóság érvényesítésével valósítható meg.”

(Csete László–Láng István: A vidék fenntartható fejlődése, 2009, 43. oldal)

1. A téma aktualitása és motivációja

Miért is van helye egy általános fenntarthatósági könyvben a fenntartható vidékfejlesztésnek? A téma azért érint minket különösen (a Sapia Egetemen tanulókat és tanítókat egyaránt), mert az egész Székelyföld egy nagy vidéki térségnek tekinthető. Tulajdonképpen csak Marosvásárhely, Csíkszereda és Sepsiszentgyörgy városok rendelkeznek nagyobb lakossággal, de ezeket a városokat is körbeöleli a vidéki környezet. Ha az OECD-módszertant vennénk figyelembe, amely népsűrűség alapján határozza meg a vidéki területet (150 fő/km² alatti érték esetén tekinti vidéki területnek), ebben csak Marosvásárhely nem tekinthető vidéki területnek. A romániai területi egységek besorolása szerint minden település vidéki, amelyik nem város, de székelyföldi városaink is vidéki jellegűek, nem beszélve a fürdővárosainkról, mint Tusnád vagy Borszék, ahol a lakosság száma nem éri el a nagyobb községek szintjét sem. Tehát ebben a vidéki környezetben nagyon fontos, hogy a mindannyiunkat érintő fejlesztések és projektek minél fenntarthatóbban valósuljanak meg, fenntartható módon viszonyuljunk vidéki természeti környezetünkhöz, figyeljünk a vidéki gazdaság és társadalom fenntarthatóságára.

2. A fenntartható vidékfejlesztésről

A vidékfejlesztés több definíciójában benne van a fenntarthatóság fogalom.

Vincze Mária szerint a vidékfejlesztésen a rurális térségek önfenntartó és fenntartható fejlesztését értjük (Vincze 2008, 140. o.). Ebben a megfogalmazásban, tág értelemben benne van minden olyan tevékenység, amely a vidéki lakosság életminőségének javítására irányul, életszínvonalát és gazdasági körülményeit javítja és a természeti erőforrások megerősítésére is törekszik.

Vidékfejlesztési fókusz alkalmazva az ember a legfontosabb tényező, a fenntartható vidékfejlesztés célja az ember, a társadalom hosszú távú megmaradása, a társadalmi jól-lét, az életszínvonal javulása (Csete–Láng 2009, 42. oldal).

A vidékfejlesztés alapelveit először a Corki Nyilatkozatban írták le 1996-ban. Az első Corki Nyilatkozatban tulajdonképpen a vidék felértékelődésére és megfelelő hangsúlyának megtalálására fektették a hangsúlyt. Időközben az Európai Unióban átalakult kicsit a szemlélet, és sokkal erőteljesebb természetre való figyelést hoz előtérbe a Cork II. Nyilatkozat. Mindkét nyilatkozatnak fontos eleme a fenntarthatóság, amint azt az alábbi táblázatban is látjuk, ahol a két nyilatkozat elveit vetjük össze. Míg az első nyilatkozat a vidékfejlesztés helyét és rendszerét, alapvető elveit határozza meg, addig a második nyilatkozat már a vidék elfogadásán túllépve a minőségi vidékpolitikára, jólétre és a fenntarthatósági szempontok megerősítésére fekteti a hangsúlyt.

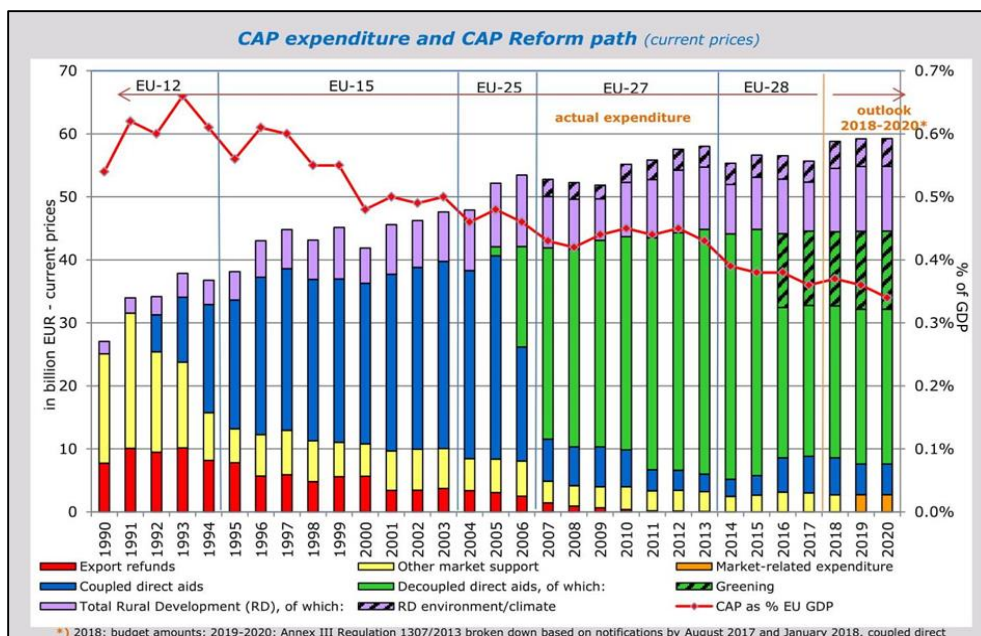
A vidékfejlesztés irányvonalai a Cork I. és Cork II. nyilatkozat alapján

	Cork I. – 1996	Cork II. – 2016
1.	A vidék előtérbe helyezése	A vidéki jólét támogatása
2.	Integrált megközelítés	A vidéki értékláncok megerősítése
3.	Diverzifikáció (önfenntartó egyéni és közösségi kezdeményezések kereteinek megteremtése)	Beruházás a vidék életképességébe és dinamizmusába
4.	Fenntartható fejlődés	A vidéki környezet megőrzése
5.	Szubszidiaritás	A természeti erőforrások kezelése
6.	Egyszerűbb jogi szabályozás	Az éghajlat-politikai fellépés ösztönzése
7.	Programozás	A tudás és az innováció fellendítése
8.	Finanszírozhatóság	A vidéki irányítás javítása
9.	Alulról vezéreltség	A politikai megvalósítás és az egyszerűsítés előmozdítása
10.	Folyamatos monitoring és értékelés	A teljesítmény és az elszámoltathatóság javítása

Forrás: saját szerkesztés a Cork I. és Cork II. nyilatkozatok alapján

A vidékfejlesztésen belül egyre erőteljesebb a fenntarthatóságra való fókuszálás az Európai Unió szintjén, de ez leginkább a környezeti fenntarthatósági elemeket, a „zöldítést”, a zöld támogatást jelenti, amint azt az alábbi ábra is mutatja. Az ábrán az látszik, hogy a vidékfejlesztési támogatások nőttek ugyan, de ezek növekedése a „zöldítés”-re ment. Ezek a támogatások nagyrészt az agrárszektorba jutottak vissza. Tulajdonképpen csökkent a 2006-os szinthez képest a kimondottan vidékfejlesztésre szánt keret, annak ellenére, hogy több tagállam ezután csatlakozott az Európai Unióhoz (Románia, Bulgária, Horvátország).

A Közös Agrárpolitika kiadásainak alakulása és a reformok alakulása 1990–2020 között



Forrás:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603862/EXPO_STU\(2018\)603862_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603862/EXPO_STU(2018)603862_EN.pdf), 2018, 11. oldal

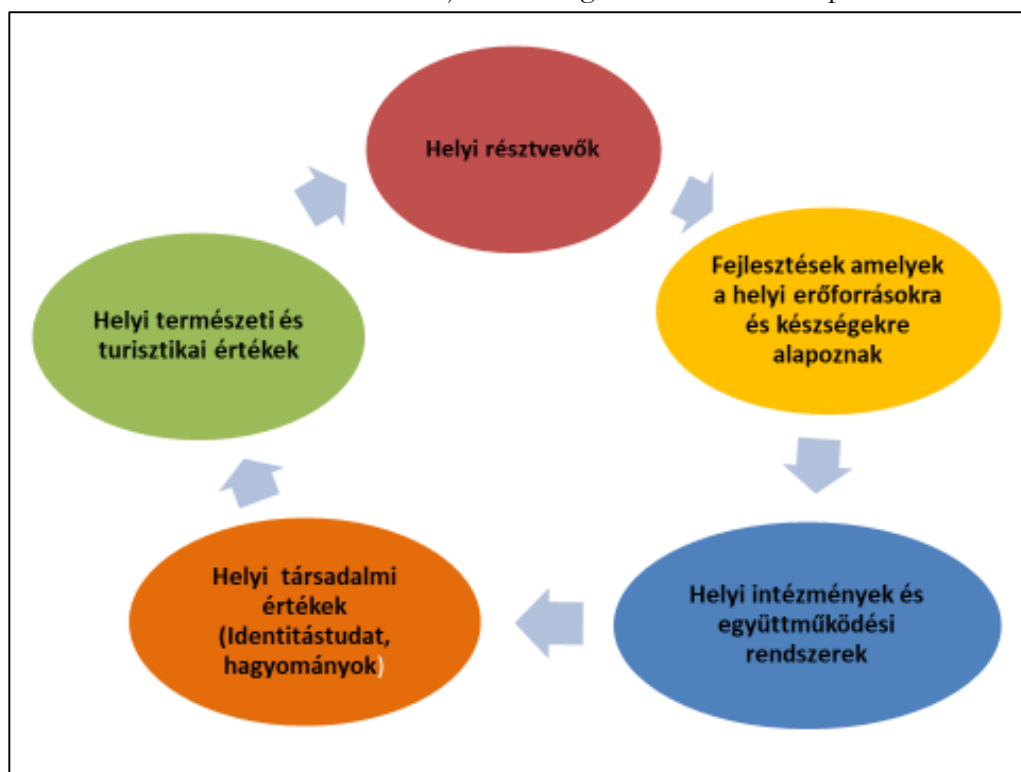
Ez a támogatási rendszer azért ilyen, mivel a vidék gazdasági funkciói leginkább a mezőgazdasághoz kapcsolódnak. Kerekes és szerzőtársai csoportosítása szerint a vidéki térség funkciói az alábbiak:

- Gazdasági szerepkörön leginkább a mezőgazdasági tevékenység és a mezőgazdasági termékekhez kapcsolódó gazdasági tevékenységek fenntartását értik, de ehhez sorolják a természeti erőforrások fenntartható hasznosítását, a falusi turizmust, a KKV-k működését és a vidéki szolgáltatásokat is.
- Ökológiai szerepkör: a természeti erőforrások megőrzése, az egészséges életkörülményeinket biztosító természeti erőforrások megőrzése (víz, talaj).
- Szocio-kulturális szerepkörön Kerekes és szerzőtársai leginkább a hagyományok megtartását, a falusi életvitel és a falusi élet értékeinek megőrzését értik (Kerekes et al. 2010, 16. oldal).

A vidékfejlesztés funkcióit nem csupán a vidékfejlesztésért, vagy éppen a településfejlesztésért felelős személyeknek és intézményeknek kell ellátnia. Ahhoz, hogy a vidékfejlesztés valóban fenntartható legyen, az szükséges, hogy a helyi

résztevők és az érintettek is megfelelő szerepet kapjanak benne, s általuk a helyi értékek előtérbe kerüljenek. Ilyen értékek a helyi turisztikai, társadalmi és kulturális értékek. Mindezeket nem lehet megfelelően felhasználni és egyben megóvni, ha nincsen megfelelő, a helyi értékeken és erőforrásokon alapuló intézményrendszer és képzés.

A fenntartható vidékfejlesztés megvalósításának szereplői



Forrás: saját szerkesztés Csete-Láng 2009, 43. oldal alapján

A fenntartható vidékfejlesztés rendszere tulajdonképpen egy egymásba kapcsolódó, egymást kiegészítő rendszerként írható le. Ebben a rendszerben a fenntartható vállalatok a termelésen és szolgáltatáson keresztül szorosan kapcsolódnak a helyi és más fenntartható fogyasztókkal. A létrejövő fenntartható jólét fontos alapkövei a megfelelő tudatosítás és nevelési folyamat, a mindenki által betartott, egyetértésben megfogalmazott szabályrendszer (ennek megszegése esetén az előre megállapított szankciók sem maradhatnak el).

A fenntartható vidékfejlesztés rendszerének elemei



Forrás: saját szerkesztés Csete-Láng 2009 alapján

Egy ilyen rendszer kialakulása következtében fenntartható jólét tudna kialakulni. Viszont a fenntartható jólét felé vezető folyamat számos hiányosságba ütközik, amelyek akadályozzák a fenntarthatóság és a magas életszínvonal kialakulását. Ezeket a hiányosságokat és a működési mechanizmusukat figyelve leginkább korlátozó, szorító gyűrűként írhatók le.

3. A vidékfejlesztés hiánygyűrűje

A fenntartható vidékfejlesztést számos hiányosság nehezíti, amelyek közül több tényező erősíti egymás negatív hatásait, mondhatni összekapcsolódva, hiánygyűrűként korlátozzák a fejlődési potenciált. A vidékfejlesztés hiánygyűrűje kifejezést a Csete-Láng szerzőpáros fogalmazta meg, feltérképezve azokat a tényezőket, amelyek akadályozzák a vidékfejlesztést (Csete-Láng 2009, 128–129. o.).

A fenntartható vidékfejlesztés hiánygyűrűje



Forrás: saját szerkesztés Csate-Láng 2009 alapján, 128. oldal ábra kiegészítésével

A vidékfejlesztés hiánygyűrűjének egy része a szorosan vett emberi és társadalmi tényezőkhöz köthető:

- Az együttműködés hiánya nagyon sok projekt megvalósulását teszi nehezkessé vagy éppen teljes mértékben megvalósíthatatlanná. Az együttműködés hiánya nemcsak az önkormányzat és települések lakosságának kapcsolatát nehezíti meg, de a kormányzati szintek összekapcsolódását is. Sok esetben nehézkes a települések és a megyei szint, és még nehezkesebb a települések és az országos szint összekapcsolása.
- A bizalom hiánya számos más tényező hiányosságát erősíti. A bizalom hiánya az együttműködést nehezíti, a kapcsolódási lehetőségeket korlátozza, a megfelelő információáramlást akadályozza és a társadalmi rendszerek megfelelő működését alássa. A megfelelő érdekérvényesítő képesség is a megfelelő személyekben való bizalmon alapszik. Tehát a bizalom hiánya az érdekérvényesítő képességet is korlátozhatja.
- A vidéki települési rendszerekről (a székelyföldi rendszerekről is) elmondhatjuk, hogy társadalmi rendszereik radikális átalakulásban vannak és a régi rendszerek már kevésbé működnek, újakat, helyettesítőket még nem minden esetben sikerült találni. Példa ezen rendszerek átalakulására a családok felépítése és működése. Míg régen több generáció élt egy udvaron és egymást segítették, ma már minden generáció külön él és saját gondjaikkal magukra maradnak. A szülők sok esetben a távolság, a még meglévő munkahely miatt nem tudnak

segíteni a gyerekek nevelésében. A gyerekek a távolság és más akadályoztató tényezők miatt nem tudnak segíteni a szülőkön. Nagy gondot jelenthet a betegek gondozása is. Ezeket a hiányosságokat próbálják pótolni többkevesebb sikerrel a piaci vagy félpiaci alapon szerveződő szolgáltatások, de számos területen van még hiányosság. Ilyen a Caritas beteggondozás vagy éppen a Bőjte Csaba testvér által működtetett alapítvány tevékenysége. Viszont az otthoni beteggondozás nem felétlenül oldódott meg, nagyon sok idős egyedülálló nem tudja megfizetni az öregotthon költségeit, ezenkívül a gyerekes családoknak is sokszor lenne szüksége gyerekelügyeletre. A generációk közötti kapcsolatok szétesnek. Ez csak néhány példa, amelyeket a teljesség igénye nélkül soroltuk fel.

- A fenntartható gazdasági fejlődést nem csupán az emberi és a társadalmi tényezők hátráltatják, hanem a kemény gazdasági korlátok is. A pénzszerzési képesség hiánya jelentősen korlátozhatja a vidékfejlesztési lehetőségeket. Ezt a hiányosságot részben befolyásolja, vagy éppen okozhatja a kapcsolatok, az érdekérvényesítő képességek és a minőségi információk hiánya. Egyéni szinten a pénzszerzési lehetőségeket jelentősen befolyásolják a korlátozott vidéki munkalehetőségek. A munkalehetőség hiánya leginkább abban az esetben érhető tetten, amikor elszigetelt, kis településről van szó, amely a gazdasági centrumoktól, városoktól távol esik.
- Részben a kis mezőgazdasági méretek, a nem megfelelő méretgazdaságosság és a pénzpiacokhoz való nehézkes kapcsolódás hiányai magyarázzák a tőke- és likviditási nehézségeket. Természetesen erősíti a likviditási hiányt a pénzszerzési képességek hiánya, a megfelelő piacképes tudás és információk hiánya is. Itt is magyarázó tényező lehet az együttműködés hiánya.
- Az üzleti magatartási hiányosságok részben a képzési hiányosságok miatt alakulnak ki, másrészt a környezet vállalkozói kultúrája is magyarázza. Ambrus Tibor leginkább a nem teljesítményorientált szervezeti kultúrában látja a hiányosságok forrását (Ambrus 2013).
- A piacképes szakismeretek hiánya nem csupán az oktatási rendszer hiányosságai miatt alakul ki. Valóban hiányzik Székelyföldön a megfizethető áron elérhető, jó minőségű képzés bizonyos felsőoktatási szegmensekben, de a szakképzés is reformokra szorul. Biró A. Zoltán más társadalmi tényezőkre is felhívja a figyelmet, mint például a tanulási életpálya alultervezése, a tanulás elmaradása. Az alultervezés azt jelenti, hogy a gyermek képességeihez, személyes terveihez viszonyítva a családi környezet vagy a helyi közösség az iskolai és tanulási életpályát visszafogja, rövidre zárja, nem hagyja megfelelően kiteljesedni. A

korai iskolaelhagyás is megjelenik jellemzően székelyföldi problémaként, különösen a roma gyerekek körében (Bíró 2006, 157. o.).

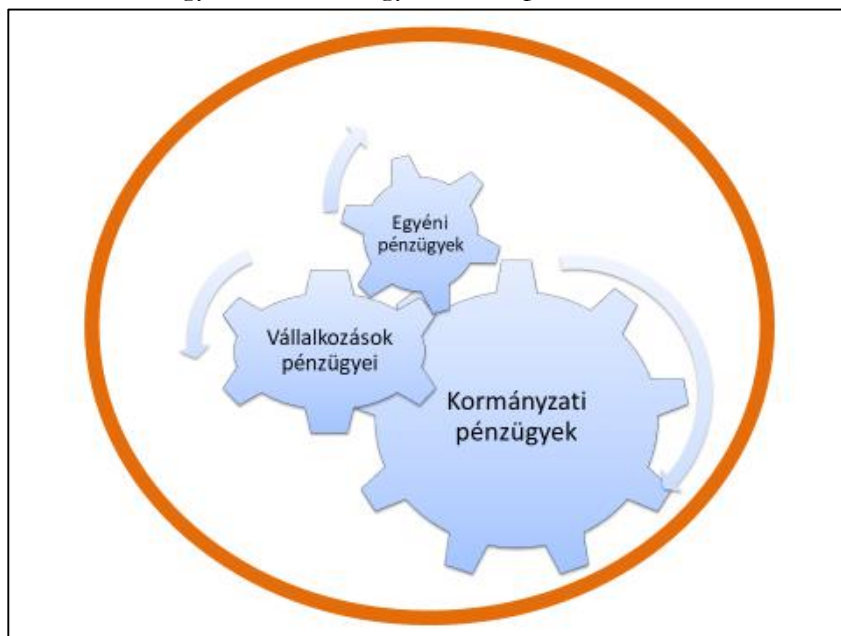
Összegzésként elmondhatjuk, hogy számos tényező akadályozza a fenntartható vidékfejlesztést, de ezek a tényezők egymás hatásait is felerősíthetik, vagy éppen egymás okozói is lehetnek. Ezen hiányosságokat először tudatosítani kellene, majd fokozatosan felszámolni, hogy igazán eredményes és tartós legyen a vidékfejlesztési folyamat.

4. Fenntartható vidékfejlesztés pénzügyi és makrogazdasági aspektusai

A fenntartható vidékfejlesztés egyik kulcstényezője a vidéki térség pénzügyi helyzetének fenntarthatóvá tétele mind egyéni, mind közösségi szinten. A fenntartható pénzügyi kérdések az egyéni szintről a kormányzati szintig hatnak egymásra. Egyéni szinten a megfelelő pénzügyi ismeretek megléte, a minőségi információkhoz való hozzáférés, valamint a megfelelő eszközökkel való rendelkezés meghatározó tényezőknek számítanak a fenntartható rendszerben. Ugyanakkor egyéni és háztartási szinten a fogyasztói szokások is szerves elemét képezik a rendszernek, hiszen a fenntartható fogyasztás, valamint a hulladékhasznosítás erősíteni (vagy gyengíteni) tudja a pénzügyi lehetőségeket. Vállalati szinten ugyanezek a tényezők érvényesek, kiegészítve a fenntartható termeléssel, valamint a felelős vállalati magatartással. Az önkormányzati szint figyelembe kell vegye az egyéni szintet, a vállalkozások szintjét, és össze kellene hangolja a tevékenységeket, illetve a fejlesztéseket az egyéni szint és az országos szint között.

Országos szintű fenntartható pénzügyek nélkül minden kisebb alegység a fenntarthatatlan pénzügyi rendszerek költségeit fogják fizetni. Amennyiben ez a rendszer nem társul tudatos korrekciós politikával, akkor az alacsony jövedelemmel rendelkező vidéki egyénekre, vállalkozásokra és önkormányzatokra arányaiban nagyobb teher fog hárulni, és visszaveti a fejlődésüket, erősebb lemaradást fog eredményezni.

Pénzügyi rendszerek egymásba kapcsolódása



Forrás: Saját szerkesztés

A fenntartható pénzügyek és vidékfejlesztés kapcsán Székelyföld esetében a következő akadályok vannak, amelyeken változtatni kellene:

- Egyéni szinten: alacsony jövedelemszint, alacsony iskolázottsági és informáltsági szint, korlátozott lehetőségek a pénzügyi megoldásokban és talán egyre erősebb az alacsony bizalmi szint. A bizalom alacsony szintje, összekapcsolva a kommunikáció hiányával, tulajdonképpen az egyént a saját pénzügyi akadályának „dobozába” zárja be.
- A vidéki térségekre általában jellemzőek az átlagnál alacsonyabb jövedelmek, s ez kiemelten jellemző Székelyföldre is. Ugyanakkor, mint általában a vidéki térségekben, itt is kevés az országos átlag feletti keresettel rendelkezők aránya. A megélhetőségi költségek viszont hasonlóak az országos átlaghoz. Emellett az is jellemző, hogy az önellátó családi gazdaságok jövedelemkiegészítő szerepe is mérséklődik. Ezen nehézségek korrigálására szükség lenne a helyi, vidéki lakosság számára megfelelő pénzügyi ismeretek oktatására, az erőforrás-hasznosítás alternatív módzatainak feltérképezése és megvalósítására (például a fölösleges erőforrás-kapacitások: munkaeszközök, szálláskapacitás, szállítási eszközök stb. közös értékesítése).
- Vállalkozások szintjén: jellemző a vállalkozások piaci korlátozottsága

elsősorban a termelés és az értékesítés terén. A kis termelési kapacitás nem tud megfelelő költséghatékonyságot biztosítani, a kis piacra való értékesítés pedig a fejlődési kapacitásokat limitálja. Szintén korlátozó tényező az alacsony jövedelemmel rendelkező fogyasztók piacán való értékesítés, valamint a kis, periférikus vállalkozások pénzhez való hozzájutását korlátozó modern bankrendszer is (Gál 2012). Ezenkívül fontos megemlíteni, hogy jellemző a nem megfelelően képzett humánerőforrás, amely kiegészül az előzőleg felvázolt egyéni szint nehézségeivel (pl. a bizalom hiányával), amely alapját képezi a vállalat működésének.

- Az önkormányzati szint kettős szorítóban van. Egyrészt az egyéni és a vállalati szint nehézségeit kell korrigálja, másrészt kezelnie kell az kormányzati, makrogazdasági szint okozta nehézségeket, mint például az elszabadult infláció, a hirtelen megváltozott és kiszámíthatatlan költségvetési kiigazítások.
- Kormányzati szinten a makrogazdasági akadályok, fenntarthatóságot veszélyeztető tényezők: törvényi és költségvetési következetlenségek, amelyekre számos példa van/volt, és azt is mondhatjuk, hogy rossz szokássá vált a politikai és kormányzati rutin. Erre példa a későn megszülető éves költségvetés, amely az alacsonyabb szintek (pl. önkormányzatok) működését ellehetetleníti minden év elején. Az év közben változtatott eljárások és költségvetési kiigazítások leginkább a szociális rendszerektől veszik el a pénzt, de arra is van/volt példa, hogy az önkormányzatok pályázatainak előkészítésére félretett pénzeket zárolták.
- Székelyföldön a helyi pénz mint alternatíva egyelőre a jogi és társadalmi akadályok miatt elképzelhetetlen. A helyi gazdasági egységekre jellemző, hogy nehezen vagy sehogy nem tudnak kapcsolódni a nagyobb jövedelemszinttel rendelkező piacokhoz, illetve az alternatív pénzügyi források egyelőre nem elérhetők. A helyi bankok a likviditási preferencia miatt a következőképpen működnek: a megtakarított kis helyi tőkét leginkább a központokban levő, nagy piacokkal rendelkező vállalatoknak adják kölcsön. Ugyanazokat a hitelfeltételi feltételeket és garanciákat a helyi kis termelők nem is tudják teljesíteni. Ezért is nagyon fontos a helyi pénzügyi szolgáltató rendszerek kiépítése. Erre fontos pozitív példa a LAM hitelintézet, amely a helyi gazdaságot szolgálja ki.

Fenntartható vidékfejlesztés csak fenntartható makrogazdasággal lehetséges. A fenntartható makrogazdaságban fontosak a megfelelő törvényi keretek, amelyek a működést egyértelműen és átláthatóan, tervezhetően szabályozzák. Romániára

jellemző a törvényhozásban az inkonzisztencia, tervezhetetlen változások, elkésett törvények. Például az önkormányzati működést is befolyásoló költségvetés rendszerint késett: a 2022-es év az első, amikor a költségvetési törvény az előző év vége előtt elkészült. Másrészt a folyamatos kormányváltások, kormányserék teljesen kiszámíthatatlanná teszik a helyi önkormányzatok működését és a vidékfejlesztést. Fenntarthatóság szempontjából különös jelentősége van a fiskális politikának, hiszen az államháztartási hiány viszonylag rövid idő alatt érezteti hatását a gazdaságban, például az infláción keresztül (Antal 2004). A stabil makrogazdasági környezet feltételrendszerében a deficit nélküli állami költségvetés vagy a kezelhető adósság lenne kívánatos. Romániában számtalan példa volt arra, hogy a kormányzati adósságot a helyi költségvetések megnyirbálásával próbálták orvosolni.

A költségvetési deficit és annak nem megfelelő kezelése olyankor érinti leginkább a vidéki térséget, amikor a helyi költségvetésből vonnak el forrásokat (például a pályázatokra szánt tartalékokat) vagy éppen a szociális rendszerek finanszírozását vágják meg. Az államadósság finanszírozásánál is fontos lenne, hogy a jövő generációkat is terhelő állami terhek ne növekedjenek, ezek finanszírozása ne mozdítsa kényszerpályára a gazdaságot. Románia esetén több alkalommal volt rá példa, hogy az államadósság felvétele olyan feltételrendszerhez volt kötve, amely az egész makrogazdaságot visszavetette, és a gazdasági visszaesés leginkább a kisebb vállalkozásokra volt negatív hatással. Például a 2008-as válságkezelés hatásaként a vidéki térségek vállalkozásai kényszerültek időszakos vagy végleges bezárásra, a közszektor alkalmazottainak fizetését 25%-kal levágták, felfüggesztették az alkalmazásokat a közszektorban, mindezt a Nemzetközi Valutaalaptól felvett hitel miatt. A 2008-as válság egyik pozitív hozadéka a stabil árak, alacsony inflációs makrogazdasági környezet volt. A koronavírus-válság és a kínálati oldal beszűkülése, az ellátási láncok akadozása miatt viszont ismét növekvő inflációs környezettel kell számoljunk. Fenntartható gazdaság csak stabil árak mellett valósítható meg. Másként az infláció a projektekre szánt pénzt elviszi, a folyamatosan növekvő árak a tervezhetőséget teljesen aláássák, egyéni és közösségi szinten is.

5. Vidékfejlesztési projektek fenntarthatósága

A vidékfejlesztési projektek megvalósítása során fontos tényező, hogy figyeljünk az egész folyamat során a fenntarthatóságra, lehetőség szerint minden elemre: társadalmi, természeti és gazdasági keretekre, valamint helyi érintettekre is.

A fenntartható vidékfejlesztési projektekhez nélkülözhetetlenek:

— Társadalmi szempontból a társadalmi keretek figyelembevétele és a

megfelelő, állandó kommunikáció. A helyi társadalom igényei a kiinduló alap kellene legyen minden fejlesztéshez. Fontos szempont, hogy a folyamat minden szakaszában (a tervek megfogalmazása, kivitelezése és utóélete során) a kommunikáció nyitott és folyamatos legyen. Minél nyitottabb a kommunikáció és szélesebb körű a bevont vidéki lakosság, annál elfogadottabb lehet a projekt. A projektek során a végeredmény és a megvalósult beruházások, létesítmények használata és nem utolsósorban a fenntartása is könnyebb, ha a közösség magáénak érzi a projektet.

- A környezeti adottságok pontos ismerete és figyelembevétele nélkülözhetetlen a projektek során. Székelyföldön született számos olyan projekt is, amelyben a tervezők nem vették figyelembe, vagy nem voltak tudatában a helyi adottságoknak. Leginkább a vízhálózatok és szennyvízhálózatok kiépítésénél akadtak problémák (Kovács 2021).
- A gazdasági elemeknek is számos aspektusa van. A projektek tervezése során a helyi költségvetések figyelembevétele nagyon fontos. A tervek elkészítésénél mindig jó előre el kell legyenek készítve az előzetes tervek. Másrészt a tervezés és kivitelezés során fontos, hogy minél több helyi érintett legyen bevonva. Ez nemcsak azért, hogy a pénz a helyi gazdaságba menjen, de azért is, hogy utólag a számonkérhetőség és javítási munkálatok kivitelezése legyen megfelelő. Ez egyféle társadalmi kontrollt is jelent a munkálatok fölött.

A következő táblázat a vidékfejlesztési projektek fenntarthatósági követelményeit mutatja, fázisokra bontva.

A vidékfejlesztési projektek fenntarthatósága

Fázis megnevezése	Szempontok
Projekttervezés – leltározási fázis	Érintettek, a településen lakók igényei
	Természeti adottságok és korlátok ismerete
	Költségvetési korlátok és lehetőségek tudatosítása
	Társadalmi keretek pontos megismerése
Projekttervezés – projekt- meghatározási fázis	Igények és potenciális tervek meghatározása
	Projektek meghatározása, pontos leírása
	Projekttervezési finanszírozási keret pontos meghatározása

Fázis megnevezése	Szempontok
Projektterv elkészítése	Projektterv elkészítése. Fontos kritérium: ha nem helyi a cég, akkor megfelelő helyismeretre van szükség
	A tervezési folyamat figyelemmel kísérése és visszacsatolás
	A tervezés társadalmasítása, kommunikációja és a jó észrevételek szerinti kijavítása
	Megfelelő finanszírozási kerethez való igazítás
Projekt kivitelezése	A terveknel a költségvetésben az általános gazdasági környezetet és a várható változásokat is figyelembe kell venni, be kell építeni (például drágulás)
	Ha lehet, helyi kivitelező választása, minél több helyi érintett bevonása
	A kivitelezési folyamat rendszerének, lépéseinek pontos beütemezése és leírása
Projektátadás	A kivitelezés követése és az esetleges korrekciók gyors végrehajtása
	Átadása, az érintettekkel való megismertetés
Projekt utóéletének követése	Használata és a használat során kialakult erodálódásra való figyelés, nyomon követés és javítás

Forrás: saját szerkesztés

Tehát a vidékfejlesztési projektek minden fázisában szükség van a megfelelő kommunikációra, a folyamat követésére és visszacsatolásra.

6. Vidékfejlesztés és fenntartható turizmus

A vidékfejlesztés és a turizmus kapcsolatát kiemelkedően fontosnak tartjuk, hiszen a turizmus Székelyföld egyik olyan ágazata, amely húzóerővel rendelkezik, és a vidék gazdasági diverzitását, életképességét segíti. A turizmus egyelőre lassan, de azt is mondhatjuk, hogy szervesen bontakozik ki. A fenntartható turizmus feltételrendszere gazdasági téren a lakosság minél szélesebb körű bevonását feltételezi, a környezet megóvását és helyreállítását, társadalmi szinten pedig a kommunikáció és a helyi értékek megfelelő kezelését igényli.

A fenntartható turizmus feltételrendszere



Forrás: saját szerkesztés

Nagyon nehéz megtalálni az egyensúlyt az értékeink megőrzése és kiárusítása között. Például a túl gyors növekedés a szakképzett helyi emberek hiányát is magával hozza, ennek helyettesítése máshonnan kell megvalósuljon, ami sok esetben konfliktus forrása a helyiek és a kívülről jövő munkavállalók között. A turizmus okozta gazdasági növekedés aránytalan eloszlása, a hirtelen társadalmi átrendeződések is ellentét forrásai lehetnek. Ahol a gyors növekedés volt jellemző, ott megmutatkoznak a fenntarthatósághoz kapcsolódó aggályok, hiányosságok (Parajd, Szováta, Borszék).

A túl gyors növekedés miatt kialakult problémák a következők:

- **Környezeti problémák:** a környezetszennyezés mértéke (szemetelés, a természeti környezet elhasználódása), a természeti környezet regenerálódásának hiánya, az asszimilációs képesség hiánya. A környezetkímélő és az emberi együttélés infrastruktúrájának kiépítése általában elmarad a gyors fejlődés és igények mögött (utak, víz- és szennyvízhálózat, szemét elszállítása).
- **Gazdasági problémák:** a túl gyors növekedés a helyi erőforrásokon túli növekedést jelenti, a szolgáltatásokhoz és termeléshez kapcsolódó import a gazdasági kitettséget/függőséget növeli. Amennyiben a turisztikai

desztináció nem tudja biztosítani az állandó vonzerőt, nagy lesz a foglalkoztatásban és a jövedelmek megszerzésében az ingadozás. Növekedik a jövedelmi különbség a turizmusban résztvevők és más csoportok között. Az infrastruktúra egyoldalú (túl gyors) növekedése más területekhez/tevékenységekhez képest.

- Társadalmi problémák: társadalmi feszültségek jönnek létre azok között, akik profitálnak a turisztikai szolgáltatásokból, és akik kimaradnak a pozitív gazdasági hatásokból. A társadalmi asszimilációs képesség lassú növekedést és folyamatos kommunikációt feltételezne a különböző érintettek között, ami sokszor elmarad.

A székelyföldi turizmus jellemzői a fenntartható vidékfejlesztés tükrében

Habár folyamatosan dolgoznak a turisztikai egyesületek és a megyei tanácsok megfelelő intézményei Székelyföld turisztikai imázsán, egyelőre a székelyföldi turizmus nem egy stabilan pozicionált térség. Nagy Benedeket idézve a Székelyföldön felívelőben vannak a régióépítő folyamatok, egyre több helyen látszanak az ötletes, eredeti megoldások, programok és kezdeményezések. A kutató azt is bebizonyította, hogy a régió autonómiájának foka nem kizáró és nem is döntő tényező a régió turisztikai marketingjének minőségében (Nagy 2013).

Az imázshoz használt jelképeknél a székely kapu dominanciája a legerőteljesebb, ezt pozitív módon befolyásolta az egységes, több megyés stratégia és Hargita Megye Tanácsának a székely kapu programja, amely a régi székely kapuk felújítását támogatja. A kopjafa szintén jelentős szimbólumnak számít.

A környezeti, táji elemek is fontosak Székelyföld imázsában, például olyan helyszínek, mint a Gyilkostó. Újjáépülőben van a gyógyturizmus, a borvíz felhasználása, amihez szorosan kapcsolódnak a gasztronómiai jelképek, a hagyományos ételek (töltött káposzta és szilvapálinka). A természet az egyik legfontosabb vonzóerő, a táj és az ember egyszerű kapcsolata. Nem szabad elfelejtenünk a nemzeti, etnikai színezetet sem, hiszen a székely ruha ugyanolyan imázselemünk, mint a székely kapu.

A székelyföldi turizmus egy jelentős szegmensére erősen jellemző az etnicitás. A történelmi, kulturális emlékhelyeknek jellemzője a turizmus etnicitásjellege, ezeket szinte kizárólag csak a magyar turisták látogatják (Horváth 2013). Egyre elfogadottabb azonban az a nézet, hogy fenntartható turizmus nem támaszkodhat kizárólag az etnikai sajátosságokon alapuló kulturális turizmusra. Csete Mária és Szécsi Nóra (Csete et al. 2015) felhívja a figyelmet arra, hogy nagyon fontos a

fenntartható turizmus szempontjából, hogy a turisztikai kínálat megfelelően diverzifikált legyen, különös tekintettel a környezetre.

Ezenkívül nemcsak a meglévő elemek megőrzése fontos ahhoz, hogy a vidék fenntartható legyen, hanem, az is, hogy tudásban és innovációban sem maradjon el a vidéki térség.

A székelyföldi turizmuson van még mit alakítani, hiszen a helyi adottságok kiaknázása még most indult el, de például a sípályák közötti együttműködések, a sípályák nyári hasznosításának alternatívájaként a bobsíp pályák kiépítése már elkezdődött. Sok esetben azonban sajnos nincs előrelépés, és a turisztikai helyek elhanyagoltsága (például Gyilkostó) szembetűnő. Rendszerjellemezőként sajnos jelen van az információhiány, a turisztikai szolgáltatások gyenge minősége, valamint viszonylag magas árak.

Nagy szerint azoknak a helyeknek van sikeres helymarketing-politikájuk, ahol szellemi-humán és fizikai-földrajzi komponenseket ötvöző termékpolitikát alkalmaznak, és amelyek kommunikációjában egyaránt léteznek fizikai, térbeliség nélküli kulturális elemek, de nem maradnak ki a természeti táj vagy épített örökségi elemek (Nagy 2013).

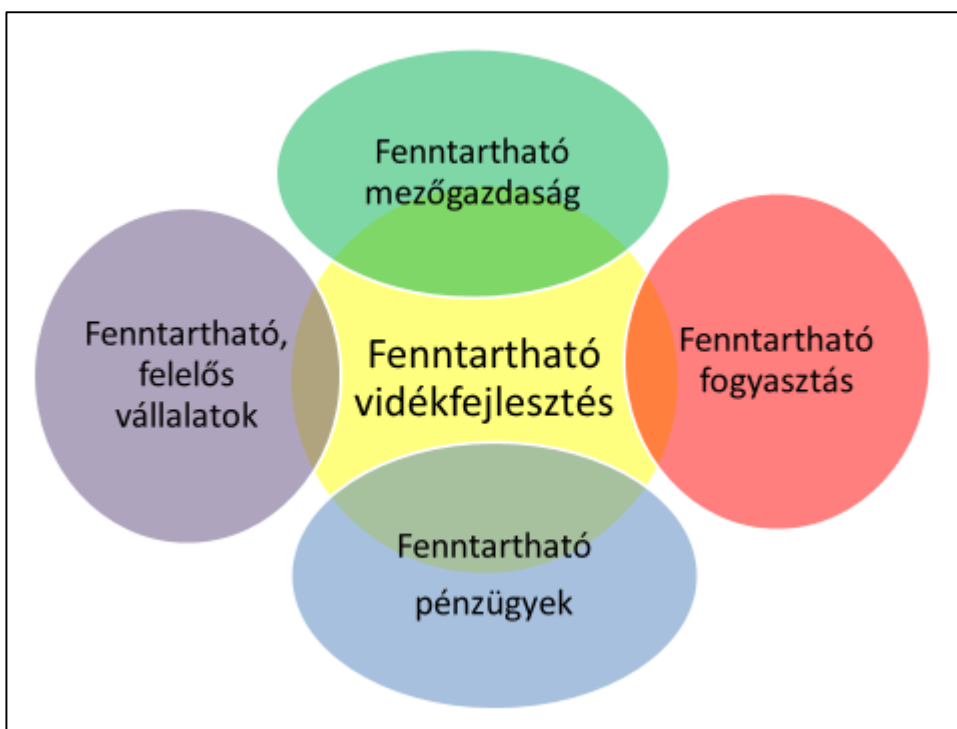
Ami sajnos egy holtpontra a helyi turizmus fejlesztése során, a helyiek megszólítása, hiszen a ciklikus turisztikai kereslet jó egyensúlyozója lenne a helyi állandó kereslet. Ezt így lehetne megfelelően hasznosítani, hogy ha a helyiek kedvezményben részesülnének, például a kereslethiányos szezonokban (vagy éppen ebben az időszakban csak helyieknek szóló program lenne). Így a turisztikai holtszezonokban is megfelelő kereslet lenne.

Összességében elmondható, hogy a turizmus nagymértékben hozzájárulhat a vidék fenntarthatóságához, de ehhez a fenntartható turizmus feltételrendszerét figyelembe kell venni.

7. Kapcsolódás az előző fejezetekhez

A fenntartható vidékfejlesztés szorosan kapcsolódik az előző fejezetekhez, hiszen a vidéki térségekben is hasonló folyamatok zajlanak, mint a társadalom egészében. Főleg a technikai adottságok feltételrendszerének megteremtődésével, valamint a kommunikációs lehetőségek, az internethasználat általánossá válásával minden lehetőség adott a fenntarthatóság tudatosítására a vidéki térségekben is.

A vidékfejlesztés fenntarthatósága és kapcsolódó elemek



Forrás: saját szerkesztés

A fenntartható vidékfejlesztés és az agrárágazat kapcsolata egyértelmű, hiszen a vidéki térség minden esetben összekapcsolódik, körbeölelődik a mezőgazdasággal, illetve a természeti környezettel. A vidékfejlesztési projektek kapcsán figyelembe kell venni az agrártevékenységet, a mezőgazdaságban foglalkoztatott lakosságot, hiszen a megtermelt helyi termékek értékesítése része a helyi vidékfejlesztési tevékenységnek. Számos esetben szükséges a mezőgazdasági tevékenységek előmozdítása megfelelő helyi infrastruktúrával pl. ivóvíz-, illetve szennyvízhálózat kiépítésével, vagy éppen megfelelő úttal. A mezőgazdaság, a helyi turizmus, valamint a helyi gazdaság összekötésére külön figyelni kellene. Például a lovasturizmus-szolgáltatás beépítése a helyi turizmusba, vagy farmlátogatás termékkóstolással, termékvásárlási lehetőséggel.

A jó minőségű helyi termék nemcsak a turistáknak és gazdagabb, távolabbi piacokon kellene, hogy elérhető legyen. A helyi állandó vásárlói kör fenntartása és a biztos jövedelem eszköze lehetne a bérletes vásárlás lehetősége, illetve az előre megelőlegezett keretösszeg vagy éppen a helyieknek adott bizonyos százalékos kedvezmény.

Videkfejlesztés szempontjából egyre fontosabb lesz a fenntartható fogyasztás kérdése is, hiszen a természettől való eltávolodás és a kényyszerű fogyasztás kérdése

ma már teljesen jelen van a vidéki térségekben is. Néhány, ezzel kapcsolatos szempontot emelnék ki:

- Tudatos vásárlás ösztönzésére a helyi lakosságnak is szüksége van. Figyeljünk arra, amit vásárolunk, hogy valóban szükségünk legyen rá, és ne érzelmi vásárlás legyen. Főként a helyi és újrahasznosítható csomagolással rendelkező vagy csomagolásmentes termékeket vásároljuk. Tartsunk vásárlásmentes napokat.
- Ne felejtsük el a hagyományainkat, ha lehet, építsük be az újrahasznosítást az életünkbe, például a nem használt ruhákból szőnyegkészítéssel.
- Egyre többet megyünk étterembe és vásárolunk félkész vagy kész fagyasztott termékeket. Próbáljunk meg otthon főzni, ha lehet, helyi alapanyagból.
- A tudatos vízhasználat a vidéken is fontos lehet, nem csupán költségcsökkentés szempontjából.

8. Nyitott kérdések, megoldandó feladatok a fenntartható vidékfejlesztés felé

Nagyon fontos, elhanyagolt kérdés marad a vidéki térség informatikai tudásban való lemaradásának pótlása. Nem igazán találunk felmérést arra vonatkozóan, hogy milyen különbség van a városi és a vidéki térségek informatikai ismereteinek és használata terén, milyen lemaradásban van a vidék a digitális társadalom jellemzőiben, mennyire tudja használni az egyáltalán meglévő tudását, mennyire tudja érvényesíteni igényeit és akaratát. A vidéki társadalom adottságaiból kiindulva (az előregedett népesség és a kevés digitális ismeretet igénylő munkahelyek miatt) arra következtethetünk, hogy e tekintetben le lehet maradva a vidéki térség. Míg városokon inkább jellemzőek az okos megoldások, digitális számlafizetési megoldások, addig vidéken a hagyományos megoldások jellemzőek.

A következő időszakban a vidékfejlesztés kiemelt területe kellene legyen a helyzet felmérése és annak orvoslására létrehozott projektek. Ezek nagy valószínűséggel generációnként más és más szintűek, más módszerekkel kellene rendelkezzenek. Egyértelmű, hogy a telefonon és számítógépen felnőtt gyerekek és az idősebb, gombos telefont és tévét használó generációk számára nem lehet azonos módszertan alapján segíteni a felzárkózásban. Az, hogy a generációk segítsék egymást a felzárkózásban, intergenerációs hidat létrehozva teljesen járható útnak tűnik és nagy társadalmi hozzáadott értéke is lehet.

Szintén fontos tényező lenne a helyi gazdasági tényezők bekapcsolása az okos eszközökön keresztül a nagyobb gazdasági folyamatokba, leginkább tőkevonás

céljából. Itt a helyi vállalkozások interneten értékesített termékeiktől, a helyi szabad elszállásolási kapacitásokon túl minden eszköz kihasználásáról szó lehet.

Környezettudatosság kapcsán meg kell említeni, hogy vannak generációk, amelyek kimaradtak a környezeti nevelésből. Amikor felnőttek, vagyis a kommunizmus időszakában a kevés termék és a csomagolóanyagok hiánya miatt nem volt fontos a környezeti nevelés, nem volt annyi szemét, amely a környezetbe ellenőrizetlenül került és a környezet ne tudott volna felbontani. Ennek a generációnak a képzése és tudatosítása már egy ideje zajlik, főleg a megszervezett szemétszállítások kapcsán, de lehetséges, hogy egy célzottabb rendszert kellene kialakítani.

9. Jó példák a fenntartható vidékfejlesztés felé

A fenntartható vidékfejlesztés felé való elmozdulás egyik legjobb példája Gyergyóremete település.

A fenntartható település feltételrendszerét a következők szolgálják:

- Koherens, a településre és a településszerves fejlődésére figyelő, több cikluson át történő egységes és magas minőségű vezetés.
- Minden települési szegmensre való odafigyelés (a kultúrától a gazdaságig minden részterületre).
- Megfelelő adminisztrációs személyzet megléte az önkormányzat szolgálatában, amely ténylegesen megpróbálja teljesíteni a saját magukkal szemben is megfogalmazott elvárásokat.
- Kiemelkedő együttműködés a vállalkozói szférával, kölcsönös segítség.
- A belső (természeti erőforrások) és a külső erőforrások (pályázatok) nagy odafigyeléssel történő felhasználása.
- A település lakóival való folyamatos kommunikáció és az igények figyelembevétele.
- A magántulajdon rendezése.
- Képességszemlélet erősítése.



• **KÜLDETÉSÜNK**

Gyergyóremete Önkormányzata és Polgármesteri Hivatala arccal az emberek fele kíván minőségi szolgáltatást nyújtani és velük együtt dolgozni a község folyamatos és szerves fejlődésén.

• **CÉLKITŰZÉSÜNK**

Községünk javára fordítani a jelenleg előttünk álló kiélezett gazdasági helyzetet is.

ÉRTÉKEINK

• **Munkatársak:**

- rugalmasság, mellyel a változásokra reagálunk,
- kitartás, mellyel végigvisszük ügyeinket
- igényesség, melyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy teljesítsük feladatainkat

Polgármesteri Hivatal

- nyitott, átlátható, ügyfélközpontú, megbízható, kiszámítható, szolgáltató, versenyképes



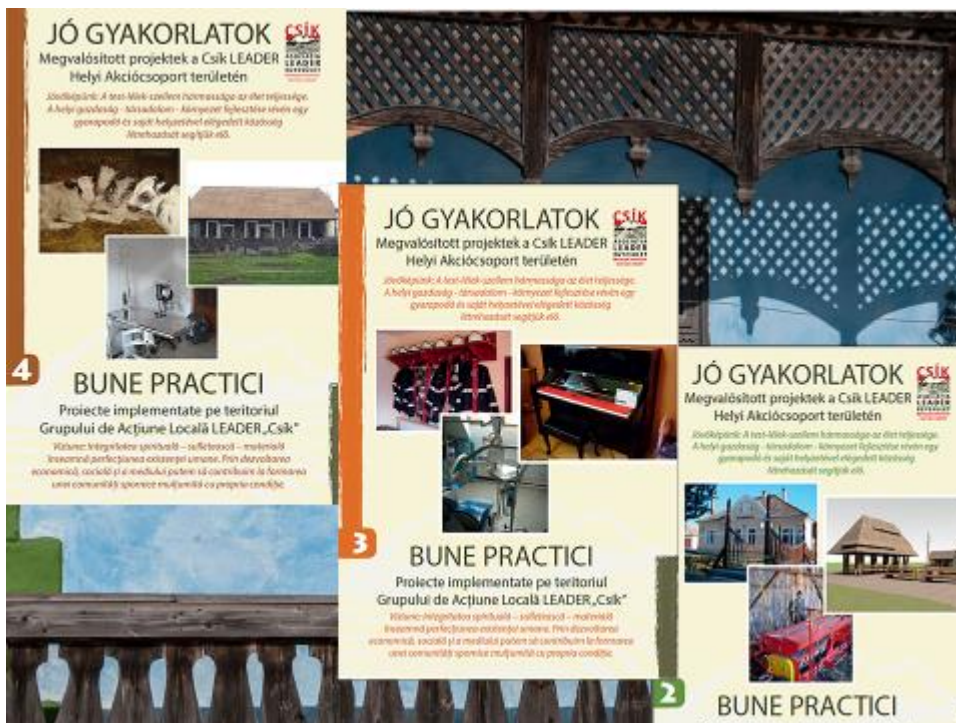
Forrás: saját szerkesztés a https://gyergyoremete.ro/hu_HU/village-hall/dear-visitor/honlap alapján

Magasabb szinten, több település szegmenseit összefogó „intézmény” a Csík LEADER Egyesület

A Csík Leader Egyesület egy nagyobb földrajzi térség kiszolgálója: az egyesület Alcsík, Felcsík, Kászon és a Gyimesek térségét is integrálja. Annak ellenére, hogy relatív kis személyzettel rendelkezik, mégis megfelelően tudja integrálni és ellátni a távol eső területeket és érintetteket is.

A LEADER térség fenntarthatóságát az alábbiak segítik:

- Stratégiai tervezés és felmérés az akcióprogramok javaslata előtt, felelős tervezés.
- Megfelelő kommunikáció minden érdekcsoporttal.
- Az érintettek segítése akadályaik leküzdésében. Egy kutatás során végzett felmérés alapján itt voltak a legelégedettebbek az érintett településvezetők az iroda működésével. A hátrányos helyzetű településvezetők kiemelték, hogy a pályázati és lebonyolítási folyamatban nagyon sok segítséget, biztos háttérrel kaptak az irodától.
- A folyamatok követése és a jó példák kiemelése, kommunikálása.
- A honlapjuk és a kommunikációjuk kiemelkedően jó minőségű, román és magyar nyelven is elérhetőek a megfelelő információk.



Forrás: saját szerkesztés a <http://csikleader.ro/index.php/hu/hasznos/jo-gyakorlat/> honlap alapján

10. Ellenőrző kérdések

- Mit takar a fenntartható vidékfejlesztés fogalom?
- Mi a fenntartható vidékfejlesztés célja?
- Milyen elemei vannak a fenntartható vidékfejlesztés rendszerének?
- Mi a fenntartható vidékfejlesztés hiánygyűrűje és milyen elemei vannak?
- Melyek a legfontosabb makrogazdasági tényezők, amelyek a fenntartható vidékfejlesztésre is hatnak?
- Milyen pénzügyi akadályai vannak a fenntartható vidékfejlesztésnek?
- Milyen kapcsolat van a fenntartható vidékfejlesztés, az agárszektor és a helyi termékek között?
- Milyen szerepe van a turizmusnak a fenntartható vidékfejlesztésben? Mítől lesz a turizmus a fenntartható vidékfejlesztés eleme?

11. Felhasznált irodalom

1. Ambrus Tibor (2013): Vállalkozói műhelytitkok Erdélyben, Nemzeti

- Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest
2. Antal László (2004): Fenntartható-e a fenntartható növekedés? Az átmeneti gazdaságok tapasztalatai, Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest
 3. Biró A. Zoltán (2006): Vidéki térségek: illúzió vagy esély? Ed. Pro-Print Könyvkiadó, Miercurea Ciuc, Csíkszereda, 149–166. o.
 4. Csete Mária (2011): Regionális és környezetgazdaságtan. EDUTUS Főiskola. Digitális Tankönyvtár, 137 old.
 5. Csete Mária–Szécsi Nóra (2015): The role of tourism management in adaptation to climate change – a study of a European inland area with a diversified tourism supply. *Journal of Sustainable Tourism* Volume 23, Issue 3
 6. Csete László–Láng István (2009): A vidék fenntartható fejlődése. A vidék fejlődésének fenntarthatósága- hétköznapi megközelítésben. MTA Történettudományi Intézet MTA Társadalomkutató Központ. Budapest. ISBN 978 963 508 585 9
 7. Gál Zoltán (2012): Pénzügyek és a térbeliség. A pénzügyi térgazdaságtan helye a regionális tudományban. In: Rechnitzer János–Rácz Szilárd szerk. *Dialógus a regionális tudományról*, Széchenyi István Egyetem regionális, Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Magyar Regionális Tudományi Társaság, Győr, 99-121 old.
 8. G. Fekete Éva (2001): Együtt!- De hogyan? Innovációk a kistérségi fejlesztésekben, MTA Regionális Kutatások Központja, Miskolc- Pécs
 9. Horváth Alpár (2013): Turizmusfejlesztés Székelyföldön (Hargita megyei szemszögből), Nemzeti Kisebbségkutató intézet, Kolozsvár
 10. Kerekes Kinga–Pakucs Bernadett–Szócs Emese–Veres Enikő–Vincze Mária (2010): *Dezvoltare rurală- ocuparea forței de muncă în mediul rural*, Accent Kiadó, Kolozsvár
 11. Nagy Benedek (2013): A turisztikai helymarketing Székelyföldön – Az imázs- és márkahasználat tudományos megalapozása, Nemzeti Kisebbségkutató intézet, Kolozsvár
 12. Vincze Mária (2008): *Európa Gazdaságtana Az európai gazdasági integráció elméleti és gyakorlati kérdései*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár
 13. Tóth Gergely (2016): *Gazdasággép – A fenntartható fejlődés gazdaságtanának kettős története*, L'Harmattan Kiadó, KÖVET Egyesület, Budapest

<https://szekelyhon.ro/aktualis/papiron-minden-rendben-volt-a-valosag-azonban-kiabrandito-a-tusnadfurdot-ellato-vizvezetek-ugyeben>, letöltés dátuma: 2021. december 09.

https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/cork-declaration_hu.pdf, letöltés dátuma: 2021 december 10.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603862/EXPO_STU\(2018\)603862_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603862/EXPO_STU(2018)603862_EN.pdf), letöltés dátuma: 2021. december

<https://uh.ro/ki-itta-meg-a-szentmihalyi-kisvizet>

<https://www.szekelykapuk.ro/>

X. TESZTKÉRDÉSEK

1. Melyik jelentésben jelent meg először a fenntartható fejlődés fogalma?
 - a. A növekedés határai
 - b. Néma tavasz
 - c. Közös jövőnk
 - d. Klímaváltozás

2. Mi a fenntartható fejlődés?
 - a. A gazdaság folyamatos, de lassú fejlődése.
 - b. Olyan megoldási lehetőségek, amelyek a gazdasági fejlődés sokrétűségét biztosítják.
 - c. A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.
 - d. Minél jobb technikai eszközök használatát jelenti.

3. A Római Klub Zéró növekedési modell javaslatai közé tartozik...
 - a. a népesség stabilizálása.
 - b. a természeti erőforrások felhasználásnak csökkentése.
 - c. a tartós használati cikkek élettartamának növelése
 - d. mindhárom fenti válasz helyes

4. A tudatos fogyasztó vásárlás előtt...
 - a. megnézi, mi van másnak és ő is megveszi.
 - b. utánanéző, mit lehet kapni a boltban.
 - c. felméri a szükségleteit.
 - d. próbálja kitalálni, mire lehet szüksége.

5. Mit jelent a fenntartható fejlődés?
 - a. A technológia folyamatosan követi és alkalmazza a legújabb tudományos eredményeket.
 - b. Amikor annyit használunk fel az erőforrásokból, amennyire szükségünk van.
 - c. Olyan mértékű fejlődés, ami kevés erőforrást von el.
 - d. Kismértékű és kisleptékű fejlődést jelent.

6. Egy tudatos fogyasztó mit visz magával egy bevásárlás alkalmával?
 - a. pénztárca, visszaváltható üvegek, kuponok
 - b. pénztárca, vászontáska, bevásárlólista
 - c. pénztárca, kuponok, akciós újság
 - d. pénz, hitelkártya

7. A társadalmi felelősségvállalás megköveteli a vállalattól...
 - a. az etikus viselkedést.
 - b. a nyereségességet.
 - c. alacsony árakat.
 - d. a legjobb minőséget.

8. A fenntartható fogyasztás legfontosabb területei:
 - a. az élelmiszerek, az utazás és közlekedés
 - b. a lakás, a háztartási gépek és a ruházkodás
 - c. a hulladék és a szórakozás
 - d. mindhárom fenti válasz helyes

9. Az ENSZ 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlesztési stratégiája hány célt tartalmaz?
 - a. 10
 - b. 17
 - c. 15
 - d. 30

10. Milyen összetevői vannak a HDI-nek (Emberi Fejlődés Index)
 - a. születéskor várható élettartam és a jövedelem
 - b. munkanélküliségi ráta, jövedelem és a termelékenység
 - c. iskolázottság, GDP/fő, születéskor várható élettartam
 - d. foglalkoztatás, GDP és jövedelem

11. Az ENSZ által megfogalmazott, 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlesztési keretrendszer melyik évben fogadták el?
 - a. 2002
 - b. 2012
 - c. 2015
 - d. 2017

12. A fenntartható fogyasztás...
- szerves része a fenntartható fejlődésnek.
 - alapvető feltétele, hogy a termékek teljes életciklusát meghosszabbítjuk.
 - szervesen összefügg a termeléssel és az elosztással.
 - mindhárom fenti állítás igaz.
13. Melyik nem összetevője a Happy Planet Index-nek?
- a várható élethossz
 - a GDP
 - az ökológia lábnyom
 - az étellel való elégedettség
14. Mit jelent a gyenge fenntarthatóság?
- A társadalmi, gazdasági és környezeti szempontok azonos mértékű figyelembevételét jelenti.
 - A társadalmi szempontok megelőzik a környezeti és gazdasági szempontokat.
 - A termelés mindenképp előtt.
 - A természeti erőforrások helyettesíthetők a tőketényezővel.
15. Mit jelent az erős fenntarthatóság?
- A társadalmi, gazdasági és környezeti szempontok azonos mértékű figyelembevételét jelenti.
 - A környezeti szempontok megelőzik a társadalmi és gazdasági szempontokat.
 - A termelés mindenképp előtt.
 - A társadalmi, gazdasági és környezeti szempontok nem azonos mértékű figyelembevételét jelenti.
16. A holisztikus megközelítés elve azt jelenti, hogy...
- a fenntarthatóság és a stabil rendszer záloga a sokféleség.
 - a problémák rendszerjellegűek, összefonódtak.
 - a döntéseket a lehető legmagasabb szinten kell meghozni.
 - a világot szektorokra osztva kell értelmezni.
17. Mit mér az ökolábnyom?
- az elégedettséget az étellel
 - az erőforrások hatékony felhasználását

- c. az emberiség által felhasznált földterület (erőforrások) mértékét
- d. az életszínvonal mértékét

18. A CSR célja...

- a. a vállalat tevékenységének nyomon követése.
- b. a vállalatok felelősségvállalása jelentések révén.
- c. a vállalatok fenntarthatóság jegyében történő cselekvéseinek bemutatása.
- d. mindhárom fenti válasz helyes.

19. Melyik vállalat áll a Valóban Felelős Vállalat piramisának csúcán?

- a. A helyi vállalatok
- b. Az értékalapú szervezetek
- c. A másért vállalkozók
- d. A közösségi vállalkozások

20. A körforgásos gazdaság legfontosabb elve:

- a. az erőforrásokkal való tartamos bánásmód
- b. hulladékképződés megállítása, valamint az újrahasznosítás
- c. munkahelyteremtés
- d. helyi erőforrásokat használjon fel

21. Az alábbiak közül melyik tevékenység áll a hulladékpiramis tetején?

- a. újrahasználat
- b. megelőzés
- c. újrafeldolgozás
- d. lerakás

22. Mi van a CSR-piramis legfelsőbb szintjén?

- a. Légy etikus
- b. Adj vissza a társadalomnak
- c. Légy jogkövető
- d. Légy nyereséges

23. Mit értünk az Öko-design fogalmán?

- a. Olyan termékeket, amelyek a technológiai innováció révén születnek.
- b. Olyan termékeket, melyek elsősorban az újrafelhasználást célozzák meg.
- c. Olyan termékeket, amelyek ökológiai gazdaságokból származnak.
- d. Helyi termékekre értjük.

24. A megosztásos gazdaság lényege, hogy...
- a termelők felosztják a termék előállítás ciklusát egymás között, munkamegosztás révén.
 - a felhasználók megosztják egymással kihasználatlan kapacitásaikat, erőforrásaikat.
 - a gazdaság gazdasági szektorokra bomlik.
 - mindegyik fenti lehetőség igaz.
25. Okos városról elsősorban akkor beszélünk, ha...
- okosan gazdálkodnak az erőforrásokkal
 - okos üzletmentet használnak a városban működő vállalkozások
 - ha az informatika beépül a városi fejlesztésekbe és használatban
 - ha az újítások jelen vannak a városban
26. Okos város nem létezhet...
- okos emberek nélkül
 - okos kormányzás nélkül
 - okos közlekedés nélkül
 - mindhárom fenti válasz helyes
27. Az alábbiak közül melyik tartozik a fenntartható várostervezés alapelvei közé?
- munkahelyteremtés
 - versenyképesség
 - vállalkozói kedv
 - zöld urbanizáció
28. Mit jelenet a bojkott?
- vásárlás egy gyár megmentése érdekében
 - a termékek használatának bizonyos módja
 - használat utáni ártalmatlanítás
 - egy ország vagy vállalat termékeinek nem vásárlása
29. Mit jelent a buycott?
- egy ország vagy vállalat termékeinek nem vásárlása
 - vásárlás egy gyár megmentése érdekében
 - a termékek használatának bizonyos módja

d. használat utáni ártalmatlanítás

30. Mit jelent a zöldre festés?

- a. környezettudatos vállalattá válást
- b. környezetbarát termékek használatát
- c. tudatos vásárlói magatartást
- d. ha egy vállalat környezetbarátnak tettei magát

31. Mi van a földhasználati piramis legfelső szintjén?

- a. magzóna
- b. átmeneti zóna
- c. korlátozott földhasználat alatti védett terület
- d. rezervátumok, nemzeti parkok

32. A permakultúra etikai elvei közé tartozik:

- a. a törődés a Földdel
- b. a törődés az emberekkel
- c. az igazságos elosztás
- d. mindhárom fenti állítás igaz

33. A biodinamikus gazdálkodás...

- a. műtrágya nélküli gazdálkodást folytat
- b. növényvédő szer nélküli gazdálkodást folytat
- c. használ műtrágyát
- d. az első két állítás igaz

34. Az ENS (2015) előrejelzése szerint 2050-re hány milliárd lakos számára kell megfelelő élelmiszert előállítani?

- a. 8 milliárd
- b. 7,5 milliárd
- c. 9 milliárd
- d. 9,5 milliárd

35. A mezőgazdaság fenntartható fejlődésének hatótényezői között nem szerepel a(z) ... tényező.

- a. ökológiai
- b. humán

- c. biológiai
- d. geológiai

36. Melyik a helyes fenntartható vidékfejlesztés meghatározás?

- a. A fenntartható vidékfejlesztés akkor valósul meg, ha a városok fenntartható hatást gyakorolnak a vidékre.
- b. A fenntartható vidékfejlesztés csak a fenntartható környezetre és biodiverzitásra kell koncentrálnon.
- c. A fenntartható vidékfejlesztés csak az alulról jövő társadalmi kezdeményezések fenntartását kell erősítse.
- d. A fenntartható vidékfejlesztés a vidék kiegyensúlyozott, fenntartható gazdasági, társadalmi fejlődését és a természeti környezet megóvását kell előtérbe helyezze.

37. Mit takar a fenntartható vidékfejlesztés hiánygyűrűje kifejezés?

- a. Fizikai korlátokat a fenntartható vidékfejlesztésben.
- b. Fizikai hiányosságokat a fenntartható vidékfejlesztésben.
- c. Egymáshoz kapcsolódó, egymás hatásai erősítő hiányosságokat, amelyek akadályozzák a fenntartható vidékfejlesztést.
- d. Klímaváltozás okozta gyűrűszerű hiányosságokat a vidékfejlesztésben.

38. A fenntartható vidékfejlesztés rendszerének nem része:

- a. a fenntartható fogyasztás
- b. a fenntartható tevékenységek (termelés, szolgáltatás, vállalkozás)
- c. az elmarasztalás, szankcionálás
- d. a környezetterhelés növelése

39. A vidék fenntarthatóságát negatívan befolyásolják a következő makrogazdasági folyamatok:

- a. A központi költségvetés egyensúlya.
- b. A hazai valuta stabil árfolyama.
- c. A kiszámíthatatlan és nem előre látható szabályozási keretek.
- d. Az alacsony munkanélküliségi ráta.

40. Az alábbiak pénzügyi tényezők közül mely jellemzők segítik a vidék pénzügyi fenntarthatóságát?

- a. A magas jövedelem, pénzügyi központokhoz való kapcsolódás, alternatív finanszírozási források hiánya, csak növekvő és távoli piacokhoz való kapcsolódás, megfelelő pénzügyi ismeretek és információk hiánya.
 - b. A magas jövedelem, pénzügyi központokhoz való kapcsolódás, alternatív finanszírozási források hiánya, növekvő és helyi piacokhoz való kapcsolódás, megfelelő pénzügyi ismeretek és információk megléte.
 - c. A magas jövedelem, pénzügyi központokhoz való kapcsolódás, alternatív finanszírozási források megléte, növekvő piacokhoz való kapcsolódás, megfelelő pénzügyi ismeretek és információk megléte.
 - d. A magas jövedelem, pénzügyi központokhoz való kapcsolódás, alternatív finanszírozási források megléte, növekvő piacokhoz való kapcsolódás, megfelelő pénzügyi ismeretek és információk hiánya.
41. A fenntartható vidékfejlesztési projektek jellemzői:
- a. Tervezési fázisban figyelembe veszik a helyi adottságokat.
 - b. Folyamatos kommunikáció a helyi közösséggel, érintettekkel.
 - c. Helyi gazdasági szereplők bevonása, előtérbe helyezése.
 - d. Minden válasz helyes.

Megoldások

1: c, 2: c, 3: d, 4: c, 5: d, 6: b, 7: a, 8: d, 9: b, 10: c, 11: c, 12: d, 13: b, 14: d, 15: a, 16: b, 17: c, 18: d, 19: d, 20: b, 21: b, 22: b, 23: b, 24: b, 25: c, 26: d, 27: d, 28: d, 29: b, 30: d, 31: d, 32: d, 33: d, 34: c, 35: d, 36: d, 37: c, 38: d, 39: c, 40: b, 41: d

A FENNTARTHATÓ GAZDASÁGI FEJLŐDÉS tananyag célja, hogy az ENSZ által meghatározott fenntartható fejlődési menetrendnek megfelelően a diákok elsajátítsák a fenntartható fejlődés előmozdításához szükséges ismereteket és készségeket. A globális problémák, valamint a gyorsan változó világ megértése, az emberi tevékenységekért vállalt felelősség érdekében szükség van arra, hogy a gondolkodásunkat és cselekedeteinket átvilágítsuk, ennek következtében pedig változtassunk. E változás eléréséhez olyan új készségekre, értékrendszerre és attitűdökre van szükség, amelyekre e kiadvány fókuszál.

GYÖRGY OTILIA



SAPIENTIA
ERDÉLYI MAGYAR
TUDOMÁNYEGYETEM
Csíkszeredai Kar